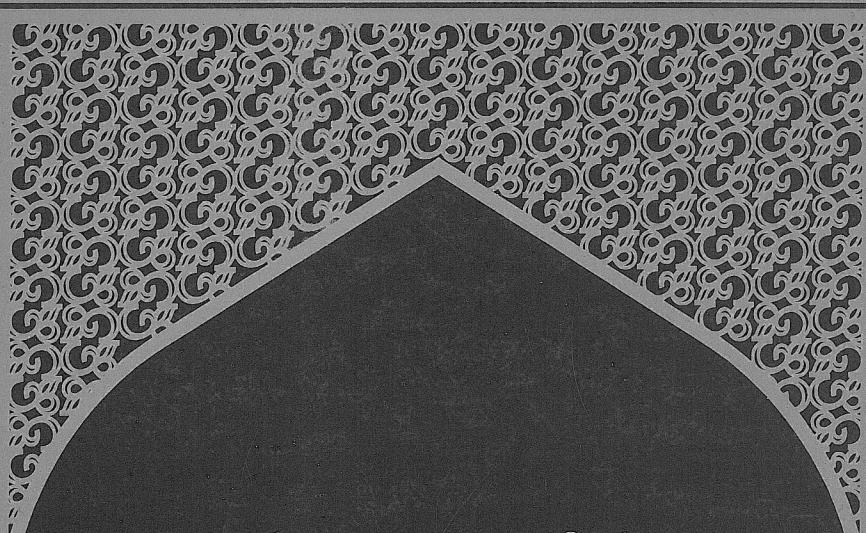

FAKULTET ISLAMSKIH NAUKA U SARAJEVU

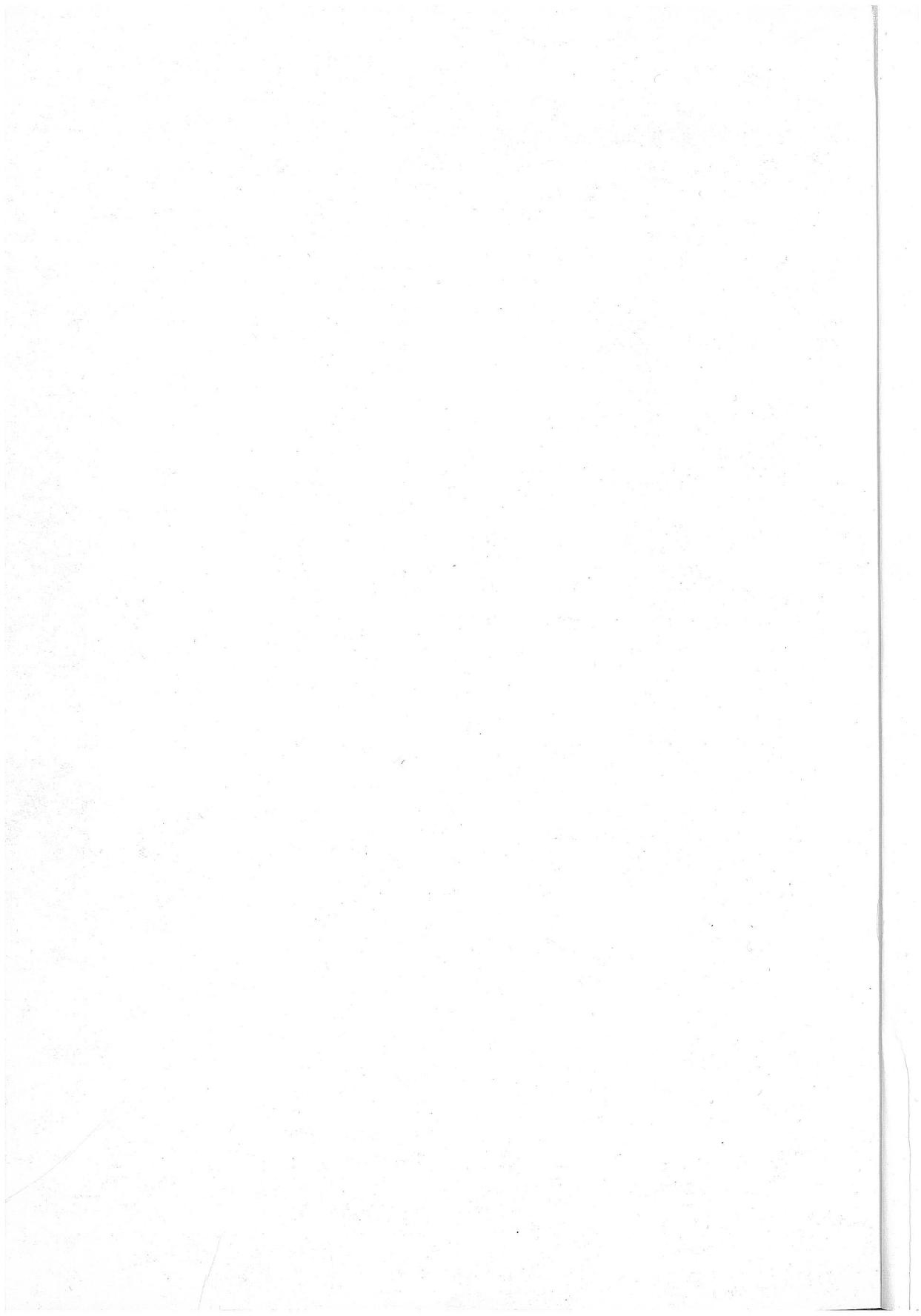

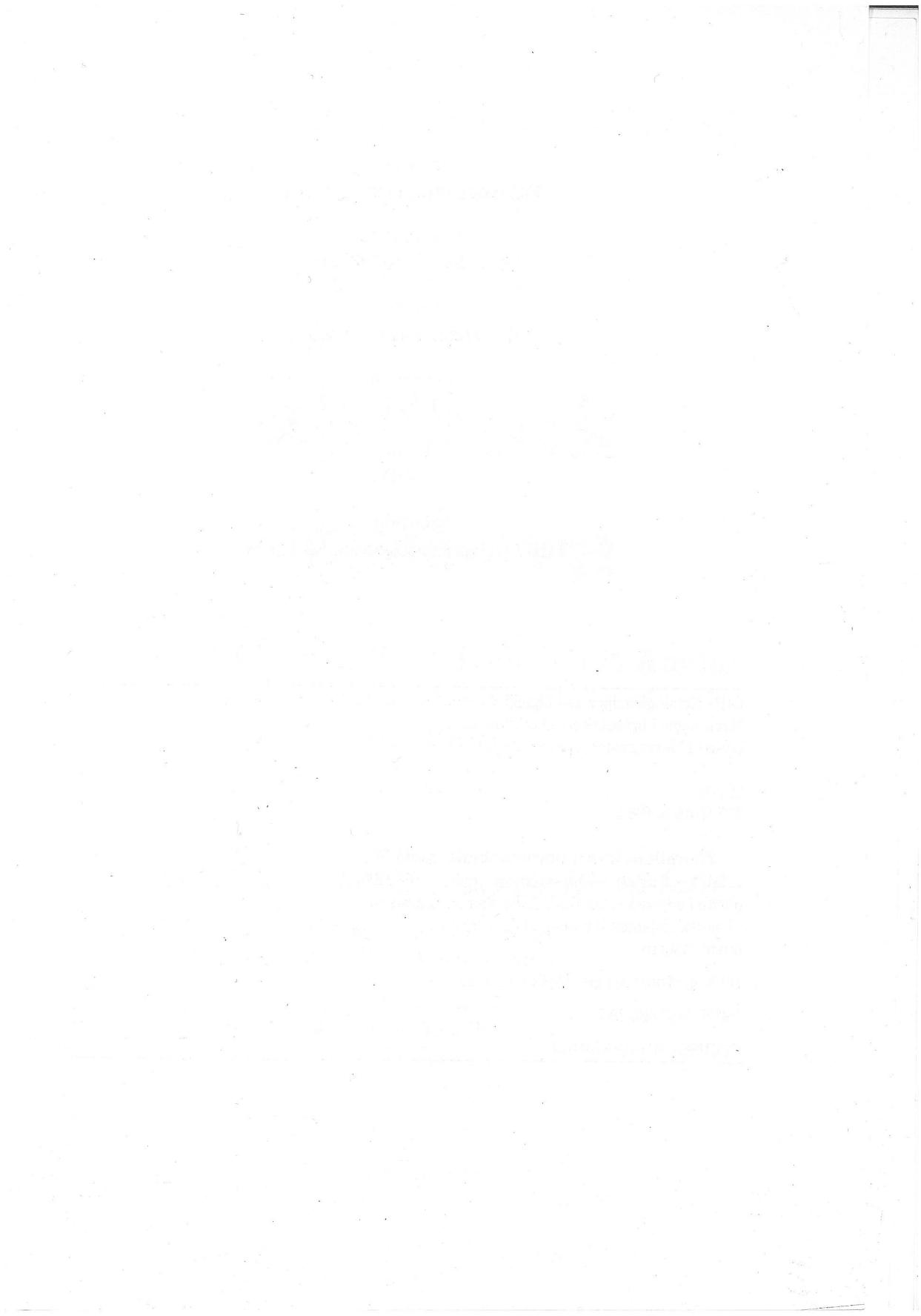
zbornik radova

U povodu objavljivanja *Fi Zilali'l-Kur'an*
na bosanskom jeziku

6

2000

Izdavač
Fakultet islamskih nauka

Za izdavača
Prof. dr. Jusuf Ramić

Lektor
Dr. Džemaludin Latić

Priprema
F I N

Tiraž
1500

Štampa
"OKO" Grafičko izdavačka kuća

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

297.18
297 Qutb S. (082)

Zbornik radova u povodu objavljivanja Fi
Zilali'l - Kur'an na bosanskom jeziku : (6/2000) /
glavni i odgovorni urednik Jusuf Ramić. - Sarajevo
: Fakultet islamskih nauka, 2001. - 91 str. :
ilustr. ; 24 cm

Bibliografske i druge bilješke uz tekst

ISBN 9958-622-29-7

COBISS/BiH-ID 8791814

FAKULTET ISLAMSKIH NAUKA U SARAJEVU

zbornik radova

**U povodu objavljivanja *Fi Zilali'l-Kur'an*
na bosanskom jeziku
(6/2000)**

Redakcija

Jusuf Ramić, Omer Nakičević, Mesud Hafizović, Enes Ljevaković

Glavni i odgovorni urednik
Prof. dr. Jusuf Ramić

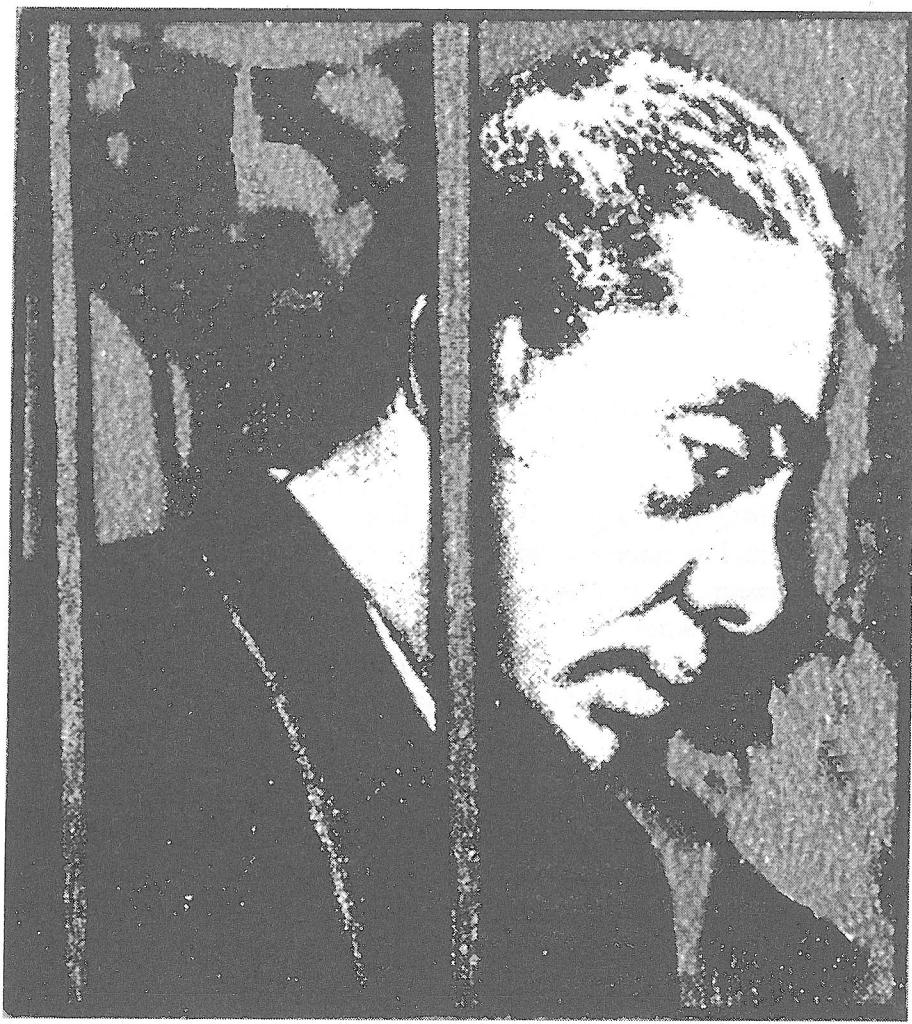
Adresa redakcije
**Fakultet islamskih nauka
Ćemerlina 21
71000 Sarajevo**

Sarajevo, 2000.

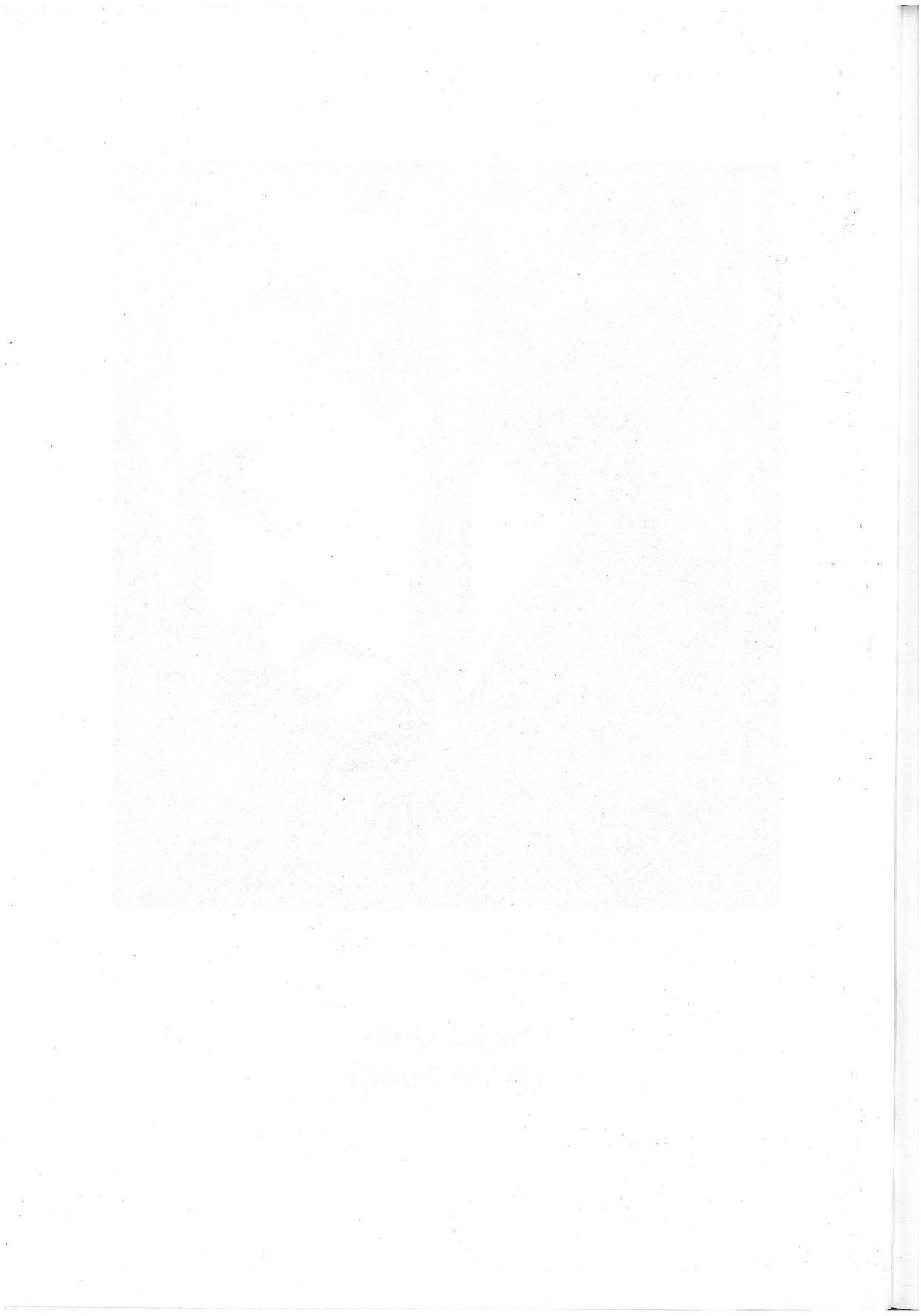
ISLAMSKA ZAJEDNICA U SFRJ
BIBLIOTEKA ISLAMSKOG TEOLoŠKOG
PAKULTETA U SARAJEVU

P 39/6

128

**Sejjid Qutb
(1906-1966)**

Prof. dr. Jusuf Ramić

UVOD U HISTORIJU I METODOLOGIJU TEFSIRA

Tefsir (od arapske riječi *fesrun*, rastumačiti, objasniti) je nauka koja se bavi tumačenjem Kur'ana. Uz tefsir spominje se i izraz *te'wil* kao njegov sinonim. Taberi je svoj komentar Kur'ana nazvao te'vilom (*Džami'u-l-bejani fi te'vili'l-Kur'an*). Njega su u tome slijedili Nesefi i Bejdavi pa su i oni svoje komentare Kur'ana nazvali te'vilom. Zamahšeri, Ebu Ubejda i drugi jezikoslovci smatraju da te'vil ima isto značenje kao i riječ tefsir.

Kasnija ulema je tefsiru ipak dala šire značenje. Zasnovan na rivajetu (predaji), tefsir bi, po njima, bio ono što mi danas nazivamo tradicionalnim tumačenjem Kur'ana, dok bi te'vil, koji se zasniva na dirajetu (razumu), bio ono što se danas obično zove racionalnim tumačenjem Kur'ana, tumačenjem koje se zasniva na razumu, ličnom mišljenju i iskustvu.

Oba termina su spomenuta u Kur'anu:

“Oni ti neće nijedan prigovor postaviti, a da ti Mi nećemo odgovor i najljepše objašnjenje (tefsir) dati” (El-Furkan, 33).

“A tumačenje njihovo (te'vil) zna samo Allah” (Alu Imran, 7).

Tefsir je, kao i svaka druga nauka, imao svoj razvojni put. U prvim danima islama Muhammed (alejhi's-selam) je bio jedini tumač Kur'ana. Poslije njegove smrti Kur'an su tumačili njegovi drugovi, ashabi.

Njihovo tumačenje po snazi dolazi odmah poslije Poslanikova tumačenja, jer su oni bili sudionici Objave i učenici Allahova Poslanika.

Od Osmana ibni Affana se prenosi da je Poslanik, kada bi ashabima diktirao kur'anske ajete, istovremeno objašnjavao i njihovo značenje, pa se otuda njihovo tumačenje Kur'ana može uzeti kao i Poslanikovo tumačenje.

Među ashabima, tumačima Kur'ana najpoznatiji su bili četverica halifa iz grupe Hulefai-rašidina: Ebu Bekr, Omer, Osman i Alija, zatim Abdullah ibni Mes'ud, Abdullah ibni Abbas, Ubej ibni Ka'b, Zejd ibni Sabit, Musa el-Eša'ri i Abdullah ibni Zubejr.

Među četvericom halifa po obimu predaje najviše se ističe Alija, koji je jednom prilikom, obraćajući se prisutnima, rekao: "Pitajte me o Kur'anu. Tako mi Allaha, nema nijednog ajeta a da ja ne znam kada je, gdje i zbog čega objavljen?" Ostala trojica halifa manje su zapaženi po obimu predaje. Razlog tome vjerovatno leži u činjenici što su oni ranije umrli (Sujuti, Itqan, II/186).

Najobimniji po predaji i najzaslužniji za naziv mufessira, tumača Kur'ana među ashabima je Abdullah ibni Abbas. On je od strane Poslanika dobio časni naziv "Terdžumanu'l-Qur'ani". Poslanik se često molio Allahu riječima: "Bože, osposobi ga u poznavanju vjere i poduči ga u tumačenju (te'vilu) Kur'ana." Omer, drugi halifa iz grupe Hulefai-rašidina, često se pozivao na Ibni Abbasa u tumačenju pojedinih kur'anskih ajeta.

Međutim, mnogo toga je pripisano Ibni Abbasu, posebno u vremenu dinastije Abbasija, što je nagnalo mnoge da posumnjaju u vjerodostojnost ovih predaja. Imam-i Šafija kaže da se samo oko stotinu predaja od Ibni Abbasa mogu prihvati kao vjerodostojne predaje.

Pored gore navedenih iz reda ashaba, tefsirom su se bavili još: Ebu Hurejre, Enes ibni Malik, Abdullah ibni Omer, Džabir ibni Abdullah i Aiša, supruga Allahova Poslanika.

Druga generacija poslije Poslanika, poznata u islamskoj terminologiju pod imenom tabi'uni, savremenici ashaba nastavila je rad na tefsiru. U njihovom vremenu formirane su tri tefsirske škole: mekkanska, medinska i iračka tefsirska škola. Najpoznatiji predstavnici mekanske tefsirske škole su: Mudžahid, Ata ibni Ebi Rebah, Ikrima, Seid ibni Džubejr i Tavus, učenici Abdullaха ibni Abbasa.

Među njima je, po ocjenama mnogih, Mudžahid bio najpouzdaniji u prenošenju hadisa. Od njega je Buhari u svome Sahihu zabilježio mnoge hadise. On je rodonačelnik racionalnog tumačenja Kur'ana. Taberi ga često navodi u svome tefsiru, ali se i kritički osvrće na neke njegove stavove. Na jednom mjestu je rekao da je Mudžahidovo mišljenje ništavno jer stoji u suprotnosti sa mišljenjem većine kojima se ne može pripisati laž. Dovoljan dokaz ništavnosti mišljenja Mudžahida je saglasnost većine da je ono pogrešno.

Najpoznatiji predstavnici medinske tefsirske škole su: Zejd ibni Eslem, Muhammed b. Ka'b el-Kurezi, Ebu'l-'Alije i drugi. Svi su bili poznati učači Kur'ana, a među njima se posebno isticao Ebu'l-'Alije i Zejd ibni Eslem, koji je u tumačenju Kur'ana primjenjivao i metod racionalizma. Svi su bili pouzdani i iskreni prenosioци hadisa. Ono što je preko njih putem predaje stiglo nalazi se u svih šest hadiskih zbirki koje su označene kao *Kutubu's-sitte*.

Najpoznatiji predstavnici iračke tefsirske škole, koju je osnovao Ibni Mes'ud u Kufi, su: Alkame ibni Kajs, Mesruk, Amir Eš-Ša'bi, Hasan Basri, Murre Hamadani, Esved b. Ježid i Katada. Neki od njih su bili vrlo pouzdani, povjerljivi i odani (Alkama), drugi spadaju u najodabranije tabi'une (Esved b. Ježid), a treći su se toliko pročuli u tefsiru da su prozvani imamima u ovoj naučnoj oblasti (Mesruk). Među njima je bilo i pjesnika (Amir Eš-Ša'bi), pravnika itd.

Treća generacija poslije Poslanika je generacija tebei tabi'ina. To je generacija koja je sakupila građu iz tefsira i napisala prve tefsirske zbirke koje su kasnije bile izvor Taberiju i drugim mufessirima koji su poslije njega došli.

U ovom trećem razdoblju tefsira najpoznatiji mufessiri su bili: Sufjan ibni Ujejna, Veki' ibni Džerrah, Šu'aba ibni Hadždžadž, Abd ibni Hamid, Abdurrezak ibn Hamam i drugi. Građa koju su oni sakupili odnosila se uglavnom na hadise kojima je Poslanik tumačio i objašnjavao neke šerijatske propise, derogirane i derogirajuće ajete i povode objave pojedinih kur'anskih ajeta.

Poslije treće generacije tefsir se uglavnom razvija u više pravaca, među kojima su bili najvažniji tradicionalni tefsiri koji su bili strogo vezani za tradiciju. Svako tumačenje koje nije zasnovano na tradiciji, hadisu, smatrano je opasnim tumačenjem. Među naučnicima toga vremena bilo je i onih koji su odbijali da bilo šta kažu o tefsiru. Kufanac

Abida ibni Kajs je odbio da kaže povode objave nekih ajeta. Svoj stav je obrazložio riječima: "Budi samo bogobojan i čvrst u vjeri! Otišli su oni koji su poznavali povode objave kur'anskih ajeta!" Kada su od Asmeija zatražili da im objasni jedan kur'anski ajet, on je rekao: "Arapi kažu: Značenje ovoga je ovako. Ne znam da li se s time hoće to isto u Kur'anu i Sunnetu."

Razloge ovom odbijanju treba tražiti u hadisima Allahova Poslanika u kojima stoji:

"Ko o Kur'anu kaže nešto po svom subjektivnom mišljenju neka se pripremi, mjesto mu je u vatri!"

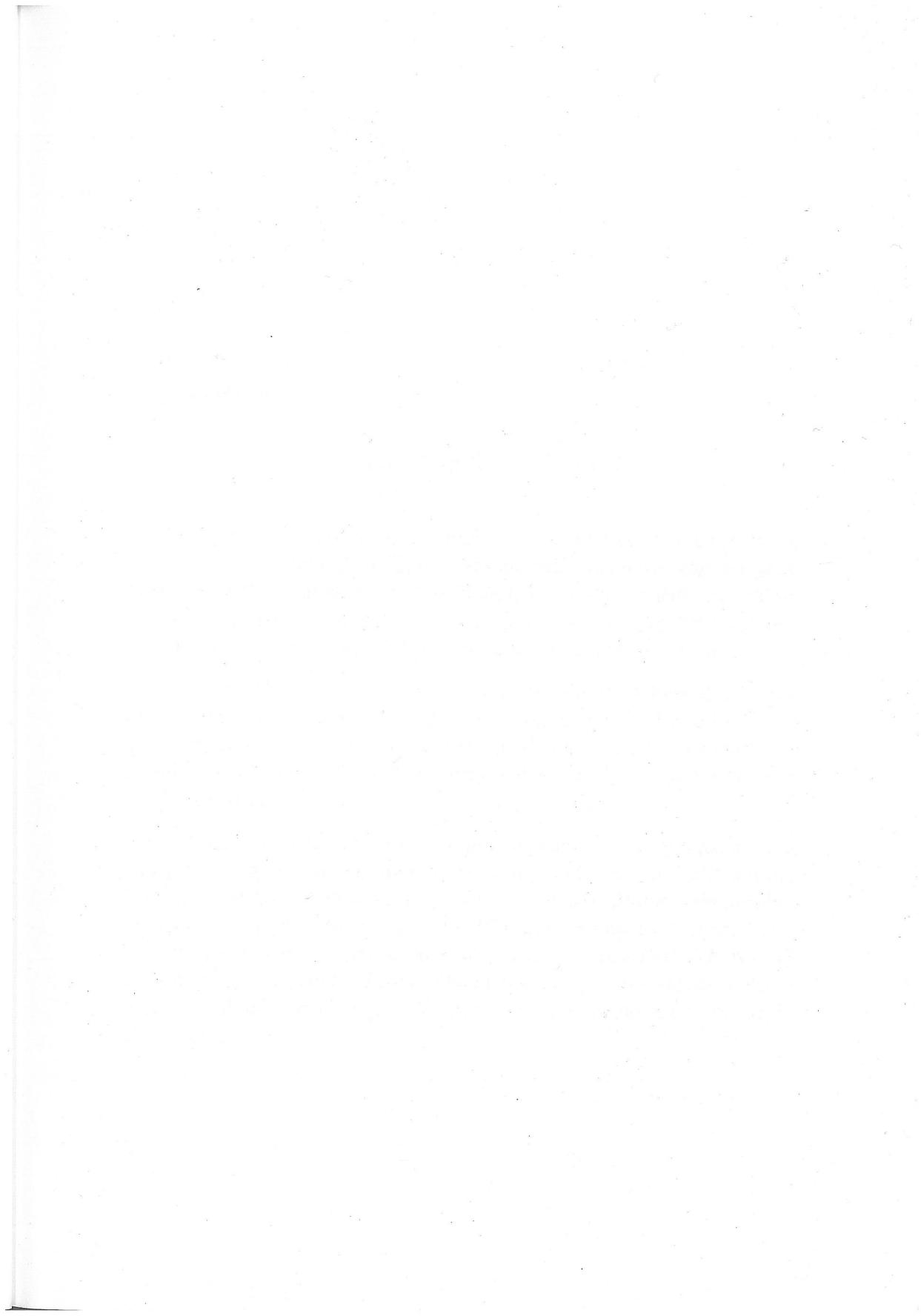
"Ko tumači Kur'an po svom subjektivnom mišljenju pogriješio je pa makar i pravilno protumačio."

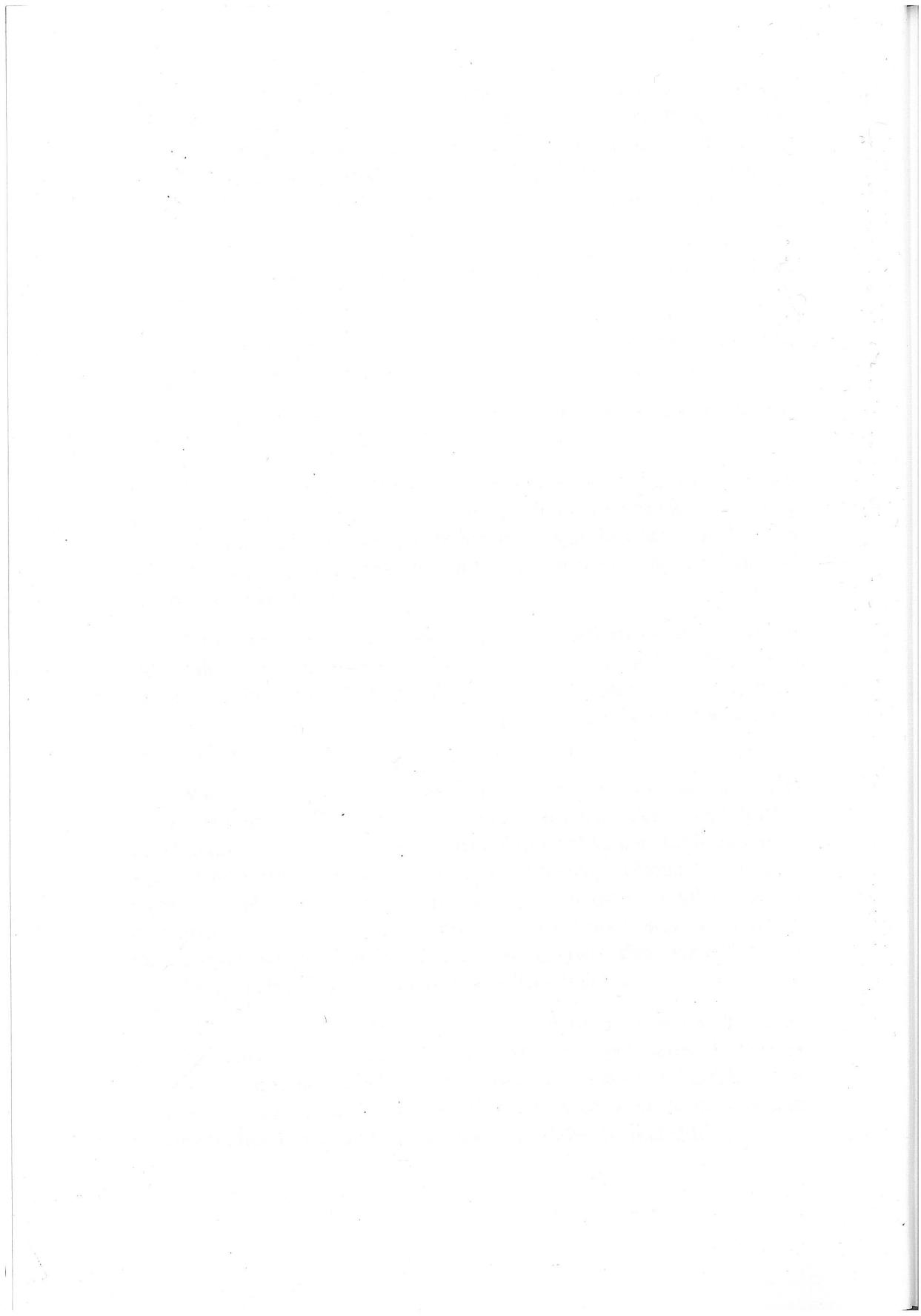
Među tradicionalnim tefsirima valja spomenuti tefsir Taberija, Ibni Kesira, Jahjaa ibni Salama, Semerkandija, Begavija i Ševkanija koji su bili vrlo popularni i cijenjeni, naročito komentar Kur'ana Ibni Džerira koji je, prema ocjenama istočnih i zapadnih istraživača, od neprocjenjive vrijednosti.

Pored tradicionalnog prilaza Kur'anu u tefsiru se još od trećeg hidžretskog stoljeća susrećemo i sa pokušajima racionalnog tumačenja Kur'ana. Neki islamski istraživači stoje na stanovištu da je racionalno tumačenje Kur'ana zabranjeno, a neki opet smatrali da je racionalizam u tumačenju Kur'ana dozvoljen.

Valja napomenuti da racionalno tumačenje Kur'ana ne znači negiranje tradicije. Radi se samo o jednoj strožijoj ocjeni ove tradicije. Racionalno tumačenje Kur'ana mora da bude u skladu sa tradicionalnom egzegezom baziranim na vjerodostojnom tekstu. Ukoliko ovaj tefsir dođe u sukob sa vjerodostojnom tradicijom, onda on gubi i svojstvo valjanosti. Među najpoznatijim tefsirima racionalnog smjera su tefsiri Razija, Zamahserija, Nesefija, Hazina, Ebu Hajjana, Bejdavija i *Tefsiru'l-Dželalejni* – Tefsir dvojice Dželala, Mehallija i Sujutija.

Pored tradicionalnih i racionalnih tefsira u tefsirskoj literaturi postoje i druga tefsirska djela kao što su npr. šerijatsko-pravna tumačenja Kur'ana, sufiski i razni sektaški komentari Kur'ana, a u novijem vremenu i naučna tumačenja i ona koja pozivaju na vraćanje vrelima islama, Kur'anu i Sunnetu, kao što je tefsir Sejjida Qutba.

Prof. dr. Jusuf Ramić

TEFSIR SEJJIDA QUTBA

Sejjid Qutb je porijeklom iz Indije. Njegovi preci su se na prostore južnog dijela Egipta doselili u prvoj polovini osamnaestog stoljeća. Rođen je 1906. godine u srednje imućnoj porodici u jednom malom mjestu nedaleko od Asjuta. Njegov otac je bio jako gostoljubiv čovjek pa je zbog toga uživao veliki ugled među stanovnicima ovog mjesta.

Sejjid Qutb je završio osnovno i srednje obrazovanje u svom rodnom mjestu, a *Daru'l-'ulum* (Prirodno-matematički fakultet) u Kairu 1933. godine. Tada je imao 27 godina, a razloge ovom zakašnjenu treba tražiti u revoluciji 1919. godine i njegovoј spriječenosti da na vrijeme završi svoj studij.

Poslije završenih studija radio je kao profesor šest godina, a onda se zaposlio u Ministarstvu obrazovanja i tu je radio sve do 1948. godine kada je od strane Ministarstva upućen u Ameriku. Poslije dvije godine provedene u Americi Sejjid Qutb se 1951. godine vraća u Egipat. Neke dijelove svoga rada "Amerika koju sam video" (*Amerika elleti re'ejtu*) objavio je u časopisu *Er-Risala*. Ostali dijelovi su uništeni za vrijeme hapsenja Muslimanske braće, pokreta kome je Sejjid Qutb pristupio 1951. godine.

Sejjid Qutb i revolucija 1952. godine

Sejjid Qutb je zajedno sa grupom mlađih revolucionarnih oficira Egipta na čelu sa Gamalom Abdel-Naserom bio učesnik revolucije 1952. godine. Bio je jedini civil koji je prisustvovao tajnim sastancima ove revolucionarne grupe Egipta. O Sejjidu Qutbu i njegovom učešću u revoluciji 1952. godine govori i general Muhammed Nagib u svojim memoarima "Bio sam predsjednik Egipta" (*Kuntu reisen li Misr*), koji su objavljeni nakon njegovog odlaska u mirovinu. U tim memoarima Muhammed Nagib kaže: "Kada smo zatražili od Sejjida Qutba da u Domu armije u Kairu održi jedno predavanje čvrsto sam odlučio da prisustvujem tom predavanju. Međutim, zbog jednog nepredviđenog sastanka u tome sam bio spriječen. Umjesto mene predavanju je prisustvovao Gamal Abdel-Naser, a ja sam se pismenim putem izvinio Sejjidu Qutbu. Pismo sam poslao po Enveru Sadatu koji ga je prije početka predavanja pročitao. U pismu sam Sejjida Qutba nazvao istinskim vodom revolucije, učiteljem i glavnim organizatorom naroda."

Sejjid Qutb je bio jako uplašen i zabrinut za svoj život u ovim nemirnim danima Egipta. Tada se Gamal Abdel-Naser poslije predavanja obratio Sejjidu Qutbu riječima: "Moj veliki brate, kunem se Allahom da neprijatelj do tebe može doći samo preko nas mrtvih! Dajem ti obećanje da ćemo te štititi i ako treba poginuti za tebe!"

Sejjid Qutb je bio generalni sekretar Revolucionarnog savjeta, a onda je to mjesto napustio u korist Gamala Abdel-Nasera. Kasnije se sa Slobodnim oficirima razišao. Bilo je to 1954. godine, kada je uhapšen i osuđen na petnaest godina zatvora. Prije hapšenja on je već napisao i štampao skoro više od polovine svoga tefsira. Njegov tefsir je bio uzrokom da bude pušten iz zatvora. Naime, tada je u posjeti Egiptu bio irački predsjednik Abduselam Aref, koji je dijelove Qutbovog tefsira do tada štampane pročitao i intervenisao kod Gamala Abdel-Nasera da iz zatvora pusti Sejjida Qutba. Kada je 1964. godine pušten iz zatvora, Abduselam Aref mu je ponudio Irak za njegov stalni boravak i posao kojim želi da se bavi. Međutim, Sejjid Qutb to nije prihvatio i radije je ostao u Egiptu.

Qutb je u Egiptu nastavio sa svojim djelovanjem, a Gamal Abdel-Naser je iz Moskve objavio da Muslimanska braća spremaju državni udar. Tada su svi članovi ove organizacije pohapšeni, a među njima je bio i Sejjid Qutb, njegov brat Muhammed i njihove tri sestre: Nefisa,

Emina i Hamida, zatim njegova uža i šira porodica. Mučeni su kao što je mučena i porodica Alu Jasira u prvima danima islama od strane arapskih politeista. Kada čovjek čita stradanje ove porodice, ne može a da se ne sjeti porodice Alu Jasir i rijeći Allahova Poslanika: "Sabren Alu Jasir mev'idukumu'l-džennetu" (Strpite se, porodico Alu Jasir, vama je obećan Džennet). Mnogi uhapšeni pripadnici Muslimanske braće su pogubljeni, a među njima i Sejjid Qutb koji je likvidiran vješanjem 1966. godine. Ovoga puta intervencija Abdurrahmana Arefa nije bila uspješna kao što je bila uspješna intervencija njegovog brata ranije.

Naučni i književni opus Sejjida Qutba

Sejjid Qutb je iza sebe ostavio veliki broj djela iz oblasti tefsira, književnosti, književne kritike i sociološke misli u islamu. Vrlo rano je pokrenuo i biblioteku *Mektebetu'l-Kur'ani'l-džedide* (Nova biblioteka Kur'ana) u kojoj je objavio slijedeća djela:

Et-Tasviru'l-fenni fi'l-Qur'ani (Način izražavanja u Kur'anu)
Mešahidu'l-Kijameti fi'l-Qur'ani (Prizori Sudnjeg dana u Kur'anu).

Imao je namjeru da u ovoj biblioteci objavi još neka djela iz oblasti tefsira kao što je djelo *El-Kissatu bejne't-Tevrati ve'l-Qur'ani* (Kazivanja između Tevrata i Kur'ana), zatim djelo *El-Mantiku'l-vudždaniju fi'l-Qur'ani* i djelo *Esalibu'l-ardil-fennijeti fi'l-Qur'ani*. Međutim, smrt ga je u tome omela. Njegov naučni i književni opus je bogat. Iz tog bogatog opusa izdvajamo još neka djela:

Fi Zilali'l-Qur'an (U okrilju Kur'ana)
El-Adaletu'l-idžtima'iyye fi'lislami (Socijalna pravda u islamu)
Es-Selamu'l-alemi ve'l-islam (Islam i svjetski mir)
Ma'reketu'lislami ve'r-re'smalijje (Borba između islama i kapitalizma)
En-Nakdu'l-edebi usuluhu ve menahidžuhu (Književna kritika – osnove i metodologija)
El-Džedidu fi'l-lugati (Novo u jeziku)
Me'alimun fi't-tariki (Manifest Muslimanske braće)
El-Medinetu'l-meshura (Začarani grad)
Eš-Šatiu'l-medžhulu (Nepoznata obala, zbirka poezije).

Prva tri djela su iz oblasti tefsira, a među njima je najvažnije djelo *Fi Zilali-l-Qur'ani* (U okrilju Kur'ana), kojim je Sejjid Qutb obilježio naše vrijeme, našu epohu.

Tefsir Sejjida Qutba

Ovaj tefsir ima neke svoje vanjske i unutrašnje karakteristike. Vanjske njegove karakteristike čine etape kroz koje je ovaj tefsir prošao od samog početka pa do posljednjeg izdanja, koje je Sejjid Qutb za svoga života pripremio. Sejjid Qutb je ovaj tefsir nudio radeći na djelu *Et-Tasviru'l-fenni fi'l-Qur'ani*, čiji je sadržaj također tefsirske naravi. On je neke dijelove ovog djela počeo da objavljuje u časopisu *El-Muslimun* pod naslovom *Fi-Zilali-l-Qur'ani*. Urednik časopisa je bio Seid Ramadan, čovjek iz užeg kruga Muslimanske braće, koji je također poznat našoj javnosti po djelu *Islamsko pravo* u prijevodu Fikreta Karčića. U ovom časopisu Sejjid Qutb je objavio sedam nastavaka svoga tefsira, a onda je pala odluka da napiše tefsir u trideset svezaka (džuzova). U periodu između oktobra 1952. i januara 1954. godine Sejjid Qutb je napisao i objavio šesnaest džuzova ovog tefsira. U zatvoru je nakon hapšenja 1954. godine napisao i objavio još dva džuza, sedamnaesti i osmanasti. Kada je pušten iz zatvora, pa ponovo uhapšen, dovršio je ovaj tefsir i redigirao džuzove koje je ranije objavio. Nakon smrti tefsir je doživio mnoga ozdanja, a najvažnije je bejrutsko izdanje velikog formata u šest velikih tomova.

Unutrašnju osobenost ovog tefsira čini metod Sejjida Qutba koji se sastoji u slijedećem:

1. Književni stil

Sejjid Qutb je bio književnik sa posebnim darom i stilom. Ovu književnu nadarenost on je na najbolji način iskoristio u tumačenju Kur'ana. Taj stil je bio jedan od uzroka zbog kojih je ovaj tefsir tako dobro prihvaćen od strane čitalačke publike. Da navedemo samo neke primjere.

U tumačenju kur'anskog ajeta: *Da bi razmislio i opomenuo se svaki rob koji se Gospodaru svome obraća (Qaf, 8)*, Sejjid Qutb kaže:

“Razmišljanje koje skida koprenu, osvjetjava um, otvara srce i spaja dušu sa ovim čudesnim Kosmosom, te kreacijom, mudrošću i rasporedom koji stoje iza njega. Razmišljanje koje koristi svakom robu koji se Gospodaru svome obraća i brzo Mu se vraća.

Ovo je spoj između ljudskog srca i ritma ovog ogromnog i krasnog Kosmosa. Ovo je spoj koji čini da gledanje u knjigu Kosmosa i upoznavanje s njim ostave traga u ljudskom srcu i vrijednosti u ljudskom životu...” (*U okrilju Kur'ana*, 26/194).

“Scena zvijezda na nebu je nešto lijepo. U to nema nikakve sumnje. To je tako lijepo da zanosi srca. To je ljepota koja se neprestano obnavlja u bojama sa obnavljanjem vremena i razlikuje se od jutra do mraka, od izlaska do zalaska Sunca, od noći kada je mjesecina do mrkle noći, od scene čistog do maglovitog i oblačnog neba. Štaviše, ona se razlikuje od sahata do sahata, od jednog do drugog mesta posmatranja, od jednog do drugog ugla posmatranja. Sve je to ljepota i sve to obuzima srca...” (*U okrilju Kur'ana* 29/14).

2. Osjećaj za tekstrom

Pod ovim mislimo na osobni utisak ili, kako to neki zovu, osjećaj za tekstrom u trenutku kada se čuje Kur'an. Taj osjećaj se nekada može pretočiti u riječi, a ponekad čovjek zapanjen pred tekstrom ostaje bez riječi. Šta o tome Sejjid Qutb kaže u ovom tefsiru?

“U ovom Kur'anu zbilja ima neka posebna tajna. Nju osjeća svako ko se suoči sa njegovim tekstovima od samog početka prije nego što počne u njima istraživati aspekte nadnaravnosti. On osjeća posebnu snagu u izrazima ovog Kur'ana. Osjeća da postoji nešto iza značenja koja razum shvaća iz izraza. Osjeća da se nekakav element izljeva u osjećanja čim čuje ovaj Kur'an. To neki ljudi uviđaju jasno, a drugi ne. Međutim, to u svakom slučaju postoji. Ovaj element koji se izljeva u osjećanja teško je odrediti njegov izvor. Je li to sam izraz? Je li to značenje koje se u njemu krije? Jesu li to slike i nijanse značenja kojima on zrači? Je li to poseban kur'anski ritam koji se razlikuje od ritma ostalog govora koji se oblikuje od jezika? Ili su svi ovi elementi zajedno? Ili je to nešto drugo, iza ovoga neodređeno?!“

To je tajna koja je pohranjena u svakom kur'anskom tekstu koji osjeća svako ko se suoči sa tekstovima ovog Kur'ana od samog početka.

Potom iza nje dolaze tajne koje se dokučuju razmatranjem, razgledanjem i razmišljanjem o strukturi čitavog Kur'ana" (*U okrilju Kur'ana*, 27/54).

Tu nemoć da kur'anski ritam pretoči u riječi i izraze Sejjid Qutb je priznao na drugom mjestu u tefsiru kada je rekao:

"Direktni ritam ovog Kur'ana u mom osjećaju ja ne mogu da prevedem svojim riječima i izrazima. Ja stalno primjećujem veliku prazninu između onoga što osjećam, vezano za Kur'an, i onoga što iznosim ljudima u ovom Okrilju" (*U okrilju Kur'ana*, 13/64).

Ponekad osjeća tekst, ali to svoje osjećanje ne može da izrazi riječima. Neka nam za ovo posluži kao primjer tumačenje ajeta: *neke od tih poslanika odlikovali smo više od drugih* (El-Bekare, 253) gdje kaže:

"To je posebna skupina, posebne prirode, mada su bili ljudi... Ko su oni? Šta je poslanstvo? Šta je priroda poslanstva? Kako su se poslanstva završavala i upotpunjavala? Zašto su samo oni bili poslanici i zbog čega?

Ovo su pitanja koja odmah traže odgovor. Za ono što osjećam i kakvo značenje tome treba dati ja ne mogu da nađem dovoljno izraza, pa ipak treba pokušati bar približno naći izraz za pretakanje tog osjećaja i značenja" (*U okrilju Kur'ana*, 3/7).

Ponekad jedan tekst čita više puta, ali ga ipak ne razumije i ne shvaća kao što ga shvaća kada ga osjeća:

"Nisam proučio (procitao) ovaj ajet (sura Jusuf, ajet 110) i (El-Bekare, 214), a da nisam osjetio drhtavicu..." (*U okrilju Kur'ana*, 13/60).

Na kraju, potrebno je pročitati i ono što je on zapisao u predgovoru sure El-En'am u kome je naglašeno govorio o svom osjećanju za tekstrom:

"Ova sura i pored toga razmatra svoju osnovnu, temeljnu temu na sebi svojstven način. Ona u svakoj svojoj crti, u svakom svome stavu, u svakom prikazu predstavlja "očaravajuću ljepotu", ljepotu koja privlači dušu, veže osjećaje, zaustavlja dah čovjeka, a on prati njene prizore, njen ritam i njenu inspirativnost bez daha. Da. To je istina, istina koju nalazim u sebi i svom osjećaju dok pratim kontekst ove sure, njene prizore i njen ritam..."

Život u atmosferi Kur'ana ne znači samo proučavanje Kur'ana, njegovo iščitavanje i proučavanje njegovih znanosti. Ovo nije atmosfera Kur'ana koju imamo na umu. Ono što mi podrazumijevamo pod životom u atmosferi Kur'ana jeste da čovjek živi u atmosferi, u prilikama, u pokretu, u zalaganju, u sukobu, u interesovanjima kao što je bio život u atmosferi u kojoj je Kur'an objavljen...

Ovo je atmosfera Kur'ana u kojoj je moguće da čovjek živi, da kuša ovaj Kur'an jer je on u ovakvoj atmosferi objavljen, u ovakovom mnoštvu djelova. Oni koji ne žive u ovakvoj i sličnoj atmosferi izolirani su od Kur'ana ma koliko ga proučavali, iščitavali i istraživali njegove znanosti.

Pokušaj kojim nastojim da uspostavim most između onih koji su odani Kur'anu i Kur'ana nije dalekosežan osim ako ovi ne prijeđu i stignu u drugo područje i pokušaju da žive u "atmosferi Kur'ana", iskreno, u praksi i pokretu. Samo tada će kušati ovaj Kur'an i uživati u ovoj blagodati koju Allah daruje onome kome hoće" (*U okrilju Kur'ana*, 7/99-101).

3. Realnost i dinamičnost

U okrilju Kur'ana nije napisan odjedanput. On je pisan ponekad u okrilju minbera (govornice), a ponekad u okrilju mača. Sejjid Qutb je nekada pisao mastilom iz svoga pera, a nekada krvlju iz svoga srca.

Ranije smo rekli da je Sejjid Qutb, prije nego je zatvoren, objavio šesnaest džuzova Zilala, a onda je, kada je pritvoren, u zatvoru objavio ostale dijelove, od prvog do dvadeset i sedmog džuza kada je otkrio ovaj metod, metod realnosti i dinamičnosti koji je primijenio u preostala četiri džuza, a onda je redigirao ostale džuzove prema ovom metodu. O tome Sejjid Qutb kaže:

"Mi naglašavamo ovu karakteristiku u Kur'antu...Karakteristiku dinamične realnosti... Jer je ona, po našem mišljenju, ključ odnosa prema Kur'antu, njegovom razumijevanju, shvaćanju i spoznaji njegovih namjera i ciljeva.

Nužno je dovesti u vezu realne i praktične prilike, okolnosti, uvjete, potrebe i zahtjeve koji su pratili objavu kur'anskog teksta... Ovo je neophodno da bi se shvatilo cilj teksta i dalekosežnost njegovog značenja, da bi se vidjela njegova vitalnost dok on djeluje u živoj sredini i

dok se suočava sa realnom stvarnošću, kao što se suočava sa živima koji se kreću sa njime ili protiv njega. Ovo viđenje je neophodno da bi se okoristilo njegovim smjernicama kad god se ponove te prilike i okolnosti u narednom historijskom periodu, a posebno ono sa čime se mi danas suočavamo nastavljajući islamsku misiju.

Mi govorimo ove riječi uvjereni da ovo viđenje imaju danas samo oni koji stvarno idu sa ovom vjerom u sučeljavanju sa današnjim džahilijetom, sučeljavajući se tako sa situacijama, okolnostima, prilikama i događajima poput onih sa kojima je bio suočen prvi nosilac misije, a to je Poslanik (alejhī's-selam) i muslimanska zajednica s njim.... okrećući se prema ovoj vjeri i njenoj velikoj univerzalnoj Istini koja se može ostvariti samo potpunim pokoravanjem Allahu u svim životnim pitanjima, ideološkim, moralnim, obrednim, političkim, ekonomskim, društvenim i drugim pitanjima... Suočavajući se također sa vrijedanjem, proganjanjem, kažnjavanjem i ubijanjem, kao što je u vjeri bila iskušavana ta prva odabrana grupa na Allahovu Putu...

Doista, ovi koji se kreću sa ovom vjerom u sučeljavanju sa džahilijetom, sučeljavajući se sa ovim sa čime se sučeljavala prva muslimanska zajednica, samo su oni ti koji imaju ovo viđenje, jedino su oni ti koji razumiju ovaj Kur'an i shvaćaju stvarnu dalekosežnost smisla njegovih tekstova..." (*U okrilju Kur'ana*, 14/2-3).

Na mnogim mjestima u tefsiru on naglašava važnost ovog metoda, važnost saradnje sa tekstom Kur'ana:

"Po drugi put ukazujemo da Kur'an otkriva svoje tajne samo onima koji vode borbu zajedno sa Kur'anom i u borbi provode veliki džihad. Samo takvi žive u ovoj atmosferi u kojoj je Kur'an objavljen. Samo takvi osjećaju slast Kur'ana i spoznaju ga, jer oni shvaćaju da se Kur'an njima obraća isto onako kako se obraćao prvoj muslimanskoj zajednici pa je ta zajednica osjetila njegovu slast, spoznala ga i krenula naprijed s njim" (*U okrilju Kur'ana*, 12/95).

On dalje ističe da je Kur'an uvijek u borbi, na bojnom polju, svejedno bila ta borba unutar – između doislamskog i islamskog shvaćanja, ili spolja – između muslimanske zajednice i njenih neprijatelja koji je sačekuju sa svih strana. On naglašava da borba i dalje traje. "Ljudska duša je i dalje ljudska duša, a neprijatelji muslimanske zajednice su i dalje neprijatelji. Nema spasa ljudskoj duši niti muslimanskoj zajednici bez uključivanja Kur'ana u tu borbu koji će

zajednicu voditi kao što ju je i ranije vodio. I dok se muslimani ne uvjere u ovu činjenicu, njima nema spasa, a ni uspjeha” (*U okrilju Kur'ana*, 2/102).

On opisuje Kur'an kao nešto što je živo, nešto što se kreće, što djeluje i kreće se unutar muslimanske zajednice, suočavajući se sa realnim situacijama, odbijajući jedne, učvršćujući druge. Kur'an pokreće muslimansku zajednicu i usmjerava je, stalno djeluje, stalno je u kretnji. On je na poprištu borbe i poprištu života. On je pogonski element koji pokreće i usmjerava na ovim poprištima (*U okrilju Kur'ana*, 3/51).

Ako je realnost i dinamičnost osobina Kur'ana koja umnogome utiče na njegovo razumijevanje, ona je također i osobina ove vjere, ističe Sejjid Qutb.

4. Ljepota kur'anskog kazivanja

Dobar dio svoga života Sejjid Qutb je posvetio književnosti. Svoje književno znanje on je pokušao da primijeni i na kur'anske tekstove i to u svojim prvim djelima iz oblasti tefsira: *Et-Tasviru'l-fenni fi'l-Qur'ani* i *Mešahidu'l-Kijameti fi'l-Qur'ani*.

Kada je počeo da piše svoje treće djelo iz ove oblasti *Fi Zilalil-Qur'ani*, on nije zaboravio ono što je o kur'anskom tekstu kazao u prva dva djela. On se u *Zilalu* na mnogim mjestima poziva na ova dva gore navedena djela i prenosi skoro cijele pasuse iz njih. “Pogledamo li prikaz prizora sa aspekta umjetničke skladnosti...” (*Mešahidu'l-Kijameti fi'l-Qur'ani*). “Čista umjetnička ljepota ne temelji se na oblikovanju i dotjerivanju, nego na kreativnom izlaganju...snazi istine... i ljepoti interpretacije” (*Et-Tasviru'l-fenni fi'l-Qur'ani*). “Ljepota u konstruisanju ovog Kosmosa je namjerna, isto kao što je namjerno i savršenstvo. Štaviše, te dvije osobine smatraju se jednom činjenicom. Savršenstvo dostiže stepen ljepote, a Kur'an usmjerava čovjekov pogled da posmatra ljepotu nebesa nakon što ga je usmjerio da posmatra njihovo savršenstvo” (*U okrilju Kur'ana*, 29/13).

Odavde je Sejjid Qutb krenuo u tumačenje kur'anskih ajeta: *Zar ne znaš da Allah s neba pušta vodu i da Mi pomoći nje stvaramo plodove različitih vrsta, a postoje brda bijelih i crvenih staza, različitih boja, i sasvim crnih. I ljudi i životinja i stoke ima, isto tako, različitih vrsta. A*

Allaha se boje od robova Njegovih – učeni. Allah je, doista, silan i On prašta (Fatir/27-28) kada je rekao:

“To je jedan od čudesnih kosmičkih osvrta koji ukazuje na izvor ove Knjige. Osvrta koji su iznijeti po cijeloj zemlji slijedeći vrste i boje u svim njenim svjetovima. U plodovima, ljudima, životinjama i stoci. Izgleda da je element ljepote namjeravan u projekciji i harmonizaciji ovog Kosmosa. Savršenstvo ove ljepote ogleda se i u činjenici da se funkcije stvari vrše putem njihove ljepote. Ove dražesne boje cjetova privlače pčele i leptirove uz specijalni miris koji šire. A funkcija pčela i leptirova, s obzirom na cvijet, jeste prenošenje oplođavajućeg praha da bi od toga nastali plodovi. Tako cvijet vrši svoju funkciju putem svoje ljepote. Ljepota u jednoj vrsti je sredstvo privlačenja druge vrste radi izvršenja funkcije koju imaju obje vrste. Na taj način se upotpunjuje funkcija posredstvom ljepote.

Ljepota je namjeravani element u projekciji i harmonizaciji ovog Kosmosa. Otuda ove opservacije i ukazivanja u Allahovoj objavljenoj Knjizi na ljepotu u Allahovoj izloženoj knjizi...

Osvrt na boje stijena, njihovu mnogobrojnost i raznovrsnost unutar jedne boje, pored njihova spominjanja uz boje plodova, snažno potresa srce pobudjući u njemu uzvišeno estetsko osjećanje koje gleda na ljepotu apstraktnim gledanjem, pa je vidi u stijeni kao što je vidi i u plodu, pored udaljenosti između naravi stijene i naravi ploda i razlike među njihovim funkcijama u ljudskoj procjeni. Međutim, apstraktno estetsko gledanje vidi samo ljepotu zajedničkim elementom jednog i drugog, koji zaslužuje gledanje i obraćanje pažnje na njega” (*U okrilju Kur'ana*, 22/155-156).

5. Tematsko jedinstvo

Ovo je tematsko tumačenje Kur'ana unutar jedne kur'anske sure. Sejjid Qutb je među prvima krenuo ovim putem u tumačenje kur'anskog teksta. On prvo donosi sažetak u uvodu svake tematske cjeline koju tumači, uvezuje njene dijelove jedne s drugima, objašnjava ciljeve i namjere, a onda se ponovo vraća tekstu i počinje da ga tumači. Evo jednog odlomka u uvodu jedne tematske cjeline koju Sejjid Qutb počinje da tumači:

"Pojava sa kojom se susrećemo u ovoj suri na samom početku ovog odlomka predstavljena je u obliku mnogih pitanja. Muslimani pitaju Poslanika o mnogim stvarima. Hoće da znaju kako da se ponašaju u novom sistemu vrijednosti. Pitaju ga o pojавама на које им Kur'an skreće pažnju u odnosu na Kosmos u kome žive.

Oni ga pitaju o mlađaku... Šta je to? Zašto se Mjesec pojavljuje kao mlađak, zatim postaje pun, a onda se postepeno smanjuje da bi na kraju nestao, a onda se opet pojavi kao mlađak?

Oni ga pitaju šta da udjeluju? Koju vrstu svoga kapitala treba da udjeluju? Koliko i koji procent od onoga što posjeduju?

Oni se raspituju o borbi u svetim mjesecima i borbi kod Mesdžidu'l-harama. Da li je to dozvoljeno?

Oni se raspituju o vinu i kocki i propisima vezanim za vino i kocku. U predislamskom dobu oni su se opijali i kockali!

Oni se raspituju o mjesecnom pranju i odnosima sa ženom u tom periodu. Nekada pitanja tretiraju vrlo intimne odnose supružnika. Ponekad o tim odnosima pitanja postavljaju i žene.

Bilo je i drugih pitanja o različitim temama u drugim kur'anskim surama također...

Ova pitanja su znakovita:

Ona su, prvo, dokaz otvorenosti, vitalnosti i razvoja života u svim njegovim oblicima i odnosima. To je pojava novih društvenih oblika koji počinju da se zaogrću posebnim ogrtačem, oblika u kome su jedinke čvrsto povezane. One više nisu razbijene. One su okupljene ne u plemena, nego u narod koji ima svoje postojanje, svoj sistem života i svoje mjesto. Svaki član društva želi da zna svoje obaveze, svoj put. To je novo stanje koje je proizveo islam svojim shvaćanjem, svojim sistemom, svojom upravom, stanjem društvenog, naučnog, svjesnog i humanog razvoja.

Ona su, drugo, dokaz buđenja vjerske svijesti, prodiranja nove ideologije i njeno ovladavanje ljudima, što je učinilo da se svaki od njih ustručava da nešto učini prije nego se uvjeri u mišljenje nove vjere o tom pitanju. Oni prije svega nisu imali rješenja u životu na koja bi se mogli pozivati. Njihova srca su se odrekla predislamskih običaja, izgubili su povjerenje u to i sada očekuju nove upute i smjernice u životu...

Treći dokaz je povijesni. Uzet iz povijesti ovog perioda. Jevreji u Medini i politeisti u Mekki povremeno su pokušavali da izazovu smutnju u vrijednosti islamskog sistema. Svaku priliku su koristili za propagandu, kao što je slučaj sa događajem koji se desio u izvidnici Abdulaha ibn Džahša koji se, kako se prenosi, upustio u borbu sa politeistima u svetim mjesecima, što je na površinu izbacilo neka pitanja i odgovore na njih kako bi se stalo na put tim pokušajima i ulila sigurnost i smirenost u muslimanska srca...

A sada čemo detaljno da se okrenemo kur'anskom tekstu" (*U okrilju Kur'ana*, 2/100-102).

Ponekad ovo tematsko jedinstvo objašnjava i unutar jednog džuzu Kur'ana. O *Amme* džuzu Sejjid Qutb kaže:

"Ovaj džuz u cjelini ima jedno obilježje. Njegove sure su mekkanske sure izuzimajući dvije, suru En-Nasr i suru El-Bejjine. Sve su one manje-više vrlo kratke kur'anske sure. Ono što je još važnije od ovoga jeste da one imaju svoj poseban pečat koji ih čini, približno, jedinstvenim u temi, smjeru, ritmu, slikama, odsjenima i stilom uopće."

Ovaj džuz u cjelini, nastavlja dalje Qutb, usredsređen je na natanak čovjeka i drugog života, bilja i životinja, na ovoj Zemlji, na scene ovog Kosmosa i njegove dokaze u kosmičkoj otvorenoj knjizi, na teške i potresne scene Sudnjeg dana, na scene obračuna nagrade, odnosno kazne u obilicima koji potresaju i zapanjuju, a koje su dokaz ponovnog proživljjenja. Ponekad se ovim scenama pridodaju i scene stradanja ranijih naroda koji su poslanike u laž ugonili. Primjeri ovoga svega nalaze se u cijelom ovom džuzu (*U okrilju Kur'ana*, 30/4-6).

Sejjid Qutb je uvijek imao na umu tematsko jedinstvo i vezu između ajeta i sure kada bi god pristupio tumačenju kur'anskog teksta. Ovo je u velikoj mjeri prisutno u njegovom tefsiru čak i onda kada ne bi mogao da spozna jedinstvo i otkrije njegov ishod. On to priznaje i traži od čitaoca da mu pomogne u onome u čemu on nije uspio.

Dugo se zadržao na tumačenju ajeta: *redovno namaz obavljajte, naročito onaj krajem dana, i pred Allahom ponizno stojte* (El-Bekare, 238), samo zbog toga što nije mogao da otkrije vezu između ovog ajeta i ajeta koji prije njega stoje, a u kojima se spominju propisi vezani za porodicu, ženidbu, talak, priček itd. O tome on kaže:

"Dugo vremena nisam mogao spoznati tajnu ovog kur'anskog konteksta, pa sam u prvom izdanju ovog džuza i u dopuni drugog izdanja rekao :

"Priznajem da pred ovim tekstrom dugo vremena nisam mogao da prodrem u njegovu tajnu, a nisam se usudio da to učinim na nepriličan način, niti sam zadovoljan objašnjenjem koje donose neki komentatori Kur'ana. Nisam mogao da shvatim zašto se unosi kazivanje o namazu u vrijeme kazivanja o porodici" ... itd. (str. 84-85 prvog i drugog izdanja).

U nastavku sam dodao: "Međutim, neću se potpuno smiriti sve dok ne budem upućen. A ako Allah bude uputio bilo koga od čitalaca, bitcu mu zahvalan ako mi na to ukaže. Allah ga na Pravi Put uputio!..."

Sada sam se potpuno zadovoljio ovim objašnjenjem. Na ovaj način uklapa se ibadet namaza i ibadet života, što proističe iz prirode islama i cilja ljudskog postojanja u islamskom poimanju. Hvala Allahu koji me je uputio na ovo, jer, zaista, mi ne bismo bili upućeni da nas On nije uputio" (*U okrilju Kur'ana*, 2/201).

6. Umjerenost u neodređenom

Sejjid Qutb je kao i Muhammed Abduhu strogo vodio računa da ne prijeđe granice koje tekst ne može da podnese. Neki komentatori Kur'ana su nadugo i naširoko govorili o mjestima koja su u Kur'anu neodređeno spomenuta. Kod tumačenja kur'anskog ajeta iz sure *Tebareke*: *Mi smo vama najbliže nebo sjajnim zvijezdama ukrasili i učinili da vatra iz njih pogoda šejtane, za koje smo patnju u ognju pripremili i* ajeta iz sure Es-Saffat: *I čuvamo ga od svakog šejtana prkosnoga...a onoga koji što ugrabi – stigne svjetlica blistava* (Es-Saffat, 7-10), Sejjid Qutb ne raspravlja o šejtanima, o sjajnim zvijezdama, o svjetlicama blistavim, nego kaže:

"Kur'anski tekst ovdje spominje da svjetiljke kojima je Allah ukrasio zemaljsko nebo imaju i drugu ulogu: *Učinili smo da vatra iz njih pogoda šejtane.*

U *Zilalu* smo prakticirali pravilo da ništa ne dodajemo i ne miješamo se u pitanje nevidenog od čega nam je Allah samo nešto prenio i da ta pitanja ostavimo kur'anskom tekstu ne prelazeći njegove granice. Ovo je dovoljno samo po sebi...

Mi vjerujemo da postoje stvorenja koja se zovu šejtani. Neke njihove osobine spomenute su u Kur'anu. Mi smo o tome ranije nešto rekli u ovom djelu. Mi na to ovdje ništa nećemo dodavati. Mi vjerujemo da je Allah učinio ove svjetiljke, kojima je okitio zemaljsko nebo, vatrom iz koje pogađa šejtane, u formi strijela, kao što je to spomenuto i u drugoj suri... *I čuvamo ga od šejtana prkosna... a onoga koji šta ugrabi – stigne svjetlica blistava.* Kako? U kojoj formi? O svemu ovome Allah nije ništa kazao, a mi nemamo drugog izvora osim Kur'ana i hadisa koje bismo mogli konsultirati. Otuda mi znamo samo ovo i vjerujemo, zaista, da se to događa. (*U okrilju Kur'ana*, 29/15).

Na drugom mjestu, tumačeći kur'anski ajet: *I mi smo nastojali da nebo dotaknemo i utvrđili smo da je moćnih čuvara i zvijezda padalica puno* (El-Džinn, 8), on kaže:

“Gdje su bili ovi moćni čuvari? Ko su oni? Kako su gađani šejtani užarenim strijelama? Ništa o ovome Kur'an ne govori, a ni od Poslanika o tome ništa nije zabilježeno. Mi imamo samo ova dva izvora iz kojih ponešto crpimo o ovom nama nepoznatom svijetu. Da je Allah vidio da u objašnjenju tih nepoznanica ima bilo kakve koristi ljudima, On bi to otkrio, a pošto nema, onda su svi naši pokušaji u ovom smislu bespotrebni i uzaludni” (*U okrilju Kur'ana*, 29/184).

7. Odnos prema israilijatima

Sejjid Qutb je bio vrlo oprezan prema judeo-kršćanskoj tradiciji. Israilijati su, prema njemu, priče kojima nije mjesto u tefsiru. Tumačeći kur'anski ajet: *I kad je zapovijed Naša pala i voda s površine Zemlje pokuljala* (Hud, 40), on kaže:

“Postoje razna mišljenja o *feweranu't-tennur* – površina Zemlje pokuljala. Neki su otigli sasvim daleko kod interpretiranja ovog u čemu se nazire uticaj israilijata, a u kazivanju o Potopu ta kazivanja su sasvim jasna. Međutim, mi se nećemo upuštati u lutanja bez dokaza, u istraživanju ove tajne o kojoj znamo samo onoliko koliko nam pruža ovaj tekst i ostaćemo u granicama njegova značenja, bez ikakvih dodavanja” (*U okrilju Kur'ana*, 12/ 69).

Svoj stav u odnosu na israilijate Sejjid Qutb je dodatno pojasnio na jednom drugom mjestu kada je govorio o Potopu:

“Na kraju, da li je ovo bio opći potop na Zemlji ili je bio ograničen na područje gdje je bio upućen Nuh (alejhi's-selam)? Gdje su granice toga u starom ili novom svijetu? To su pitanja na koja se ne može dati odgovor. Može se samo pretpostaviti, a pretpostavka nije ni blizu istine. Mogu se također koristiti i israilijati, ali se oni ne mogu uzeti kao dokaz. Osim toga, israilijati nemaju nikakve vrijednosti kada je u pitanju realizacija ciljeva kur'anskog kazivanja” (*U okrilju Kur'ana*, 12/74).

Kazivanja Sinova Israilovih, nastavlja dalje Sejjid Qutb, sabrana u Starom zavjetu, također sadrže uspomene na potop Nuhova naroda. Međutim, ova kazivanja ne treba navoditi u kontekstu kur'anskog govora o Potopu jer bi se u tom slučaju pouzdana vijest pomiješala sa onom koja nije pouzdana, sa onom čiji su izvori nepoznati...

Moramo napomenuti da knjige koje se zovu Stari i Novi zavjet nisu u ovom obliku objavljene od Allah-a. Tevrat koji je Allah poslao Musau, njegov osnovni primjerak, spalili su Babilonci kada su Jevreji bili zarobljeni. Ta je knjiga objavljena tek poslije prolaska nekoliko stoljeća, što znači prije rođenja Mesiha na oko pet stoljeća. Nju je napisao Ezra, a možda je to bio Uzejr. On je u tu novu knjigu sabrao ostatke Tevrata. Sve ostalo je sam sastavljao. Isti je slučaj i sa Indžilima. Svi oni sadrže samo ono što su sačuvali učenici Mesihovi i učenici ovih učenika i to nakon jednog stoljeća poslije Mesihovog uzdignuća. Na taj način je došlo do miješanja brojnih priča i izmišljotina. Prema tome, takva djela ne sadrže ništa što bi bilo sigurno” (*U okrilju Kur'na*, 12/75-76).

Na drugom mjestu kaže: “Da je nekim slučajem Tevrat ostao originalan bez dodavanja i oduzimanja, on bi mogao biti izvor na koji bi se čovjek mogao osloniti u vezi sa ovim događajima. Međutim, Tevrat je preplavljen pričama koje su doista bajke. Pretrpan je također kazivanjima koja su, bez sumnje, dodata osnovnoj Allahovojoj Objavi. Otuda se ni Tevrat ne može uzeti kao pouzdan izvor za kazivanja koja se u njemu navode.

Prema tome, preostaje nam jedino Kur'an koji je sačuvan. U njemu nema nikakvih devijacija niti bilo kakvih izmjena. On je jedini izvor za historijska kazivanja koja se u njemu spominju” (*U okrilju Kur'ana*, 16/7-8).

Zbog svega ovoga u Qutbovom tefsiru nema nijedne judeo-kršćanske predaje koju on prihvata i uvažava. Nasuprotno, on se kritički

osvrće na one mufessire koji u svojim tefsirima isralilijatima pridaju važnost i ustupaju prostor.

8. Odnos prema naučnom tefsrusu

Neki smatraju da je naučni tefsir utemeljen još u abasidskom periodu, periodu naučne renesanse, gdje se susrećemo i sa prvim naučnim pokušajima tumačenja kur'anskog teksta.

U klasičnom i postklasičnom periodu razvoja tefsirske nauke ideja naučnog tumačenja Kur'ana našla je svoje predstavnike u ličnostima Gazalija, Sujutija, Mursija i drugih mufessira, a u novom dobu najistaknutiji predstavnici naučnog tumačenja Kur'ana su: Tantavi Dževheri, Kevakibi, Muhammed Mustafa Meragi, Muhammed Rešid Rida, Mustafa Mahmud i drugi mufessiri.

Opća karakteristika ove škole jeste isticanje onih kur'anskih ajeta u kojima se govori o zakonitostima u prirodi, o biljnom i životinjskom svijetu, o kretanjima nebeskih tijela, o naučnim istinama koje je Kur'an objelodanio, a nauka mnogo kasnije potvrdila.

Sejjid Qutb se ne slaže sa ovim tumačenjem. On smatra da nema potrebe da činjenice koje Kur'an spominje vežemo za ljudske pretpostavke i teorije, čak ni za one koje nazivamo "naučnim činjenicama".

Kur'anske činjenice su konačne i absolutne, a ono do čega su ljudi došli istraživanjem nije konačno, a ni absolutno. Pogrešno je metodološki da uspostavljamo vezu između kur'anskih konačnih činjenica i činjenica koje nisu konačne.

Ovo u odnosu na "naučne činjenice", a u odnosu na teorije i pretpostavke koje nazivaju "naučnim" stvar je još jasnija kao što su teorije i pretpostavke o postanku Svemira, o nastanku i razvoju čovjeka, o nastanku društva i njegovom razvoju. Sve ove teorije nisu "naučne činjenice" čak ni prema ljudskim mjerilima. Sve su one podložne promjenama do te mjere da okrenu ono što je gore da bude dolje, pojavom novih otkrića, odnosno novim tumačenjima starih zapažanja.

Svaki pokušaj tumačenja i dovođenja u vezu kur'anskih općih aluzija sa naučnim teorijama koje su podložne promjenama ili pak sa naučnim činjenicama koje nisu absolutne, metodološki je pogrešno i

sadrži u sebi tri značenja od kojih nijedno ne dolikuje uzvišenom Kur'anu...

Prvo: To je unutrašnji poraz koji se nekima čini da je nauka gospodar, a Kur'an pratilac nauke. Otuda oni pokušavaju da Kur'an učvrste naukom ili da se nauka uzme kao dokaz Kur'ana. Međutim, Kur'an je knjiga koja je savršena u svom predmetu, konačna u svojim istinama. Nauka i dalje u svom predmetu negira danas ono što je jučer proklamirala i sve do čega je došla nije konačno, niti je apsolutno, jer je ograničena sredinom, čovjekovim razumom i sredstvima. Na osnovu ovoga ona ne može dati nijednu konačnu ni apsolutnu istinu.

Drugo: Pogrešno shvaćanje prirode Kur'ana i njegove funkcije, a to je da je on posljednja i apsolutna istina koja nastoji da izgradi čovjeka izgradnjom koja se slaže, koliko joj dozvoljava ograničena ljudska priroda, sa prirodom ovog postojanja i njegovog Božanskog zakona, kako ne bi došlo do sudaranja čovjeka sa Kosmosom oko njega, nego da se saglasi s njim i spozna neke njegove tajne upotrebom nekih njegovih zakona u svome namjesništvu na Zemlji.

Treće: Neprestano tumačenje kur'anskog teksta koje prati usiljenost i svođenje toga na pretpostavke i teorije koje su promjenljive i nestalne i u kojima svaki dan nailazimo na nova otkrića.

Sve je ovo nespojivo sa veličinom Kur'ana, a, osim toga, to je i metodološki promašeno, kako smo to već objasnili.

Međutim, ovo ne znači da mi ne treba da koristimo ono što je nauka otkrila, činjenice o Kosmosu, životu, čovjeku, u razumijevanju Kur'ana, naprotiv! Ovo nije ono što smo mislili kod tog objašnjavanja (*U okrilju Kur'ana*, 2/105-106).

9. Jezička analiza kur'anskog teksta

Jezičke analize kur'anskog teksta Sejjid Qutb potpuno zapostavlja ili se na njih osvrće samo u prolazu. One su sredstvo, a ne cilj. Tumačeći kur'anski ajet: *Kad su njih dvojica žrtvu prinijeli, pa kad je od jednog bila primljena, a od drugog nije* (El-Maide, 27), Sejjid Qutb kaže:

"Glagol u pasivu *tukubbile* ukazuje da je prihvatanje ili neprihvatanje žrtve prepusteno metafizičkim snagama. Ova forma ukazuje na dvije stvari:

Prvo, da ne istražujemo način kako je došlo do ovog prihvatanja, niti da se upuštamo u ono u što su se upustila mnoga djela iz oblasti tefsira. Mi smatramo da su ove predaje preuzete iz priča Starog zavjeta...

Drugo, na što nam ukazuje ova forma jeste da onaj čija je žrtva primljena nije napravio prijestup koji traži oprez i razmišljanje da bi mogao biti ubijen. On ni u čemu nije imao nikakva udjela. Njime je upravljala metafizička snaga na metafizički način koja je iznad domaćaja njihovog zapažanja. Nije bilo nikakva opravdanja da se jedan brat razbjesni protiv drugog i da se u njemu probudi misao o ubojstvu” (*U okriliju Kur'ana*, 6/150-151).

10. Šerijatsko-pravna razilaženja

Sejjid Qutb se ne upušta u šerijatsko-pravna razilaženja. Tumačeći ajete o nasljedstvu (*ajatu'l-mevaris*) u suri *En-Nisa*, kaže:

“Ova tri ajeta sadrže osnovicu nasljednog prava. Neki detalji o tome su razrađeni u hadisima Vjerovjesnika (alejhi's-selam), a za preostale su se potrudili islamski pravnici da ih sačine sukladno ovim propisima. Ovdje nije mjesto da se čovjek upušta u ove detalje i primjene. To je predmet pravnih djela, fikha. Mi ćemo se u *Zilalu zadovoljiti da prokometarišemo ove tekstove i popratimo ih pravilima islamskog programa”* (*U okriliju Kur'ana*, 4/279).

A onaj ko ne bude mogao neka tri dana posti (*El-Maide*, 89). Sejjid Qutb kaže: “I kod posta ova tri dana ne postoji jedinstven stav pravnika da li te dane postiti uzastopno ili sa prekidima, zbog toga što se u tekstu ne govori o uzastopnom postu. Navođenje pravnih razilaženja o ovim detaljima ne dolazi u okvir našeg metoda u *Zilalu*. Ko želi više da sazna o ovoj temi neka to potraži u pravnim djelima” (*U okriliju Kur'ana*, 7/28). Ovo ne znači da je on zapostavljaо kur'anske propise. Naprotiv, on je o tome vodio računa. Međutim, on se nije upuštao u šerijatsko-pravna razilaženja, nego je čitaoca upućivao da to potraži u djelima iz oblasti fikha.

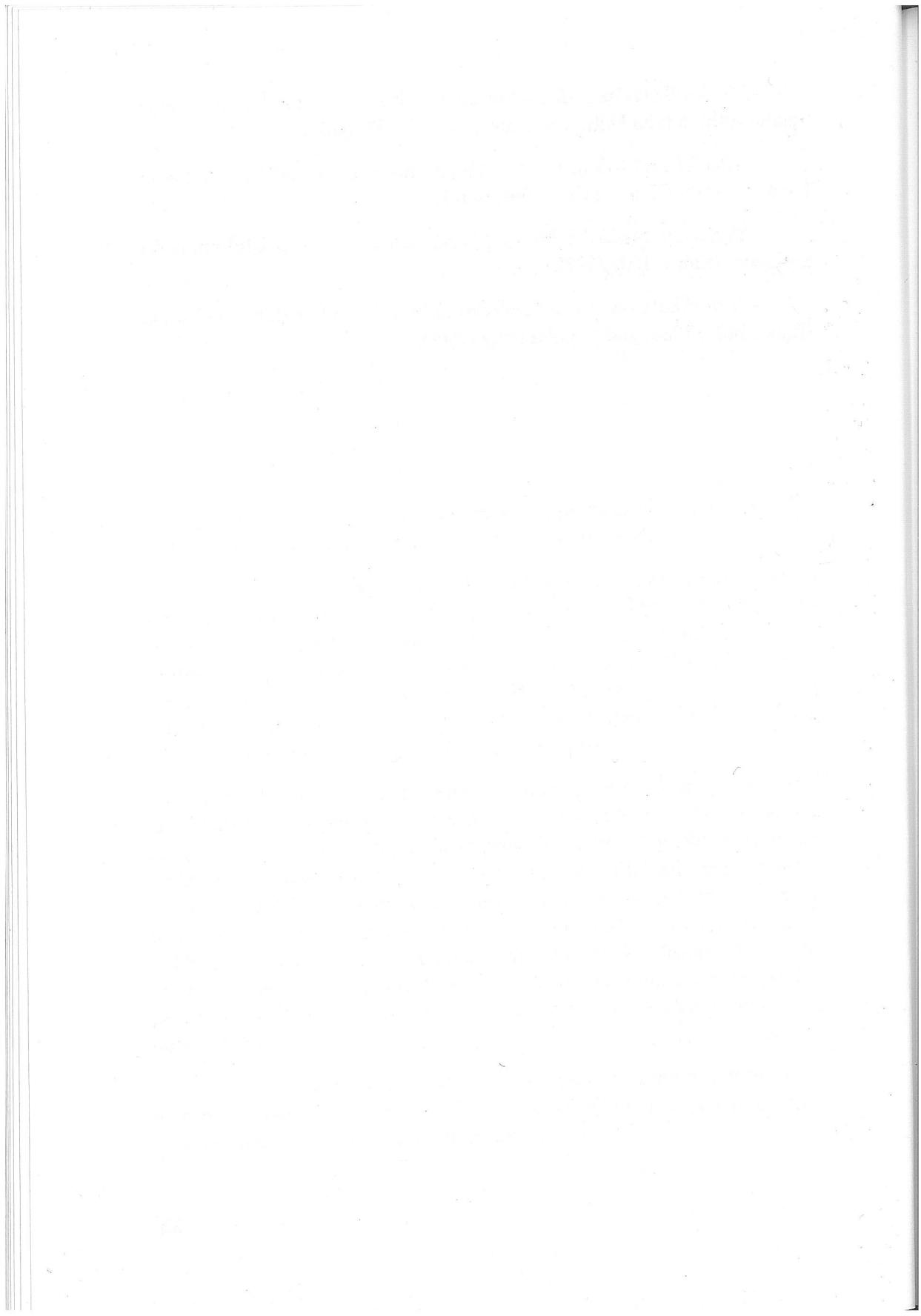
O Sejjidu Qutbu, njegovom životu, opusu i metodu u tumačenju Kur'ana napisana su mnoga djela. Među ovim djelima koja sam koristio u ovome radu svakako su najvažnija četiri:

-*Fi-Zilali'l-Qur'ani, dirasetun ve tahkikun* - doktorska disertacija Salaha Adbulfetaha Dahbura (Kairo, 1404./1983. god.).

- *Ittidžahatu't-tedždidi fi tefsiri'l-Qur'ani fi Misr* od Muhammeda Ibrahim Šerifa (Kairo, 1402./1981. god.).

- *Ittidžahatu't-tefsiri fi Misr fil-'asri'l-hadisi* od 'Ifeta Muhammeda Šerkavija (Kairo, 1392/1972. god.).

- *Ittidžahatu't-tefsiri fi'l-qarni'r-rabi'ašere,* od Fahda er-Rumija (Rijad, 1407/1986. god.) i neka druga djela.

Mr. Enes Ljevaković

SEJJID QUTB I NJEGOV ODNOS PREMA ISLAMSKOM PRAVU (FIQHU)

Sejjid Qutb spada u najistaknutije angažirane islamske intelektualce i mislioce pedesetih i šezdesetih godina dvadesetog stoljeća. Svojim grandioznim djelom, ali i burnim životom obilježio je cijelu jednu epohu; duh njegova djela i misao i danas su prisutni među islamskim aktivistima na svim meridijanima, usmjeravaju ih i aktiviraju služeći im kao idejna potka i vjerodostojni tumač permanentne borbe između islama i džahilijskog, vjerovanja i nevjerovanja, dobra i zla, istine i neistine.

Svoju borbu i zalaganje, principijelnost i nepokolebljivost platio je svojom glavom odbivši potpisati molbu za pomilovanje koju su mu pripremili i ponudili njegovi dželati. Izabravši odlazak na onaj svijet, potvrdio je i ovjekovječio svoje prisustvo na ovome svijetu.

Islam je cjelovit i zaokružen sistem uređenje ljudskog života u svim njegovim aspektima, naglašava Qutb u jednom od svojih djela.¹ To je sistem koji sadrži doktrine i praktičnu organizaciju ljudskog života koji se bazira i ovisi o općem konceptu prirode, položaju čovjeka u njoj i krajnjeg cilja ljudskog bitisanja. Te doktrine i organizacija uključuju etičku osnovu, politički sistem sa njegovim oblikom i karakteristikama, društveni poredak i njegove osnovne vrijednosti, ekonomski sistem sa

¹ V.: S. Qutb, *Islam-religija budućnosti*, IIFSO, 1394/1974, str. 1

njegovom filozofijom i ustanovama, kao i osnove uređenja međunarodnih odnosa. Islamski sistem je tako obuhvatan, uzajamno povezan i isprepletan, da pokriva sve vidove ljudskog života, različite iskonske potrebe čovjeka, kao i njegove razne aktivnosti. Razgranatost islamskog sistema tako je izrazita i duboka da bi bilo uzaludno pokušavati prikazati ga kao emocionalno vjerovanje odvojeno od organizacije i ustanova praktičnog života. Također, ne može biti smatrano vjerom koja obećava Džennet na onome svijetu onima koji obavljaju propisane obrede, a da u svom svakodnevnom životu ne primjenjuju njegove jedinstvene institucije, zakonodavstvo i metode. Dihotomija vjersko – svjetovno nije nikada postulirana u povijesti islama, niti to ikad može biti.

Islam želi oslobođiti čovjeka od robovanja bilo kome ili bilo čemu drugom osim Allahu, Stvoritelju kosmosa i čovjeka u njemu, Uzdržavatelju svega i Jedinom istinskom Božanstvu. "Zar oni traže drugu, a ne Allahovu vjeru? Njemu se klanja sve što je na nebesima i na Zemlji milom ili silom i sve će se njemu vratiti" (*U okrilju Kur'ana* 3/83).

Islamski način i sistem života nije privremeni kodeks ponašanja koji važi samo za jedno historijsko razdoblje, niti samo za određeni socio-politički milje, ili geografsko-klimatski ambijent za njegov optimalni razvoj unutar Božjih granica koje garantuju očuvanje ljudskog dostojanstva, slobode i časti.

Operacionalizacija i primjena ovih proklamacija i principa zahtijeva i prepostavlja postojanje razvijenog, dinamičnog i fleksibilnog pravnog sistema koji će omogućiti i osigurati skladan, harmoničan i ujednačen razvoj života i društva, kao i individue unutar tog društva, te razvoj kompleksnih odnosa među različitim elementima unutar tog društva. Nema sveobuhvatnog i ujednačenog razvoja društva bez razvoja pravnog sistema i njegovih instituta, i obratno. Svakako da je ova konstatacija bila poznata velikom misliocu Sejjidu Qutbu.

II

Tefsir *U okrilju Kur'ana* Sejjida Qutba ubraja se u tzv. racionalne komentare Kur'ana. Glavni cilj autora ovog jedinstvenog tumačenja Kur'ana bio je razumjeti i protumačiti Objavu u svjetlu dinamičke interakcije Božje Riječi i stvarnosti koju ona mijenja i oblikuje shodno

univerzalnim vrijednostima i principima sadržanim u njoj. Čitajući ovaj tefsir, možemo pratiti nastanak, razvoj, sazrijevanje i punoljetstvo islamskog Ummeta. Po svojoj strukturi, stilu, sadržaju i intencijama ovaj se tefsir razlikuje od svih dotadašnjih tefsira, pa i od onih koji su nastali poslije njega. Spomenuti, kao i brojni drugi aspekti ovog tefsira bili su, jesu i bitće predmetom lingvističkih, stilističkih, pa i psiholoških, socioloških, pedagoških, aksioloških, etičkih, doktrinarnih, pravnih i političkih analiza.

Kada je u pitanju šerijatskopravna problematika, primjetno je da se Qutb u svom komentaru Kur'ana ne upušta u dublju analizu pravnih pitanja. Njegov prvenstveni cilj nije objašnjavanje pravnih propisa, već elaboracija tri po njemu ključna pojma vjerovanja, a to su pitanja uluhijjeta (Božanstva), 'ubudijjeta (predanosti Bogu) i hikimijeta (suvereniteta). On svu svoju pažnju usredotočava na animiranje muslimana da se odrede prema ova tri temeljna pojma, jer od toga ovisi uspostavljanje i opstojnost okvirnog ambijenta i temeljnih prepostavki, prije svega onih doktrinarne naravi, za primjenu šerijata u svim sferama života. Otuda on smatra rasprave o pojedinostima i fragmentarnim pitanjima prije formiranja idealnog islamskog društva trošenjem dragocjenog vremena u nečemu što u datim okolnostima ne predstavlja prioritet, niti rješava suštinska i sudbinska pitanja Ummeta. U situaciji kada se i sam nalazi u zatvoru zbog svoje borbe za islam (dan se za takav slučaj kaže verbalni delikt), kada po zatvorima čame brojni muslimanski intelektualci i aktivisti, kada muslimanske zemlje stenju pod jarmom kolonijalizma, kada se bespoštedno eksploratišu muslimanske resursi, kada letargija, nemoral i poroci nagrizaju muslimanska društva, kada agresivni sekularizam prijeti uništenjem islamskog identiteta cijelih naroda i društava, on doživljava pravnička cjepidlačenja oko nevažnih i neaktualnih pitanja kao izigravanje samog prava i odvlačenje pažnje muslimanskih masa od naznačenih krucijalnih problema. Qutbov stanoviti otklon prema ovakovom bavljenju islamskim pravom od strane tradicionalne uleme treba shvatiti u kontekstu aktualnog stanja i situacije u kojoj on piše svoj *Zilal*, kao i ostala djela.

Pojedini autori,² kako dobromanjerni tako i nedobromanjerni, posebno među onima koji se bave islamskim pravom, zamjeraju Qutbu

² Jednu od najžešćih kritika Qutbu zbog njegovog stava prema fiqhu uputio je dr. Vehbe al-Zuhajli u kuvajtskom časopisu *Al-V'ajju'l-islamijju*, gdje ga u članku pod naslovom

zbog njegovog stava prema fiqhu, koga on pomalo pežorativno naziva *fiqhul-evraq* (fiqh iz knjiga, ili statički fiqh), za razliku od *fiqhul-hareke* (dinamičkog fiqha, ili razumijevanja kretanja), koga on preferira i glorificira.

Optužbe koje kritičari iz reda islamskih pravnika upućuju Qutbu mogu se rezimirati i u sljedećem:

nastojanje da se u potpunosti eliminira fiqh, opisujući ga kao *fiqhul-evraq*.

1. kritika podjele fiqha na ibadat (obredoslovje) i muamelat (imovinsko, bračno i krivično pravo);
2. poziv da se prevaziđe fiqh i kreće iznova s idžtihadom počevši od nule, ako se tako može reći.

Mnogi mladi islamski aktivisti pod uticajem svoga (dakako, površnog) shvatanja ideja i mišljenja profesora Qutba nastavili su se udaljavati od islamskog prava gledajući s omalovažavanjem na one koji se bave njime, računajući pri tome da imaju idejni i intelektualni oslonac za takav svoj stav u njegovim konstatacijama i proklamacijama.

Pažljivo iščitavanje njegovih stavova u *Zilalu*, kao i u ostalim njegovim djelima, pogotovo u djelima *Hasaisut-tesawuri'l-islamiji* (Specifičnosti islamskog koncepta), *Muqawimatut-tesawuri'l-islamiji* (Oslove islamskog koncepta) i *Al-Islam ve muškilatu'l-hadara* (Islam i problemi civilizacije), uzimajući u obzir društveno-historijski kontekst u kojem su nastali i izrečeni, ukazuje na deplasiranost i neutemeljenost spomenutih optužbi, ili u najmanju ruku na njihovu neprimjerenu oštrinu. Analiza naznačenih njegovih djela i stavova navodi na sljedeće zaključke:

1. Sejjid Qutb smatra islamsko pravo prirodnim plodom života islamskog društva u okrilju islama i prirodnim odgovorom na realne probleme i izazove s kojima se sučeljava jedno takvo društvo.

Potpriču ovoga možemo naći u njegovim riječima u *Zilalu*: "Islamsko je pravo nastalo u muslimanskom društvu. Nastalo je kroz dinamičko kretanje ovog društva u suočavanju sa realnim potrebama islamskog življenja" (*U okrilju Kur'ana*, 13/12).

Napadači na islamsko pravo optužuje da želi uništiti islamsko pravo i dezavuirati ogroman trud koji su uložili islamski pravnici tokom minulih stoljeća.

“Kada ljudi, ili grupe njih, prihvate ovo vjerovanje, muslimansko je društvo započelo prve korake u svom bitisanju. Ovo društvo tada postaje realnim, živim miljeem u kojem nastaje živo islamsko pravo i razvija se kako bi se suočilo i odgovorilo potrebama tog društva koje iskazuje faktičku predanost Allahovu šerijatu” (*U okrilju Kur'ana*, 13/20).

2. On smatra da je fiqh utemeljen na Kur'anu i Sunnetu i da čini važan dio islamske građevine.

“Islamsko pravo nije odvojeno od šerijata, a šerijat nije odvojen od islamskog vjerovanja. Fiqh, šerijat,³ vjerovanje i sistem života čine jednu nerazdvojnu cjelinu u islamskom konceptu. Nemoguće je da postoji islam bez muslimana i muslimanskog društva ako bi se ova jedinstvena cjelina pocijepala i fragmentirala.”⁴

3. Predupređujući moguće pogrešno shvatanje njegova stava, on izričito odbacuje optužbu da poziva marginalizaciji i okretanju leđa fiqhu: “Ovo nije poziv da se marginalizira i zanemari fiqh i da se previde i prenebregnu ogromni napor koji su uložili veliki islamski pravnici, čija djela sadrže temeljne zakonodavne tehnike i originalne propise koji u mnogim aspektima nadilaze sve što su proizveli zakonodavci na raznim stranama svijeta”.⁵

“Ta ogromna riznica islamskog prava nastajala je dan za danom u islamskom društvu koje se suočavalo sa životnim problemima sa svojim islamskim vjerovanjem i islamskim programom prihvatajući u osnovi vrhovni autoritet i suverenitet islama.”⁶

4. Qutb poziva pridržavanju šerijatskih propisa, pojašnjavajući da promjena stanja ne podrazumijeva oslobođanje muslimana od ličnog pridržavanja islamskih propisa, makar se oni ne primjenjivali na društvenoj razini u globalu: “Ovo ni u kom slučaju ne znači da šerijatski propisi precizirani u tekstovima Kur'ana i Sunneta faktički ne važe danas sa šerijatskopravnog aspekta. Ovo samo znači da društvo u kome su uzakonjeni ovi propisi i u kome se jedino i mogu primjeniti, zapravo u

³ Šerijat čine Tekstovi iz Kur'ana i Sunneta pravne naravi, dok fiqh predstavlja ljudsko razumijevanje i primjenu dotičnih Tekstova.

⁴ V.: *Al-Islam ve muškatilatu 'l-hadara*, str. 187.

⁵ Isto, str. 186.

⁶ Isto, str. 186.

kome jedino i mogu živjeti, faktički ne postoje u ovom času. Otuda je realno postojanje tih propisa uvjetovano uspostavljanjem takvog društva. Međutim, ostaje obaveza svakog onog ko prihvati islam u tom džahilijetskom društvu da se pridržava tih propisa uvjetovano uspostavljanjem takvog društva. međutim, ostaje obaveza svakog onog ko prihvati islam u tom džahilijetskom društvu da se pridržava tih propisa podrazumijevajući aktivnosti radi uspostavljanja islamskog sistema” (*U okrilju Kur'ana*, 13/21).

Naravno da konstatacije poput one kako njegovo mišljenje “ne znači da šerijatski propisi sadržani u tekstovima Kur'ana i Sunneta ne važe danas”, kao i one da “ostaje obaveza svakog ko primi islam da se pridržava islamskih propisa” podrazumijevaju i obaveznu bavljenja fiqhom, izučavanja i pojašnjavanja šerijatskih propisa. Međutim, Qutb prešućuje tu činjenicu i svu svoju energiju usmjerava na osudu postojećeg džehilijetskog uređenja društva i nužnost uspostavljanja islamskog poretka u kome će se primjenjivati islamski propisi u integralnom obliku, kao u svojoj prirodnoj sredini.

Uočljivo je da Qutb postavlja pomalo maksimalistički zahtjev kada je u pitanju primjena islamskih propisa. On traži totalnu, integralnu primjenu islamskih normi u društvu, ili njihovo potpuno ostavljanje. On se oštro protivi parcijalizaciji u tom pogledu primjenjujući princip “sve ili ništa”. Vjerovatno je ovakav stav uvjetovan njegovom ocjenom postojećeg društvenog sistema kao džahilijetskom tvorevinom u kojoj je nesuvliso insistirati na primjeni islamskog zakona kad je ona u osnovi nelegalna i nelegitimna, te ju treba korjenito mijenjati.

Osnovni smisao cijele njegove svojevrsne kampanje jeste ukazivanje na beskorisnost truda kojeg ulažu neki pravnici u ovom vremenu donoseći fetve i rješenja za probleme društva koje nije predano islamskoj vlasti, kao i ukazivanje na štetu, teorijske i praktične naravi, koju produkuju slični pokušaji. Jer, pokušaji razvoja fiqha, smatra Qutb, kako bi bio u suglasju sa modernim dobom, prema mišljenju zagovornika takvog razvoja, ili njegove preformulacije i kodifikacije slične pozitivnom pravu, proizvode kod ljudi impresiju da se razlog devijacije društva i njegove neprimjene šerijatskih propisa krije u tome što nema “razvijenog i naprednog” fiqha, ili u teškoći pronalaženja pravnih normi u knjigama koje su islamski pravnici pisali na stari fiqhski način - dok se osnovni razlog devijacije krije u povinjavanju sekularnim

zakonima i odbijanju da se poviňuje Allahovom šerijatu iz raznih izmišljenih razloga.⁷

“Nastojanje da se ustanove islamski propisi kao odgovor na probleme društva u kojem živi današnje čovječanstvo, a koje nije islamsko, jer ne priznaje islam kao svoj program života i kao svoj zakonik, nije ozbiljan posao, niti je u duhu islama, niti je u skladu sa realnim islamskim programom.”

“Smiješno je da pokušavamo, naprimjer, iznalaziti fiqhske propise i rješenja za društvene i ekonomski probleme Amerike ili Rusije, jer nijedna od ove dvije zemlje ne priznaje u osnovi suverenitet islama. Takav je slučaj sa bilo kojom zemljom koja ne priznaje suverenitet islama.”⁸

Očito je iz ovih citata da Qutb želi usmjeriti pažnju svih relevantnih faktora muslimanske zajednice na prioritet prioriteta, a to je pitanje hakimijjeta, tj. vrhovne vlasti u društvu. Rješavanje fiqhskih pitanja dolazi na red tek nakon rješevanja spomenutog ključnog pitanja, smatra on. On se, izgleda, pribjava da rješavanje fikhskih pitanja unutar džahilijjetskog društva na neki način legitimira i legalizira postojeće neislamsko stanje ili da iscrpljuje snage koje treba usmjeriti u drugom pravcu. “Savremeno džahilijetsko društvo ustajalo je društvo; uspostavljeno je na vrijednostima koje nemaju veze sa islamom niti sa imanskim vrednotama. Otuda se ono smatra, u poređenju sa islamskim sistemom i njegovim pravnim propisima, prazninom u kojoj ne može živjeti ovaj sistem niti opstojati njegovi propisi” (*U okrilju Kur'ana* 13/16).

“Ja odbacujem i osuđujem – kaže on – traženje od islama da riješi bilo koje od problema ovakvih društava, iz poštovanja prema islamu i njegovoј ozbilnosti. Ta zar ima većeg izigravanja od toga da dođeš kadiji i tražiš od njega presudu dok mu istovremeno plaziš svoj jezik obznanjujući u startu da ga ne priznaješ za kadiju niti za legalnu vlast te da se nećeš pridržavati njegove presude osim u slučaju da se poklapa sa tvojim prohtjevom ili da potvrди tvoju želju?”⁹

⁷ Vidjeti: Muhammed Tevfiq Berekat, Sayyud Qutb, *Mektebetu'l-menara*, str. 187-188.

⁸ V. Sayyid Qutb, *al-Islam ve muškilatu'Hadara*, str. 183.

⁹ V. S. Qutb, *al-Islam ve muškilatu'I-hadara*, str. 190.

Ovakav njegov radikalni stav, koliko god se mogao opravdati okolnostima u kojima je izrečen, ipak prelazi okvire uobičajene kritike određenog ponašanja nositelja nekih funkcija u društvu, ili onih koji se bave nekom znanstvenom disciplinom, u ovom slučaju islamskih pravnika, i usmjerava se, svjesno ili nesvjesno, na same temelje fiqha kao znanosti. Stoga se opravdanje za ovakav njegov stav treba potražiti ne samo u kontekstu i okolnostima u kojima je izrečen, nego i u činjenici da je Qutb po svojoj vokaciji i obrazovanju bio književnik i književni kritičar, da se nije dublje bavio fiqskom problematikom i da je bio preokupiran tzv. fiqhom hareketa.

Što se tiče njegove primjedbe na uobičajenu podjelu fiqha na ibadat i muamelat, ona je u načelu prihvatljiva. U prvo vrijeme, u vrijeme nastanka i procvata fiqha, nije postojala spomenuta podjela. Ona je nastala u kasnijem periodu radi lakšeg pojašnjavanja propisa i tehničkog karaktera. Međutim, u kasnijem periodu, u doba dekadence muslimanske zajednice, spomenuta je podjela imala negativne posljedice i rezultirala je devijacijama u shvatanju prirode islama i njegovih propisa. Naime, obični svijet je počeo shvaćati da u ibadet spadaju samo namaz, zekjt, post i hadždž, da samo ovi obredi i propisi predstavljaju manifestaciju islama i imana, da se samo u ovim propisima mora paziti i čuvati od širkata, dok je slučaj sa propisima muamelata ehveniji. Mnogi smatraju, pogrešno, da prihvatanje propisa iz ove oblasti iz neislamskih izvora ne vodi širku, pa su se sekularni zakoni postepeno udomaćili i potisnuli islamske zakone. Rezultat toga je da se mnogi ljudi pridržavaju obrednih propisa (ibadeta) ne vjerujući u obavezu pridržavanja propisa iz oblasti muamelata. Stoga Qutb kritikuje spomenutu podjelu fiqha uzimajući u obzir lošu posljedicu do koje je ona dovela.

“Nema ljudske aktivnosti, shodno islamskom konceptu, na koju se ne može primijeniti pojam ibadeta, ili u kojoj se ne zahtijeva ostvarenje ovog svojstva. Cilj cjelokupnog islamskog programa jeste, prije i poslije svega, ostvarenje značenja ibadeta” – ističe on.¹⁰

Što se tiče njegova poziva obnovi idžtihada i napuštanju koncepta taklida (slijedenja rješenja ranijih mudžtehida), on je u skladu sa mišljenjem velike većine islamskih pravnika da vrata idžtihada nisu zatvorena, te da se idžtihadom treba baviti svaki alim koji ispunjava uvjete idžtihada. Prirodna je stvar da se mudžtehid izravno obraća na

¹⁰ V. S. Qutb, *Hasaisut-tesawuri'l-islamijji*, str. 129.

Kur'an i Sunnet, pridržavajući se pri tome postignutog konsenzusa islamskih pravnika; on nije obavezan prihvati fetve i rješenja ranijih pravnika. Sejjid Qutb ne izlazi u svojim stavovima iz ovih okvira. On samo pooštava uvjete potrebne za idžtihad spominjući pri tom dva uvjeta koja raniji islamski pravni teoretičari nisu spominjali u svojim djelima, a koje je Qutb izvukao iz stvarnosti života islamskih pravnika, kao i iz stvarnosti života islamskog društva. Ta dva uvjeta su:

- prakticiranje vjerovanja i Programa u javnom životu islamskog Ummeta,
- prakticiranje vjerovanja i Programa u privatnom životu mudžtehida.¹¹

Ovaj njegov stav prema idžtihadu vezan je za njegov stav prema fikhu općenito. Dakle, on smatra da se ova aktivnost u cijelini treba odvijati u okviru islamskog društva, jer jedino tada ima smisla i jedino tada rješava praktične i konkretnе probleme društva koje je spremno da prihvati i primjeni takva rješenja.

Ovo ne treba shvatiti, naglašava on, kao poziv ka marginalizaciji i zanemarivanju fiqha, već samo kao pojašnjenje metoda koji bi moglo prihvati islamsko društvo u procesu svoga formiranja, kao i pojašnjenje prirode islamskog programa u procesu ustanovljavanja fiqskih propisa. Na osnovu rečenog, može se konstatirati da su spomenute optužbe koje su upućene Qutbu u vezi s njegovim stavom prema islamskom pravu preoštare, da su rezultat neuvažavanja okolnosti i prilika u kojima su nastala njegova djela i odvajanja pojedinih stavova od konteksta i smisla cjelokupnog njegova djela i misli.

Neka se Allah smiliće i oprosti velikom misliocu, borcu i šehidu Sejjidu Qutbu.

¹¹ Vidjeti: S. Qutb, *al-Islami ve muškilatu'l-hadara*, str. 187.

Prof. dr. Omer Nakićević

SEJJID QUTB KAO KNJIŽEVNIK I KNJIŽEVNI KRITIČAR

Autor djela *Fi zilali-l-Qur'an* (*U okrilju Kur'ana*) donekle je poznat samo užoj javnosti našeg podneblja. Čak i u arapskom svijetu o njemu se znalo manje kao književniku, a više kao teologu. O njemu kao književniku nalazimo samo četiri osvrta do 1990. godine:

U djelu *Taqafatu-n-naqdi-l-adabi* (Beyrut, 1412./1990., str. 7) od Muhammeda an-Nuwayhiya, govorи se *kako izbjiga na površinu književni ukus Sejjida Kutba (Sayyida Qutba) u pisanoj riječi. To je primjetno u svim njegovim književnim tekstovima, a posebno u studijima o Kur'anu;*

U članku *al-Funun al-adabiyya* od Muhammada Yusufa Nagma uključenom u djelo *Kitabu-l-adabu-l-'arabi* (Beyrut, 1961.) zadržava se na biografskim podacima Sejjida Kutba;

U djelu *an-Naqadu-l-adabi-l-hadit, usuluhu wa ittihagatuhu* (Kairo, 1933.) Autor ovog djela, Ahmad Kamal Zakkiyy ubraja Sejjida Kutba među tradicionalne kritičare književnosti;

U traktatu *Tatawuru-n-naqdi-l-'arebi-l-hadit* (Kairo, 1977.) Abdulaziz ad-Dasuqiy ističe da Sejjida Kutb nagnije ka psihološko romantičarskoj kritici. On ga smatra pionirom ove književne kritike u Egiptu.

Najozbiljniji rad o književnom doprinosu Sejjida Kutba nalazimo u djelu *Sejjid Kutb wa-n-naqdu-l-adabi* od dr. Muhammada al-Awwala Abu

Bakira iz Nigerije. Djelo je objavljeno u Rijadu 1412./1990. i za ovaj naš prikaz koristili smo ovo djelo. Autor se u ovom djelu zadržava na:

- životu Sejjida Kutba,
- njegovim kritičkim mislima,
- korištenju drugih, ne samo književnih znanosti u pokušaju razumijevanja književnosti i njena predstavljanja čitaocu,
- prikazima književne kritike kod Sejjida Kutba, u poeziji i prozi, zadržavajući se posebno na njegovoj kur'anskoj studiji u djelu *at-Taswiru-l-fanni fi-l-Qur'an*.

Sejjid Qutb rođen je 1907. g. u selu Muša, provincija Asyut (Egipat), u srednje situiranoj porodici. Bio je drugo dijete od njih šestero. Njegov otac Ibrahim pripadao je građanskoj partiji *al-Hizbu-l-watani* pa je zbog toga i njegova kuća bila stjecište privrženika ove partije.

Pohađao je osnovnu školu u rodnom mjestu i za to vrijeme završio hifz. Dobar dio svog slobodnog vremena proveo je u čitanju koristeći porodičnu i područnu biblioteku. Rado je učestvovao na takmičenjima u hifzu i čitanju priča o Antari, priča iz *Hiljadu i jedne noći* i drugih priča prevedenih sa engleskog jezika. Važan faktor u njegovom opredjeljenju ka znanosti i književnosti bila su stalna sijela u porodičnoj kući u kojoj su se okupljali stariji i ozbiljniji mještani.

Drugi djelotvorni faktor u njegovom opredjeljenju je prisustvovanje predavanjima iz tefsira (komentara Kur'ana) koje su držali profesori i stariji studenti Azhara u danima odmora.

Sejjid Qutb napušta rodno mjesto 1919. g. da bi završio srednju školu, zaposlio se i pomagao porodici. Međutim, on nastavlja obrazovanje na fakultetu Kuliyatu-l-'ulum, na kome je diplomirao 1933. g. Za cijelo vrijeme studija i srednjoškolskog obrazovanja Sejjid Qutb piše članke, čak i one sa političkom sadržinom, za razne novine, a ogleda se i u poeziji. Jedno vrijeme je bio preuzeo i uredništvo časopisa *al-Fikru-l-gadida*, a potom i časopisa *al-Ihwani-l-muslimun*. Neki izvori ističu i da je bio sekretar Taha Husaina i njegov asistent na fakultetu Daru-l-'ulum.

Od 1940. radi u Ministarstvu prosvjete, na Odsjeku za kulturu, i postaje inspektor za srednje škole. Negdje 1946. g. bio je na pragu da podnese ostavku na ovaj položaj zbog političke optužbe. Od ove optužbe spasio ga je Taha Husain, tadašnji glavni inspektor ovog Ministarstva. Za

cijelo ovo vrijeme materijalno je vrlo loše stajao, pa neki misle da je to bio glavni uzrok da se nije ženio.

Vrlo rano se upoznao sa Abbasom Mahmudom Aqqadom, poznatim egipatskim misliocem i književnikom. To je prijateljstvo trajalo više od dvadeset godina. Možda sklonost Sejjida Qutba prema filozofiji i psihologiji i potiče iz tog druženja, premda on nije otvoreno oponašao Aqqada u sferi književnosti. Aqqad ga je uključio u redakciju lista *al-Balag*, glasila političke partije Wafda. Možda je to bio uzrok da se Sejjid Qutb nije opredijelio nekoj drugoj partiji, posebno ne komunističkoj, kojoj je vrlo lahko mogao pripasti zbog komunističke propagande i njegovog teškog materijalnog stanja.

Kada kritičari govore o književnom radu Sejjida Qutba, oni ističu da je preživio tri kaljenja:

- sa grupom tzv. *Apolo*,
- sa pristalicama Mustafe Sadiqa ar-Rafi'a,
- sa pristalicama Muhammada Mandura.

To mu je pomoglo da stekne ugled drugih književnika i stavi se u odbranu svoga profesora Aqqada.

Do sukoba sa grupacijom *Apolo* je došlo zbog njihova napada na književni rad Aqqada i njihova stavljanja na stranu kralja Fu'ada. Tu se umiješao Sejjid Qutb braneći svoga profesora govoreći da grupa *Apolo* sa svojim predstavnikom pjesnikom Ahmadom Zakkijem Abu Šadijem nema osjećaja za ljepotu umjetnosti. Njihova se odlika manifestuje u hvaljenju jedan drugoga i težnji za materijalnim bogaćenjem. Sejjid Qutb tu ističe da su oni pokušavali i njega za sebe pridobiti uz materijalnu potporu. Na žalost, ovo je odražavalo više borbu *ad hominem*, nego književnu bornu. To je ustvari negativni uticaj politike na književnost.

Drugi književni okršaj Sejjida Qutba (1938.) nastao je zbog dvadesetak članaka o Mustafi Sadiqu ar-Rafi'u i njegovom književnom opusu, koje je objavio Muhammad Sa'id al-'Urjan analizirajući književni rad Mustafa Sadiqa ar-Rafi'a.

U svojim zadnjim brojevima ovih članaka al-'Urjan poredi književni doprinos Aqqada i ar-Rafi'a i ističe da se književni ugled Aqqada zasniva na politici, dok je rad ar-Rafi'a čisti, pravi i književni.

Tada Sejjid Qutb ustaje u odbranu Aqqada. Ovdje dolazi do izražaja razlika između moderene književnosti, koja se razvijala pod uticajem Zapada, i stare škole koja čuva arapsku tradiciju u književnosti.

Treći sukob, sada izmeđi Sejjida Qutba i Muhammada Mandura, desio se 1943. g. kada je Mandur u svojih nekoliko članaka u časopisu *at-Taqafa* govorio s velikim oduševljenjem o književnicima u iseljeništvu (mahgar) zbog njihove *iskrene svijesti i jakog psihičkog djelovanja na one kojima se oni u poeziji obraćaju, da je do tada takva književnost bila potpuno nepoznata, i kvalitetom i kvantitetom, u savremenom arapskom svijetu*. Sejjid Qutb smatra da je Muhammad Mandur tu površan, zatim da tu ima i plagijata i da ima više subjektivnosti nego objektivnosti. I ovaj sukob završio se negativnim rezultatom i po književnost i po književnu kritiku.

Krajem prve polovine dvadesetog vijeka Egipat stenje pod društvenim pritiskom i nestabilnom privredom. Broj stanovnika porastao je od 1917. do 1947. za 65%, a proizvodnja samo za 20%. Prve godine poslije II svetskog rata utjecale se da je jedan mali broj građana bogatio, a većina stanovništva siromašila. Tada Sejjid Qutb piše nekoliko članaka u časopisu *ali-Fikru-l-gadida* osuđujući društvenu nepravdu. U prvom broju on, između ostalog kaže:

Mi ne tražimo danas ništa više nego da deset miliona građana Egipta živi na nivou stoke, jer stoka ima dovoljno da pojede i popije, a ovih deset miliona nema. Tražimo da se standard drugih osam miliona podigne na minimum potreba života čovjeka – da imaju šta pojести, popiti, obući se i gdje stanovati. I ovi prvi i ovi drugi rade na proizvodnji zlata za one koji sjede, ništa ne rade, a žive raskošno.

Sejjid Qutb ove svoje tvrdnje, kao i drugi koji su pisali o ovoj temi, potvrdio je činjenicama i fotografijama. Zbog ovih istupa časopis biva zabranjen, a revolucionarnost Sejjida Qutba ne dozvoljava mu da miruje. Tada piše djelo pod naslovom *al-'Adaletu-l-igtima'iyya fi-l-islam* (*Socijalna pravda u islamu*). Svoja zapažanja ilustruje situacijama iz povijesti islama pokušavajući objasniti kako se to može primijeniti i u naše vrijeme radi ostvarivanja društvene pravde koju zagovara islam.

Njegovo druženje sa *Muslimanskom braćom* izmijenilo je njegov tok života. On se stavljao potpuno u službu islama. To njegovo opredjeljenje urođilo je sa nekoliko plodnih djela čime se obogaćuju islamske biblioteke širom svijeta. Njegovo totalno opredjeljenje

Muslimanskoj braći uslijedilo je tek nakon pogibije Hasana al-Banna, najkrupnije ličnosti toga vremena među *Muslimanskom braćom*, mada je i prije toga gledao sa simpatijama na *Muslimasnu braću*. Međutim, kada je primijetio kakva je radost zavladala u američkom društvu (Kutb je tada bio u Americi) kada je al-Banna pogubljen, njegovo opredjeljenje postalo je jasnije.

Po povratku iz Amerike svoju pažnju je usmjerio na političko-vjerske probleme. On smatra da se politika i vjera u islamu ne mogu podvojiti. U svojim otvorenim kritikama prigovarao je i domaćim političarima koji su stajali skrštenih ruku pred teškom situacijom u Egiptu. Pozivao je da vlada bude uspostavljena na islamskim principima i prihvatio je ideju Gamaluddina al-Afganiya o uspostavljanju Arapske lige.

U oblasti vjere radio je na obnovi islamskog učenja u raznim oblastima života. U to vrijeme ili nešto malo prije prvog hapšenja (1954.) napisao je glavninu svog kapitalnog djela *Fi zilali-l-Qur'an* i objavio neke njegove dijelove u raznim časopisima.

U vrijeme revolucije (1952.) Sejjid Qutb ističe da su vojni vlastodršci, a to je bilo u vrijeme teške situacije u Egiptu, odobravali njegove ideje koje je on objavljivao u nizu časopisa i čak ga postavili za svoga savjetnika unutrašnjih poslova. Na ovom položaju ostao je sarađujući s njima samo tri mjeseca. Kada je primijetio da je ova vojna hunta neprijateljski raspoložena prema *Muslimanskoj braći* i kada su njihovi dogovori sa *Muslimaskom braćom* završeni neuspjehom, a pregovori su trajali oko dva mjeseca, on prekida odnose s njima.

Sejjid Qutb se smatra najvećim entuzijastom muslimanskog pokreta, tako da je postao nesporno glavni mislilac *Muslimske braće*. Njegova djelatnost proteže se i van granica Egipta. On je aktivan i drži predavanja kao predstavnik *Muslimske braće* u Damasku, Jerusalemu, Libanu, bacajući akcent na etički odgoj kao jedino sredstvo za ostvarenje društvene sigurnosti.

Za Sejjida Qutba nastupaju godine teškog iskušenja. Godine 1954. biva zatvoren odmah poslije velikih narodnih demonstracija, čiji je bio cilj obaranje vlade i, kako tvrde službeni izvještaji, *pokušaj likvidacije Gamala 'Abdu-n-Nasera*. Bio je osuđen na petnaest i oslobođen nakon deset (1964.) godina iz zdravstvenih razloga zahvaljujući intervenciji Adbu-s-selama Arifa, tadašnjeg predsjednika Iraka.

Brojni izvori ističu da je Sejjid Qutb bio u zatvoru izložen velikom mučenju što je dovelo do unutrašnjeg krvarenja, pa ipak, ova teška situacija za njegov život smatra se najvažnijim periodom u njegovom književnom djelovanju. Tada je završio svoje životno djelo *Fi zilali-l-Qur'an* i redogovao ranije napisane dijelove ovog djela. Uspio je da održava kontakte sa rukovodstvom Muslimanske braće u zatvoru i izvan njega. Po izlasku iz zatvora (1964.), samo nekoliko mjeseci po puštanju na slobodu, ponovo je bio zatvoren, on i još nekoliko Muslimanske braće, pod optužbom da su htjeli izmijeniti sistem i porušiti cjelokupnu narodnu imovinu. Osuđen je od strane Vojnog suda, on i dva njegova saborca, na smrt strijeljanjem. Ubijeni su avgusta 1966. g.

Naslov *Fi zilali-l-Qur'an* preveli smo poslije iščitavanja teksta prvog džuza i brojnih konsultacija NNV-a FIN-a sa U okrilju Kur'ana. Ovaj naslov izabrali smo rukovođeni stavom autora Sejjida Qutba koji je sebi odabrao gornji naslov *Fi zilali-l-Qur'an* nakon dugog, dugog iščitavanja i življena sa Kur'anom. Osim toga, riječ hlad, ako bismo to doslovno preveli kao što to neki rade, podsjeća nas na odmaranje, izležavanje i plandovanje, a ne na aktivnost, a autor je želio ovim svojim djelom aktivirati cijelu ummu /muslimansko društvo kako bi ono radilo bez predaha praveći iskorak iz hлада u kome je do njegova vremena živjelo.

Prof. dr. Omer Nakičević

UMJETNOST KUR'ANSKOG KAZIVANJA

Čitajući kur'ansko kazivanje historijski, primijetit će se jasan razvoj umjetničke strane građe ovog kazivanja, koje je čvrsto vezano za islamski poziv, a primijetit će se i da je i sadržaj ovog kazivanja u tijesnom odnosu sa sadržajem ovog poziva, odnosno, da između njih postoji neka vrsta čvrste organske cjeline. Prema tome, kur'ansko kazivanje predstavlja jedan vid islamskog poziva (širenja islama).

Forma kur'anskog kazivanja vezana je organski sa njenim sadržajem, i svaka je promjena u formi kazivanja prelazak iz jedne umjetničke forme u drugu, javlja se uporedo sa promjenom u sadržaju, kada se sadržaj kazivanja mijenja, kad prelazi, npr. iz jednog vjerskog sadržaja u drugi, odnosno, kada napušta vjerski i poprima društveni karakter.

Da bi se jasno predočila i dokazala ova umjetnička strana kur'anskog kazivanja, nužno je izložiti neko od kazivanja, hronološki, redajući zbivanja, ali prethodno ukazati na slijedeće:

- Razvoj radnje u kur'anskom, što znači Božanskom kazivanju, ne proističe iz istih elemenata iz kojih proističe i razvoj radnje kazivanja ljudskog porijekla. Ove pojave u kur'anskim kazivanjima vezane su za slušaoca kazivanja, za onoga kome je upućen islamski poziv, za čovjeka koji nastupa, dolazi, djeluje i misli, dok je razvoj radnje u priči ljudskog porijekla vezan u cjelini za autora – pisca kazivanja, njegovu umjetničku stranu i stečeno iskustvo.

Pažljivim čitanjem ovih kazivanja Božanskog porijekla primijetit će se ona ista postupnost koja se primjećuje i u donošenju i primjeni islamskih zakona. Nema sumnje, Allah je Svetogući i Sveznajući i mogao je objaviti zakone u jednom času, donijeti sve propise u cjelini, ali to On ne čini znajući da čovjek nije u stanju da to prihvati jer su mu sposobnosti ograničene.

- Kur'ansko kazivanje javlja se u vidu izazova, kao što je slučaj i sa ostalim tekstom Kur'ana, u čemu se ogleda snaga misije, jer Kur'an, kad poziva da se napiše takvo nešto kao što je njegov sadržaj, nije isključio tekst kazivanja, nije se ograničio na jedan dio svoga teksta, a drugi zanemario, nego uzima Kur'an kao cjelinu, izaziva svojom cjelinom, bilo kazivanjem ili nečim drugim.

Izazov u Kur'anu je dobrom dijelom vezan za retoričku stranu, za lijep izraz u riječi, melozvučnost i rečenički sklop. Veličina i snaga kazivanja u Kur'anu upravo počinje na tom principu, jer je ova pojava izrazitija u kazivanju nego na drugim mjestima. Istina, i u kazivanjima se javlja pitanje "tajanstvenog, skrivenoga" koje postaje još teže spoznati kada se poveže s pitanjem duše, ponovnog proživljjenja i Dana polaganja računa. Međutim, ta tajanstvenost u kur'anskom kazivanju je u historijskim događajima i moguće je prodrijeti u njenu suštinu, a naročito kad se odnosi na narod-pristalice jedne od objavljenih Knjiga, što znači da veličina i snaga kur'anskog kazivanja počiva i na elementima retorike, ljepote kazivanja i njegovom odgojnem karakteru.

- Historijski događaji u kur'anskim kazivanjima i zbivanjima društvenog karaktera nisu se svi zibili u području Arabijskog poluotoka, nego izvan njegovih granica, a odnosi među ličnostima ne počivaju na onim principima koji vladaju među ljudima na Arabijskom poluotoku. Razgovor se ne odvija na arapskom jeziku nego na jezicima naroda i poslanika kojima su upućeni ti poslanici. Kur'an kroz ovo kazivanje vrši veliki umjetnički poduhvat, jer kad nam prenosi razgovore ličnosti iz tih kazivanja, on to čini na arapskom jeziku, "poarabljava", prolazeći preko jezika na kome se odvijao razgovor među ličnostima kazivanja. Ostim toga, Kur'an vrši izbor, ne prenosi razgovor u cjelini, nego donosi samo ono što odgovara konstrukciji kazivanja i njegovoj građi. Ovo čini radi postizanja glavne svrhe – islamskog poziva. Primjećuje se da je ovo u cjelini provedeno kod prenošenja historijskih događaja i društvenih zbivanja, ne zadržavajući se na detaljima u vremenu i prostoru.

Međutim, kada je riječ o elementima na kojima počiva građa kazivanja, naročito kada se radi o ličnostima, Kur'an daje nove slike.

Sveukupnost ovog izbora i povezivanje s islamskim pozivom je ono što Kur'an ističe potpuno jasno kada kaže: *Objavljujući ti ovaj Kur'an, Mi tebi o najljepšim događajima kazujemo* (*Jusuf*, 3) ili kada kaže: *Zato kazuj događaje da bi oni razmislili!* (*Al-A'raf*, 176).

U prvo vrijeme objave Kur'ana izrazito se ukazuje na minule događaje, Kur'an posvećuje posebnu pažnju pri slikanju ovih događaja koristeći pri tome glasovnu zvonost. Ovim kazivanjima se želilo upozoriti idolopoklonike i izazvati strah da ih ne snađe kazna kao ranije narode. A ličnosti u njima skoro i ne postoje. Sva pažnja je koncentrirana ne na poslanike, nego na narode koje je zadesila katastrofa, mada se i u tim razgovorima dotiče Muhammedova ličnost, da li je iskren, pravi vjerovjesnik ili ne. Idolopoklonici ga osuđuju, govore da je čarobnjak, lud, da ne prima Objavu od Uzvišenoga, nego mu to rade drugi. Na sve načine nastoje da ga potvore.

Ovu fazu kazivanja najbolje predstavljaju sure: *Al-Qamar*, *Ad-Dariyat* i *Al-Haqqa*. Citiramo: ... *Semud i Ad su Smak svijeta poricali pa je Semud uništen glasom strahovitim, a Ad uništen vjetrom ledenim, silovitim, kome je On vlast nad njima sedam noći i osam dana uzastopnih bio prepustio, pa si u njima ljudi povučani kao šuplja datulina debla video, i vidiš li da li je iko od njih ostao?* (*Al-Haqqa*: 4-8).

Pri kraju ove i početkom nove faze primjećuju se vidne promjene u kur'anskom kazivanju. Naime, neki ljudi prihvataju novo učenje pa spor između pristalica ovog učenja i njegovih protivnika iskršava i iz dana u dan se zaoštrava. Javlja se i novi vid izražaja, monolog ustupa mjesto dijalogu. Učesnici u dijalogu su narodi i poslanici. Dijalog se zadovoljava isticanjem imena poslanika, dok je njihova moralna strana potpuno izostavljena ili samo dotaknuta. Ovu fazu kazivanja mogu nam predočiti sure *Aš-Šura* ili *Al-A'raf*. Citiramo:...

A Adu – njegova brata Huda. "O, narode moj," – govorio je on – "Allahu se klanjajte, vi drugog boga osim Njega nemate, zar se ne bojite?"

Ali, oni su ga lažnim smatrali, pa smo njega i one koji su bili uz njega u lađi spasili, a one koji u dokaze Naše nisu vjerovali – potopili; uistinu, oni su pravi slijepci bili. (*Al-A'raf*, 64-65)

Glavešine naroda njegova, koje nisu vjerovale, odgovarale su: "Mi smatramo da si ti doista neznačica i mi mislimo da si, zaista, lažac."

"O, narode moj", - govorio je on - "nisam ja neznačica, nego sam Gospodara svjetova poslanik; dostavljam vam poslanice Gospodara svoga, i ja sam vam iskren savjetnik.

Zar vam je čudno što vam pouka od Gospodara vašeg dolazi po čovjeku, jednom od vas, da vas opominje? Sjetite se da vas je On nasljednicima Nuhova naroda učinio; to što ste krupna rasta - Njegovo je djelo. I nek su vam zato uvijek na umu Allahove blagodati, da biste postigli ono što budete željeli."

"Zar si nam došao zato da se jedino Allahu klanjamo, a da one kojima su se preci naši klanjali napustimo?" - govorili su oni. "Učini da nas snađe to čime nam prijetiš, ako je istina to što govorиш!"

"Već će vas snaći kazna i gnjev Gospodara vašeg! - govorio je on. "Zar sa mnom da se prepirete o imenima nekakvim kojim ste ih vi i preci vaši nazvali, a o kojima Allah nikakav dokaz nije objavio? Zato čekajte, i ja ču s vama čekati!"" (Al-A'raf, 66-71).

Iz ove historijske faze razvoja kur'anskog kazivanja mogu se primijetiti slijedeće umjetničke pojave:

- elementi se umnožavaju kao i mnoštvo tema i događaja, pa prema tome i ličnosti, mada ih na nekim mjestima i nema, npr. u poglavljju *Ibrahim i Al-Mu'minun*, a preovlađuje dijalog,
- elementi postaju izrazitiji i svaki uzima svoje obilježje, događaji se redaju, ali se ne spominju narodi nego izgrednici (oni koji lažu ili oni koji se oholo drže), što nije slučaj u prethodnoj fazi; poslanici ne prijete narodima katastrofom, nego razgovaraju s njima nastojeći ih uvjeriti i pridobiti;
- teme Poziva koga ovaj nevjernički narod nastoji pobijediti postaju jasne i poznate, a sredina u kojoj se odvijaju događaji i u kojoj žive junaci kazivanja ima posebno obilježje;
- stil napušta raniji oblik, gugutanje (sedž), zvučni glasovi pomalo se smjenjuju, a kazivanje uzima formu kao da nam prenosi događaj u kome se jedan narod obraća drugom.

Poslije ovoga nastupa i posljednja faza razvoja kazivanja, čime se upotpunjaje kazivačka građa, a samo kazivanje postaje pravi i vjerni izraz događaja ovog perioda.

Svaka ličnost uzima svoje mjesto u kazivanju. Jasni su karakteri i obilježja ovih ličnosti. Dijalog započinje svoju ulogu. On ostavlja dubok trag, a posljedice su potpuno jasne, ne samo u izrazu i misli, nego i u načinu reagiranja. Građa kazivanja se usavršila, dobila svoj konačni oblik i dostigla vrhunac u kazivanjima koja započinju riječima: *Objavljajući ti ovaj Kur'an, Mi tebi o najljepšim događajima kazujemo... (Jusuf: 3)*. Tu je i kazivanje o Jusufu. Kazivanje započinje uvodnim dijelom, snom Jusufa, iz čega se može naslutiti šta bi moglo uslijediti.

Uvod kazivanja je sasvim jasan. Ovakav uvod nalazimo i u kazivanju Musaa sura *Al-Qisas* i kazivanju o Merjemi i Isau u suri *Ali-Imran*.

Kazivanje o Jusufu, poslije uvoda, govori o nekoj vrsti zavjere ubistva Jusufa. Iz kazivanja se saznaće da je pokretačka snaga zavist i zloba. Slušamo kazivanje Jusufove braće o putu i mjerama koje namjeravaju provesti, razmišljaju da li ga ubiti ili baciti u ponor. Zločinačka akcija se provodi i prvi koraci se preduzimaju. Zavaravaju starog oca kako bi im dozvolio da povedu Jusufa sa sobom. Sumnja se kod roditelja javlja i on se plaši, boji se da ga ne pojede vuk u pustinji dok se oni zabavljaju. Uvjeravaju ga da se to ne može desiti, da su oni velika grupa, da ga neće zanemariti. Roditelja varaju, brata odvode sa sobom i zločinačka akcija se provodi. U prvi sutan mraka dolaze oču plaćući, "pojeo ga vuk", uzvikuju.

Primjećuje se jedinstvenost u kazivanju i prozirnosti. Roditeljski strah zbog sina javlja se upravo iz procjene da ga ne pojede vuk onog časa kad ga oni ostave zapostavljajući ga. Njihova isprika roditelju bila je očita laž i izmišljotina. Dušu roditelja prekri oblak tuge. Kazuje im kako ne može da povjeruje niti da se njihovim kazivanjem pomiri. Ipak, njemu preostaje još samo strpljenje, neka je Bog na pomoći!

Vidimo Jusufa, a on u rupu bačen, gledamo kako ga vade iz rupe i odvode iz Palestine u Egipat, odlazi iz pustinje u grad, da živi u najdostojanstvenoj porodici, u kući vladajuće porodice. Iz kazivanja saznajemo kako vladar Aziz sluti, da mu ovaj mladić donosi možda sreću i korist, nagovara da ga uzmu za sina. Čitalac primjeti iz samog razvoja događaja da ovoga mladića prati neka ruka zaštitnica.

Novi život, nove poteškoće! U kući vladara Aziza stvar se komplikuje i borba druge vrste otpočinje, borba nametnuta glavnom junaku, borba koja nije posljedica zavisti i mržnje, kao u prvom slučaju,

nego iz simpatije i čulnog nagona. Žena u čijoj je kući Jusuf nastoji ga pridobiti za svoja eročka uživanja. Međutim, kod njega preovladava razum, odolijeva napadu žene i ne prihvata poziv. Kad žena otkri svoj poraz pred ovim mladićem, snađe je neka vrsta bijesa i želja za osvetom.

Složenost događaja prelazi okvire dvorca. Gospodarica optužuje Jusufa za djelo za koje se ispašta strašna kazna i ide u zatvor. Traže se vještaci da potvrde ko ima pravo, da li je žena u svojoj tvrdnji iskrena ili laže, ili pak obrnuto. Za dokaz da mladić nije počinio djelo uzima se to što njegovo odijelo nije pocijepano s prednje strane nego otpozadi. Događaji u kazivanju uzimaju prirodan tok što se moglo i očekivati. Naime, žene u gradu saznaju za slučaj gospodareve žene i ovog mladića i po svojoj naklonosti i ženskom običaju nastave prenositi i prepričavati događaj u raznim varijantama. Čuvši žena Azizova šta sve kruži u gradu o njoj, pokušava naći načina kako se izvući iz ovog vrtloga, u koji se sama bacila. Po drugi put u njoj progovori ženska priroda i navodi da pozove gradske dame sebi na gozbu, kada će se njihov stav promijeniti u cjelini. Dok su je ranije kudili, ovaj put se u njima javlja izvinjenje popraćeno požudom. Ljepota Jusufa opčarala ih je. Opijene njome, uzvikuju, da to nije čovjek, nego nevidljivo duhovno biće kakvog ljudska mašta ne može zamisliti. To daje povoda ženi gospodarici da otvorenije nastupa prema Jusufu, da bi zadovoljila svoj prirodni nagon - čulno zadovoljstvo. Prijeti mu da će biti, ako ne prihvati ovo što ona namjerava, uhapšen i ponižen.

Iako se i kod Jusufa javlja strah i bojaznost da neće moći izdržati požudama lijepo žene, ipak on, zahvaljujući nekakvoj nevidljivoj sili, odolijeva svim pokušajima i savlađuje sam sebe, pa radije ide u zatvor nego da zapliva sumnjivim vodama. Ženske spletke odbija s uspjehom.

Jusuf dospijeva u zatvor, ali ipak moralno neporažen. Čvrstoća, nepokolebljivost u uvjerenju nisu bile razdrmane. Naprotiv, on je pun snage i duha. U zatvoru objašnjava snove, poziva prisutne da napuste idolopoklonstvo, a da se prihvate vjere u Jednog i Svetog Boga.

Zatvorska družina izlazi, jedan po jedan, a Jusuf ostaje provodeći dane kao i svi drugi zatočenici. Pri izlasku jednog zatvorenika iz zatvora Jusuf mu se obraća s molbom da poradi nešto i za njega, da se obrati vladaru Azizu. Međutim, ovaj oslobođeni zatvorenik zaboravlja riječi Jusufove. Tako je potrajalo sve do zagonetnog sna vladareva, kada vladarevi dostojanstvenici ostaše nemoćni da protumače san i kad se

ovaj Jusufov drug iz zatvora sjeti Jusufa i zatraži od vladara da im Jusuf protumači san. Ponovo se osjeća u kazivanju zaštita veće sile nad Jusufom. Jusuf objašnjava šta se namjerava sa debelim i mršavim kravama, sa zelenim i suhim klasom u snu vladara Aziza.

Vladar poziva Jusufa, ali Jusuf odbija poziv sve dok se optužba ne ispita. Aziz poziva žene i preko njih saznaće pravu istinu, a to potvrđuje i gospodarica, da je ona njega zavodila, da je on odbijao i da su njegove izjave tačne. Jusufa puštaju iz zatvora, i na njegov zahtjev pri izboru zvanja, postavlja ga za šefa svih depoa poljoprivrednih proizvoda, neka vrsta sekretara za privredna pitanja.

Period Jusufova zatočeništva je period u kome susrećemo elemente vjerovjesništva ili elemente prodora u nespoznajno. Ovo susrećemo i u njegovu otporu požudama Azizove žene.

Kazivanje se ponovo dotiče nekih ranijih uspomena, zatim sastanak Jusufa i njegove braće koje on prepoznaće, a oni njega ne. Ovaj put Jusuf pravi planove kako da mu dovedu najmlađeg brata, a oni u svojoj podređenoj ulozi nagovaraju oca da im dozvoli da povedu brata sa sobom. Roditelj okljeva i plaši se zbog onoga što je zadesilo ranije Jusufa. Najzad, prihvata zahtjev sinova i najmlađi brat putuje u Egipat gdje živi i Jusuf i kome Jusuf pri dolasku dobacuje u povjerenju: “*Ja sam, doista, brat tvoj i ne žalosti se...*” (Jusuf: 69).

Jusuf po drugi put smišlja kako zadržati svoga brata pa stavlja vladarev pehar u njegov tovar i naređuje glasnogovorniku da uzvikuje da je neko ukrao pehar. Reagiranje je bilo oštro, i dogovoren je da je odgovoran onaj u čijem se tovaru nađe pehar. Cilj je postignut, Jusuf se domogao svoga brata. Braća su očajna. Oni pokušavaju da Jusuf zadrži nekoga od njih umjesto njega, ali Jusuf odbija govoreći da ne želi biti nepravedan. Braća otputovaše, a ostaje najstariji koji izjavljuje da neće napustiti zemљu sve dok mu otac to ne dozvoli ili “*dok Allah u moju korist ne presudi, a On je Sudija najbolji*” (Jusuf: 80). On ih moli da prenesu ocu sve što se zabilo, da ga mole da im ovo povjeruje, a da može pitati i druge koji su bili na licu mjesta.

Sijedi roditelj je očajan, po glavi mu se redaju misli, sjeća se i Jusufa, ali gaji u podsvijesti duboku nadu. Strpljenju nema kraja. Nada se da će ipak jednog dana Uzvišeni dati da se vidi s njima i da će ih sve skupa okupiti. Prožima ga neka vrsta nadahnuća i on traži od sinova da ne očajavaju nego da odlaze, istražuju i ispituju za Jusufa i njegova brata,

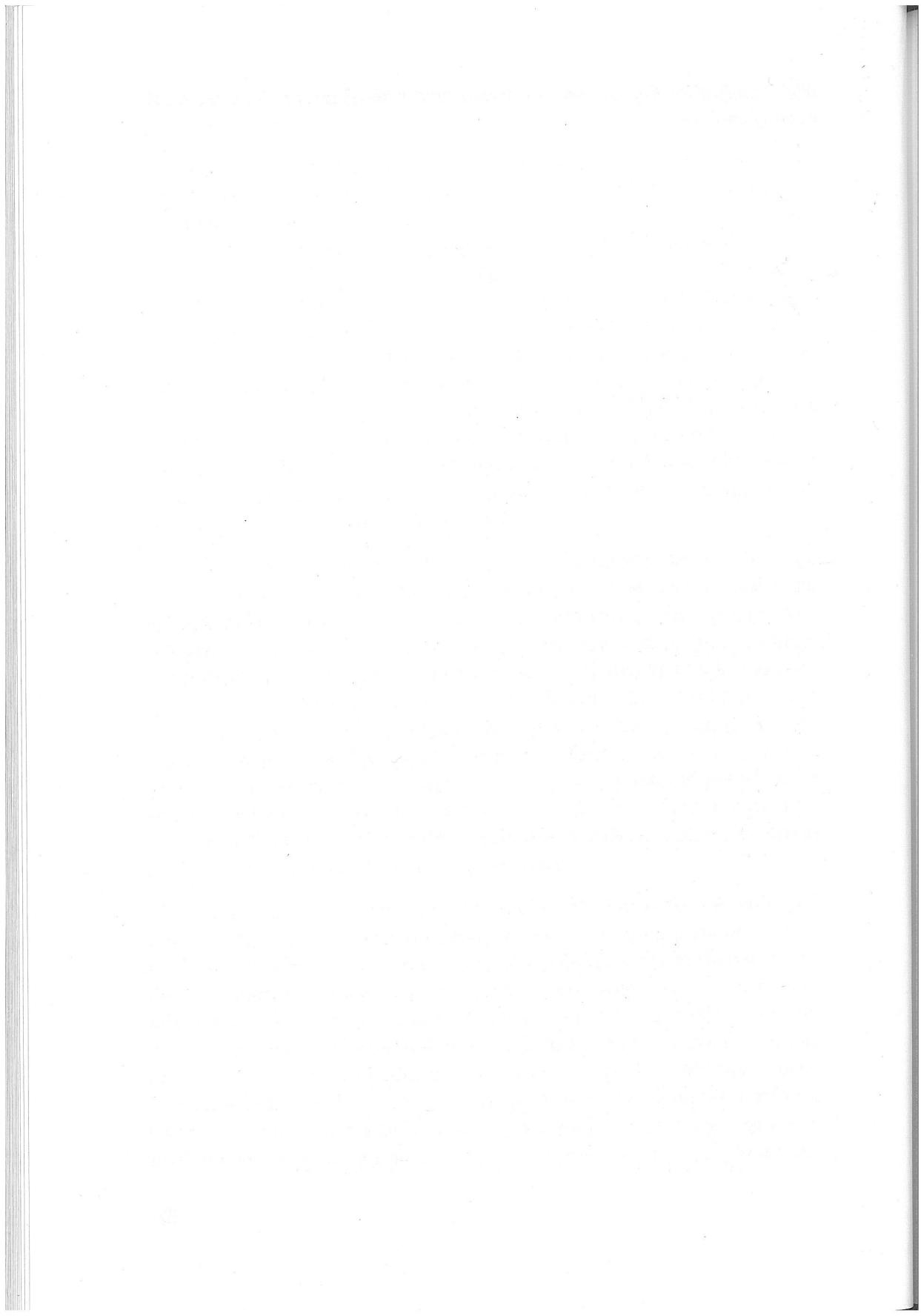
da ne sumnjaju u milost Božiju, jer očajnici i oni koji sumnjaju u Božiju milost mogu biti samo nevjernici.

Braća odlaze, nalaze Jusufa i otkrivaju mu sva duševna stanja, otkrivaju sve ono što ih je navelo da su ovo počinili. Jusuf je još njima zagonetna ličnost i ne otkriva se, mada ih zasipa pitanjima. Nešto kasnije on će ih iznenaditi i upoznati sa onim što je doživio, ističući da je sve ono što je doživio jedna vrsta nagrade za strpljive i bogobojažne, a Uzvišeni neće zanemariti one koji čine dobro da ih nagradi. Jusuf osjeća šta kruži u njihovim srcima, kakav bol prožima im grudi, kakve patnje sada trpe i pokušava olakšati im bol, jer više nema kuđenja. Bog je milostiv, oprostit će im ono što su učinili. Braća se radosna vraćaju roditelju, noseći sa sobom Jusufovu košulju koju pri dolasku staviše na lice oronulog starca od bola i vid, koji je zbog bola bio iščezao, sada se povraća i svi skupa kreću prema Egiptu. Jusuf im priprema veličanstven doček i kazuje ocu: "O, oče moj, ovo je tumačenje moga sna nekadašnjeg. Gospodar moj ga je ispunio" (*Jusuf: 100*).

Kroz kazivanje provijava niz detalja, ali jedinstvo teme ničim nije zamagljeno. Glavna ličnost je Jusuf, oko njega se zbijaju radnja kazivanja, nižu događaji, vode dijalozi i sl. Druge ličnosti se čas javljaju, čas iščezavaju prema mjestu i vremenu odvijanja radnje u kazivanju. Njegova braća se javljaju u Palestini gdje su zajednički živjeli, poslije o njima ne znamo ništa dok ne dospijevaju u Egipat, ali opet u kontaktu sa Jusufom. Karavan putnika javlja se kao sredstvo transporta, prebacuju Jusufa u Egipat, a poslije zauvijek iščezava. Vladar, Aziz, njegova žena i gradske žene susreću se u kazivanju samo toliko koliko je potrebno da se odvija njegova radnja i u kući Aziza, jer je junak kazivanja upravo tu. Čim Jusuf dospije u zatvor, radnja se prenosi u zatvor, a žene iščezavaju sa pozornice zbivanja, i tako do kraja kazivanja.

Događaji su u kazivanju obični, mogu se desiti svakome, svugdje i u svako vrijeme. Nije nimalo čudno da neko koji nema ništa otputuje u bijeli svijet i tamo stekne i sredstva i visok položaj, a nije ni rijedak slučaj da gospodarica pokušava zavesti i nekoga od svoje posluge da bi sebi priuštila časak uživanja. Misli u tekstu kazivanja su normalne i sasvim obične, naklonost i simpatija koje se javljaju za vrijeme odvijanja radnje dešavaju se skoro svakodnevno i u svakom društvu. Mržnja, zavist, srdžba, spletke i ljubav - sve je to iznijeto na način kako se i zbiva u životu. Kazivanje predstavlja vrhunac umjetničke kazivačke građe u Kur'antu, što potvrđuje i njezin početak: *Objavljujući ti ovaj Kur'an, Mi*

tebi o najljepšim događajima kazujemo iako prije njega nisi, doista, ništa znao (Jusuf: 3).

Dr. Džemaludin Latić

KUR'ANSKO SLIKOVITO IZRAŽAVANJE

(Analiza studije "Et-Taswiru'l-fenniju fi'l-Qur'an" Sejjida Kutba)

Et-Taswiru'l-fenniju fi'l-Qur'an poznata je studija Sejjida Kutba koja je prethodila njegovom mnogo poznatijem komentaru Kur'ana *Fi zilali'l-Qur'an* ("U hladovima Kur'ana"). Na ovu studiju autor se u svome komentaru često poziva. U njoj je Kutb pokazao svoj raskošni književno-kritičarski talent, svoj dar za uočavanjem i doživljavanjem umjetničkog teksta i svoje književno znanje, a iznad svega – svoj kreativni pristup Kur'anu.

Ta studija je postala nezaobilazna u i'džaskoj literaturi o Kur'anu sve do danas.

Ona sadrži slijedeća poglavlja:

- *Le qad wedžedtu'l-Qur'an* (Otkrio sam Kur'an),
- *Sihru'l-Qur'an* (Magična moć Kur'ana),
- *Menbe'u's-sihri fi'l-Qur'an* (Izvor kur'anske magične moći),
- *Keffe fuhime'l-Qur'an* (Kako se razumijeva Kur'an),
- *Et-Taswiru'l-fenniju* (Umjetničko slikovito izražavanje u Kur'anu),
- *Et-Takhjilu'l-hissiju we't-tedžsim* (Čulna predstava i preobražavanje značenja),
- *Et-Tenasuqu'l-fenniju* (Umjetničko ustrojstvo Teksta),

- *El-Qissatu fi'l-Qur'an* (Kazivanje u Kur'anu),
- *Agradu'l-qissa* (Ciljevi kur'anskoga kazivanja),
- *Atharu khudu'i'l-qissati li'l-garadi'd-diniji* (Dokazi potčinjenosti kazivanja vjerskom cilju),
- *Ed-Dinu we'l-fennu fi'l-qissa* (Vjera i umjetnost u kur'anskom kazivanju),
- *El-Khasa'isu'l-fenniju li'l-qissa* (Umjetničke karakteristike kur'anskoga kazivanja),
- *Et-Taswiru fi'l-qissa* (Umjetnička slika u kur'anskom kazivanju),
- *Resmu's-sakhsijati fi'l-qissa* (Oblikovanje likova u kur'anskom kazivanju),
- *Nemadhidžu insanije* (Tipovi ljudi),
- *El-Mantiqul-widždanije* (Govor intuicije),
- *Tariqatu'l-Qur'an* (Kur'anski metod) i
- *Hadhe'l-kitab* (O ovoj knjizi).

Centralna riječ ove studije je *tasvir*, koju – po našem mišljenju – treba prevesti kao: umjetničko slikovito izražavanje ili, možda, „pjesnička slika“. To, dakle, nije isto što i vizuelna slika ili prizor, za šta se u arapskom jeziku i književnoj nauci koristi termin *mešhed*, pl. *mešahid* i o čemu je Kutb napisao zasebno djelo *Mešahidu'l-qijameti fi'l-Qur'an* (Prizori smaka svijeta u Kur'anu).¹

Sam autor je, u nosećem poglavljju, objasnio šta podrazumijeva pod *et-taswiru'l-fenniju* u Kur'anu: „To je najodličnije sredstvo u stilu Kur'ana. Ono na figurativan način čulnom zamišljenom slikom izražava duhovno značenje, duševnu situaciju, fizički događaj, vidljivi pizor, tipove ljudi i ljudsku prirodu.“²

Kur'an je knjiga u kojoj struji život i koja je sva u pokretu, knjiga *pokretnih značenja*, i to, prema Kutbu, nije „usputni ukras kur'anskoga stila“ niti neko slučajno odstupanje već je to *medhhebun muqarrer*, ustanovljeni, sveprisutni metod Kur'ana, to je kur'anski stilski zamah, jedna sveobuhvatna karakteristika Allahove dželle šanuhu Knjige. Kur'an tretira raznovrsne teme i koristi se raznovrsnim stilskim

¹ Mi smo se služili sedmim izdanjem ovog djela u izdanju Daru'l-me'arifa, Kairo, 1981. Kutb ga je napisao i u njemu, osim uvodnika i završetka, iznosi i analizira prizore smaka svijeta u 81 suri.

² V. *Et-Taswiru'l-fenniju fi'l-Qur'an*, Daru's-šuruq, Kairo, 1983., 36.

postupcima, ali se i u jednima i u drugima na koncu vraća ovom najvećem pravilu (...we lakinneha terdži'u ila hadhihi'l-qā'ideți'l-kebire). "To je – nastavlja Kutb – *taswir* u koloritu, u kretanju, u mašti, kao i u melodiji... Opis, dijalog, zvukovnost, muzikalnost fraza, muzička organizacija, donošenje slika – sve se to udružuje i puni oko i uho, osjećanje i maštu, misao i duh."³

Kur'anska karakteristika *taswira* koju je tako snažno uočio Kutb zapravo je, kako rekosmo, književnoumjetnička slika koja se nikad ne može reducirati na vizuelne predstave, na konkretnu sliku. Književnoumjetnička slika počiva na značenju i ona nastaje u *predstavljanju* neke pojave, koja se u književnoumjetničkom tekstu otkriva u svojoj životnoj složenosti, sa svim svojim svojstvima: izgledom, pokretom, bojom, zvukom, mirisom..., ali i sa "misaonim suštinama" ili saznanjem i porukama koji iz nje isijavaju. Ta slika i postoji radi ovog, posebnog saznanja i poruka, koje samo umjetnički tekst može podariti. U svome manifestu imazizma Ezra Paund je "sliku" definirao kao ono "što nam daje predstavu o nekom duhovnom kompleksu u jednom trenutku."⁴

U nastavku Kutb iznalazi ta pokretna duhovna značenja u čulnom prizoru, duševnim stanjima, tipovima ljudi, fizičkim događajima, kazivanjima, prizorima smaka svijeta te u opisima blagodati i kazni u vječitom životu.

Evo, npr., kako Kur'an *slikovito* govori o djelima nevjernika i vjernika:

Mi ćemo pristupiti djelima njihovim koja su učinili i u prah i pepeo ih pretvoriti (El-Furqan, 23);

Djela nevjernika u Gospodara njihova nalik su na pepeo koji vihor u olujnom danu raznese; neće moći da očekuju nikakvu nagradu za djela koja su učinili, to će teška propast biti! (Ibrahim, 18);

O, vjernici, ne kvarite svoju sadaku prigovaranjem i uvredama, kao što to čine oni koji troše imetak svoj da bi se ljudima pokazali, a ne vjeruju

³ Nav.dj., 37.

⁴ O pjesničkoj slici v. npr. u: Zdenko Lešić, *Jezik i književno djelo*, Sarajevo, 1971., u poglavljju "O prirodi pjesničke slike."

ni u Allaha ni u onaj svijet; oni su slični litici sa oskudnom zemljom kad se na nju sruči pljusak pa je ogoli;... (El-Beqare, 264);

A oni koji troše imetke svoje u želji da steknu naklonost Allahovu i da im to postane navika – liče vrtu na visoravni na koji se izliva obilna kiša pa daje dvostruk plod; ako ne bude kiše obilne, bude kiše rosulje... (El-Beqare, 265).

U prvom ajetu struji život (*hajj*) i događa se pokret (*hareke*) u slici "rasutog pepela" (*heba'un menthur*)⁵, i takav *tasvir* sugerira da su djela nevjernika definitivno upropastištena. "Allah će upropastiti djela nevjernika kao da ih nikako nije bilo, upropastit će ih tako da se ona ne mogu vratiti, da im nema povratka, i to se značenje slikovito izražava u ovom ajetu," kaže Kutb.⁶

U drugom ajetu se povećava i pokret i život u slici koju on donosi, i to pokretom vjetra "u olujnom danu" ("fi jawmin 'asif"); *remad* je lug, lužina koja je, ovdje, užvitlana i čije sitne sitne prahove niko ne može sabrati.

U trećem ajetu vidimo pljusak koji se sruči na liticu, na kojoj je malo zemlje, i ogoli je! Pokretna značenja ove slike: to malo zemlje prekriva kamenu liticu kao što zastor licemjerstva skriva grubo srce munafika; pljusak koji se sruči na to malo zemlje na litici i ogoli je sliči prigovoru koji ono malo dobra ogoli sa munafikova srca! Dinamika radnje ostvarena je glagolom *fe esabehu* – sruči se.

I na koncu - četvrti ajet: ta je slika suprotstavljenata slikama u prethodnim ajetima; to je slika sadake koja se daje radi Allahove naklonosti; kamenoj ogoljeloj litici suprotstavljenata je slika bašće; visoravan je suprotstavljenata litici u usjeklini; *wabil* je u prethodnom ajetu bio "pljusak" koji se "sruči", a u ovom ajetu je on "obilna kiša" koja se "izliva"; u prvoj slici on sve ogoli, sapra, a u drugoj slici on čini da sve niče i buja; u prvoj slici nema nikakvih plodova, a u drugoj slici plodovi su udvostručeni...

⁵ U Korkutovom prijevodu se ne vidi atribut ovog praha, koji je *menthur*, raspršen, rasijan. Kod Karića je stilski uspješnije prevedeno: ...i u pepeo koji se vihori pretvoriti ih; Muhammed Asad također zadržava ove važne nijanse u značenju: ...i pretvoriti ih u raspršenu prašinu.

⁶ Nav. dj., 38.

Taswir počiva na druga dva stilska sredstva kojima Kutb posvećuje posebnu pažnju. Ta dva stilska sredstva su: *takjil* (maštovnost) i *tedžsim* (preobražavanje značenja). U ajetima koje smo upravo naveli nije teško uočiti kako Kur'an maštovito iznosi slike. (One imaju svojstvo univerzalnosti po tome što su uzete iz realija svakodnevnog života i bliske su svim ljudima.) Dodajmo još neke takve slike: drvo koje je iščupano i povaljeno na zemlji (drvo čije su grane visoko u nebu, a koriđen duboko u zemlji; paukova mreža; zgrada na podlokanoj ledini) zgrada na čvrstim temeljima; ivica vatrene jame; itd.

Kutb smatra da ova vrsta slika nisu ni čulna poređenja (*et-tešbih bi mahsus*) ni primjeri (*temthil*), kojih ima mnogo u Kur'angu. Zbilja, ako se nadnesemo nad slijedeće ajete:

Zar ne vidiš kako Allah navodi primjer – lijepa riječ kao lijepo drvo: korijen mu je čvrsto u zemlji, a grane prema nebu;

ono plod daje u svako doba koje Gospodar njegov odredi -, a Allah ljudima navodi primjere da bi pouku primili.

A ružna riječ je kao ružno drvo: iščupanom drvetu s površine zemlje nema opstanka.

Allah će vjernike postojanom riječju učvrstiti i na ovom i na onom svijetu, a nevjernike će u zabludi ostaviti; Allah radi što hoće (Ibrahim, 24 - 27),

iz konteksta, ali i iz onog jedinstvenog kur'anskog stilskog postupka uočit ćemo da ova maštovita slika nije data radi same sebe, radi upečatljivog prizora, već radi višeg cilja. Kutb ističe da se ovdje radi o preobražavanju značenja, *tedžsimu'l-ma'newijat*, preobražavanju koje je potcrtao i u nekoj mjeri dovršio posljednji citirani ajet. "Ovo novo stilsko sredstvo nije dato na način *tešbih*-a niti *temthil*-a već na način podsjećanja na nešto, sličenja i, onda, preobražaja (...*bel 'ala wedžhi't-tasjiri we't-tahwili*)."⁷

Ali, iza *taswira*, *takhjila* i *tedžsima*, kaže u novom poglavljju Kutb, kriju se nova područja do kojih nas vodi *en-nesqu'l-qur'aniju*,

⁷ Nav. dj., 79.

umjetničko ustrojstvo kur'anskoga Teksta. " *Tenasuq* vodi do vrhunca (*dhurwe*) u *taswiru Kur'ana*."⁸

Savršeno ustrojstvo ima svoje vrste i stepene, a Kutb ih je ovako klasificirao: ustrojstvo u povezivanju dijelova ajeta i u međusobnom povezivanju ajeta, zasnovano na posebno odabranim riječima koje se organiziraju u posebnu strukturu (*nazm*); ustrojstvo muzičkog ritma; ustrojstvo konteksta; ustrojstvo povezanosti značenja i konteksta...

Zadržat ćemo se na jednoj vrsti *nesq-a*: *en-nesqu fil-iqa'i'l-musiqijj*, pošto je o njemu u našoj literaturi o Kur'anu bilo vrlo malo riječi.

Kutb otkriva da Kur'an ima "unutarnju muziku" svojih ajeta koja je sukladna atmosferi ili svijetu o kojima dotični ajet govori; sa promjenom afmosfere (*džew*) mijenjaju se ritam, intonacija i melodija ajeta. "Kur'anska muzikalnost raspršila se u posebnom *nazm-u* u svakoj temi; ona slijedi kratke i duge završetke ajeta (*fewasil*) kao i raspored harfova u svakoj riječi i riječi u svakom posebnom odjeljku."⁹

Evo jednog primjera gdje se osjeća ljepota kur'anskoga ritma i njegove ukupne muzikalnosti:

*We maa 'allemnaahu's-ši're / we maa jenbegii leh / in huwe illaa
dhikrun we Qur'anun mubiin //* (Ja sin, 69).

Kutb zaključuje da ovo nije *nesq* pjesništva; kur'anski *nesq* sabire u sebi sve najbolje vrijednosti neritmizirana govora (*nethr*) kao i onog ritmiziranog (*ši'r*).

Da li možemo ijedan od prethodnih ajeta, u ovom slučaju, recimo, one ajete u kojima se spominje vjetar i pljusak u vezi sa tlom, čitati izdvojeno? Ne, rekao bi Kutb, jer je za njega Kur'an jedan nad-znak, jedan makro svijet koji je sav povezan i sav u pokretu i koji traži budnog čitaoca.

Time smo došli do, čini nam se, ključne karakteristike Kutbova metoda u pristupu i tumačenju Kur'ana, metoda kontekstualne analize teksta.

⁸ Nav. dj., 87.

⁹ Nav. dj., 102.

U prvim poglavljima svoje studije Kutb ističe svoje otkrivanje Kur'ana kao Knjige koja ima magičnu moć, ali je izvor ili ishodište te moći nemoguće tačno fiksirati. Kutb lucidno posmatra dva slučaja iz ranog perioda Objave: slučaj hazreti Omera i slučaj Velida ibni Mugirea. Prvi je – prema predaji koju prenose 'Ata i Mudžahid od Ibni Ishaka, a ovaj od Abdullahe ibni Ebi Nedžiha – slušao Poslanika – alejhi's-selam – dok je učio Kur'an pokraj same Ka'be, između Hadžeru'l-esveda i Jemenskog rukna (ugaonog kamena), i pripovijedao: "...Došao sam do pod sami zastor Ka'be tako da između mene i Muhammeda nije bilo ništa osim toga zastora, i čim sam čuo Kur'an, on je ganuo moje srce, raznežio ga, omekšao ga (... *reqqa lehu qalbi*), zaplakao sam i ušao u islam." (U drugom rivajetu se dodaje: "Nema ljepšeg i dostojanstvenijeg govora od kur'anskog!")

Velid ibni Mugire nije primio islam, ali je, kad je bio poslan od strane mušričkih vođa da sasluša Kur'an, rekao da to što je on čuo "nije ljudski govor", da je to govor "koji ruši sve pred sobom", da to nije govor ni pjesnika ni kahina (proroka), mada je mekkanskoj publici rekao da je to "vradžbina koja se naslijeđuje" (*inne hadha illa sihrun ju'ther*) i koja rastavlja čovjeka od njegove familije i posluge (prema predaji Ibni Hišama i brojnim drugim predajama koje navodi Ibni Kethir u svome tefsiru). Šta ujedinjuje ova dva različita slučaja, ove dvije snažne ma koliko različite osobe, dva različita, suprotstavljena puta, pita se Kutb, i zaključuje: "To je jedna stanovita tačka: kur'anska magična moć (*sihru'l-Qur'an*)!"¹⁰

Kutb odbacuje ona mišljenja koja kur'ansku magičnu moć vide u njegovom govoru o nepoznatom, metafizičkom svijetu gajba, ili u njegovom otkrivanju nepoznatih svjetova Svemira, ili u njegovom govoru o stvaranju čovjeka, ili u njegovom govoru o prošlim narodima, vjerovjesnicima i događajima, ili u njegovim pravnim propisima... Velid ibni Mugire je mogao – mada Kutb priznaje da je nemoguće ovdje biti dokraja tačan – slušati neke od prvih sura Objave: El-'Aleq, El-Muzzemmil..., a Omer je – prema predajama – slušao uvodni dio sure Ta Ha, kojoj je prethodilo 45 tzv. mekkanskih sura u kojima ima poneki medinski ajet. "I kada mi čitamo mekkanske ajete u ovim surama, vidjet ćemo da u njima nema šeri'atskih propisa, niti saznanja o fizičkom svijetu i stvaranju – izuzme li se blagi nagovještaj u prvoj suri koja

¹⁰ Nav. dj., 14.

govori o stvaranju čovjeka od zametne čelije , niti ćemo u njima naći vijesti o gajbu, vijesti koje će se pokazati tačnim nakon protoka godina, za šta imamo primjer u suri Er-Rum, ali ona je 84. sura u hronološkom rasporedu Kur'ana. Pa gdje se skriva ta magična moć o kojoj je govorio Ibni Mugire nakon što je razmišljao i promišljao ? Nema druge nego da je odredimo u nekom drugom tajnom području izvan propisa, gajba i saznanja o fizičkom svijetu. Neophodno je da utvrdimo da je magična moć Kur'ana skrivena u suštini same organizacije kur'anskoga teksta (... *la budde ennehu kaminun fi samimi'n-nesqi'l-qur'aniji dhatiki*), a ne samo u tematskom sadržaju Kur'ana.”¹¹

Na kraju ovog poglavlja Kutb ispisuje rečenicu koja će u bitnome odrediti njegov pristup Kur'anu: “ Sada možemo da – za jedno vrijeme – zanemarimo vjersku svetost Kur'ana i ciljeve njegova poziva i da nadiđemo granice vremena i prostora, da prekoračimo generacije i razdoblja i da, nakon toga, iznalazimo ukupne čiste estetske, umjetničke vrijednosti u vječitom Kur'anu!”¹²

U poglavlju “Kako se razumijeva Kur'an” Kutb u krupnim crtama daje kratki pregled historije tefsira: period ashaba i tabi'ina, zatim vrijeme njegove stagnacije i početak razmaha krajem drugog stoljeća po Hidžri te Zemahšerijevo razdoblje (468.-538. po Hidžri / 1075.-1144.), kada je, prema njegovom mišljenju, počelo prvo bavljenje *tenasuq*-om, odn. organizacijom kur'anskoga Teksta. Istraživači kur'anskog stila i i'džaza su, tvrdi Kutb, uspjeli da dosegnu ono što nisu uspjeli mufessiri: da zavire u samu suštinu umjetničke dimenzije Kur'ana otkrivajući njegov *lafz*, zvuk ili “tijelo” riječi, i *me'ani*, značenje riječi. Značajan napredak u tim istraživanjima kasnije je učinio Abdul-Qahir el-Džurdžani (preselio na Ahiret 471. g. po Hidžri) svojim poznatim djelom *Dela'il-i'džaz* (“Dokazi i'džaza”) i otkrićem *nazm-a*, strukture kur'anske Riječi na svim nivoima: zvukovnom, značenjskom, kontekstualnom, ritmičkom...” (Njegova znamenita teza da riječi nisu ni lijepi ni ružne dok se ne postave u kontekst te da se, prema tome, i'džaz Kur'ana krije u *sijaq-u*, kontekstu ili smislenoj i muzikalnoj povezanosti riječi u cjeline izazvala je historijsku polemiku sa budućim istraživačima kur'anskoga stila, i – kako se vidi – kao da je bila preteča Kutbovoj naučnoj revoluciji u kur'anologiji.)

¹¹ Nav. dj., 19.

¹² Nav. dj., 24.

Medutim, taj ogromni istraživački napor u tefsiru i u stilu i i'džazu Kur'ana stao je na granici gdje je stala racionalna klasična arapska kritika, koja se bavila dijelovima umjetničkog teksta i dopirala samo do granica koje ima svaki tekst ne dokučujući opće karakteristike (*el-khasa'isu'l-'amme*) umjetničkoga teksta kao cjeline," kaže Kutb i nastavlja tvrdeći da je ova pojava "uočljiva i u istraživanjima kur'anskoga stila – jer нико nije pokušao da nadide pojedini tekst pa da istražuje njegove univerzalne umjetničke vrijednosti... Treća faza – faza dosizanja općih karakteristika - još nije dostignuta ni u književnoj kritici ni u istraživanju Kur'ana! Zbog toga su najvažnije estetske vrijednosti Kur'ana ostale zapretane i skrivene i zato je neophodno otpočeti sa istraživanjem ove nadnaravne Knjige u potpuno novom smjeru i metodu istraživanja."¹³

Kutb ovo poglavlje završava konstatacijom da se u Allahovoј dželle šanuhu veličanstvenoj Knjizi spomenute karakteristike javljaju udruženo u jedinstvenom stilskom postupku i u izražavanju ukupnih ciljeva koje ova Knjiga želi postići.

Kada analizira ona j drugi, uvjetno rečeno, prozni dio Kur'ana koji u sebi sadrži kazivanje (*qissa*), Kutb se također služi opisanim metodom, naime, ni kazivanje ni lik ili likove u njemu ne posmatra u njihovoј pojedinačnosti, zatvorene u granicama datog teksta, nego ih posmatra na univerzalnoj ravni nalazeći u likova *numudhedž*, tipove, vrste ili modele ljudi, a fabulu svakog kazivanja univerzalizira na taj način da njegov komentar nadide granice vremena i prostora u kome se događaj zbio nakon čega ga ovaj mufessir aktualizira u najvećoj mjeri.

Tako npr. on u liku Sulejmmana ne vidi određenog vjerovjesnika, niti u kraljici od Sabe vidi Belkisu, nego u Sulejmanu vidi univerzalnog muškarca, uz to vladara, sa svim osobinama koje ovaj tip prate u svim vremenima i na svim prostorima, a kraljica od Sabe je univerzalni lik žene, lik koji pokazuje svoju žensku prirodu, a onda i lik koji "ne umije naći Pravi Put" sve dok se ne susretne sa odrazom Objave ili sa samim vjerovjesnikom. Na isti način Kutb analizira Musaa, Ibrahima, Adema ... (alejhimu's-selam), ili Fir'avna, Karuna, Hamana...

¹³ Nav. dj., 34.

Neustrašivi mislilac slobode i zagovornik islamskog društva i poretku, kojima se jedino može eliminirati širk na zemlji (kako ga on shvata), posebno se i vrlo široko i u ovoj studiji i u svome komentaru Kur'anu bavio likom Musaa (alejhi's-selam) kao nosioca Božje oslobođilačke riječi, na jednoj strani, i likom Fir'avnina, kao modela nasilja, totalitarizma, gušenja Istine i slobode na zemlji, na drugoj strani. Mislim da su te stranice u *Zilalu* jedne od najuzbudljivijih koje su ikad napisane u historiji tefsirske nauke!

Kutb je, dakle, svoj glasoviti tefsir napisao upravo slijedeći ovaj metod; on svaku suru posmatra u njezinom kontekstu, posmatra je kao cjelinu i kao dio kur'anskog univerzuma. No da bi došao do cjeline, ovaj mufessir u svakoj suri pronađe njezine "duhovne etimone" koji mu pomažu da se uspne na visove o kojima je čitav svoj život pisao i sanjao.

Neka je rahmet njegovoj plemenitoj duši!

Prof. dr. Ismet Dizdarević

ISLAM I NAUČNA PSIHOLOGIJA

(Sejjid Qutb: *U okrilju Kur'ana*, Sarajevo, 1996.-2000.)

U prezentaciji i pokušaju interpretacije inspirativnih misli Kur'ana Uzvišenog, u citiranim surama i ajetima cjelovitog tefsira, teolog, književni kritičar i naučni mislilac Sejjid Qutb otkriva bogatstvo spoznaja o psihologiji ličnosti, njenoj suštini i ponašanju, njenim unutrašnjim konfliktima, izvorima motiva i ciljevima egzistiranja, zabludema i istinama i o drugim komponentama i dimenzijama ličnosti koji su danas u žiži interesiranja naučne psihologije, posebno personologije i socijalne psihologije. Otkriva konstantne i promjenljive odrednice u ličnosti pojedinca, ukazuje na ono što je dato u ličnosti njenim rođenjem i što se ispoljava u ponašanju, u tokovima njenog ovozemaljskog življenja, ukazuje na puteve izlaska iz jada i čemera, iz neznanja i zabluda, iz raskoraka između pragmatičkih i uzvišenih potreba, iz onoga što ličnost, čovjeka našeg doba, pritiskuje, uznemirava i plaši.

U pokušaju rasvjetljavanja intencija sadržanih u *Božijem programu* Sejjid Qutb sagledava psihologiju čovjeka u onom u čemu je ona sadržana – u beskrajnosti kosmičkih zakona i u realitetima svakodnevnice. Božiji program, namijenjen čovjeku na Zemlji, ima *univerzalo i vremenski neprolazno značenje*. Donesen je, naglašava Sejjid Qutb, da se “po njemu postupa u svakoj sredini, u svakoj fazi ljudskog života i razvoja i u svakom stanju ljudske duše.” Ali očito je da se u

njemu uvažava osobenost ljudske prirode, ustvari ono što je sadržano u čovjekovoj moći, spremnosti, snazi, slabosti i u stanjima promjenljivosti koja su mu svojstvena. Samosvijest o sebi jeste psihološka datost čovjekovog ovozemaljskog, individualnog i/ili grupnog aktiviteta, u kojoj je duboko utkana i ono što se nazire iz sadržaja Sejjid Qutbove interpretacije *izrečenog i onog što stoji iza izrečenog* u Časnom Kur'anu o sudu čovjeka o samom sebi. Čovjekovo poimanje samog sebe ne odražava suštinu njega kao bića "jer umanjuje njegovu ulogu na Zemlji, obezvredjuje njegovu vrijednost u njegovom životu." Istina je da svijest čovjeka o samom sebi, poimanje vrijednosti svoga identiteta može biti iskrivljena precjenjivanjem svojih mogućnosti i aspiracija. Čovjek se može, kako ističe Sejjid Qutb, "zanijeti i precijeniti svoju maštu i time se uzdići iznad svoje moći, snage i zadatka zbog koga ga je Allah stvorio i dodijelio mu taj zadatak."

U mnogim citiranim teorijama ličnosti, i u savremenim (Maslow, Rogers) i u ranijim (npr. u teoriji C. Junga) naglašava se važnost razumijevanja čovjekovih potreba, a naročito najvažnijih: *potreba za samoaktualizacijom, potreba za savršenstvom i/ili potreba za dostizanjem najvećeg dobra.* U *Okrilju Kur'ana* se analiziraju ljudske strasti i karakteristike ponašanja čovjeka uvjetovanog njihovim djelovanjem. Posebno se naglašavaju, što je potpuno opravdano, potrebe za savršenstvom koje se, u zamišljenom hijerarhijskom konstruktu potreba, nalaze na vrhu. Čovjek nije biće sa beznačajnim i površnim prirodnim osobinama, već je biće koje "po svojoj prirodi, po svojim sklonostima i spremnosti, prihvata se Božjeg programa da se time vine u najviše visine savršenstva, što mu je omogućeno prema onome kako je stvoren i kakva mu je uloga data poštujući njegovo biće, njegovu prirodu i osobine."

U socijalnoj psihologiji, posebno u teoriji Ericha Fromma, ukazuje se na pogubnost savremenog čovjeka zbog robovanja prolaznim materijalnim vrijednostima, zbog zanemarivanja pravih ljudskih vrijednosti: poštenja, plemenitosti, časnosti, pravednosti. U analizi određenih sura i ajeta Sejjid Qutb nam predločava kakva je i kolika opasnost od naglašenog preferiranja materijalnih vrijednosti i podređivanja njima viših vrijednosti. On negira potrebu ostvarenja materijalnih vrijednosti, ali one nisu, niti mogu biti, važnije od duhovnih. "Zbog toga je i težnja – ističe Sejjid Qutb – u teoriji Kur'ana odmjeravanje ljudskog srca ka duhovnoj čistoti, uzdizanju i tjelesnoj čistoći u životu za razliku od tendencije materijalističkog učenja koja ide

za ismijavanjem i omalovažavanjem svake duhovne vrijednosti, ide za odbacivanjem svake etičke vrijednosti na putu jednog interesiranja, a to je interesiranje za proizvodnju, za robu, za potrebe stomaka kao kod životinje."

U ovoj prilici niti mogu, niti bi mogao i kada bih imao i više vremena na raspolaganju, da iskažem sve ono što me je dojmilo, što me je pobudilo na razmišljanje, što me je spoznajno obogatilo. Nakon iščitavanja knjiga, vrsne sinteze tefsira, dosta informacija neposredno se uskladištava u riznici mojih naučnih spoznaja iz psihologije, jedan dio će poslužiti kao osnova za naučna istraživanja, a nešto će ostati u meni kao podloga moje osobne orijentacije. Za naučnu psihologiju je neobično naglašavanje znanja, jer se o znanju i to ne samo o putevima njegovog sticanja, već i o njemu kao osobnoj vrijednosti ličnosti, razmatra u stručnoj literaturi, a naročito u edukacionoj psihologiji. U Kur'antu, u knjizi Istine, govori se o razlikama znanja onoga koji zna i neznanja onoga koji ne zna. Govori se o dobru i zlu, pravdi i nepravdi, istini i laži i to na isti način – relacijama ekstremnih polova. U Sejjid Qutbovoj analizi ovih i drugih psihosocijalnih pojmoveva i relaciji između njih implacitno se nazire i potreba za misaonom operacijom, za aktiviranjem važne kognitivne sposobnosti i misaonog procesa, za uviđanjem. Uviđanjem se omogućava shvatanje ne samo onoga što je dato već i onoga što stoji iza datog, što se nazire i naslućuje. U savremenim psihološkim teorijama ličnosti postoje velike razlike u tumačenju strukture, dinamike i razvoja ličnosti, nema sklada u tumačenju, jer se polazi iz različitih teorijskih pristupa ličnosti. Traže se odgovori na složena psihološka pitanja: da li je ličnost determinirana ili slobodna, da li je racionalna ili iracionalna, da li je ponašanje ličnosti zavisno od subjektivnih doživljaja ili je, pak, rezultat uticaja objektivnih faktora, da li ona teži uspostavljanju unutrašnje ravnoteže ili, pak, teži ka samoostvarenju, da li je možemo spoznati ili ne. U cjelovitom tefsiru *U okrilju Kur'ana*, u interpretaciji određenih sura i ajeta, nalazimo pouzdane odgovore na važne psihološke upite. Tamo gdje, mislimo, da nismo našli tražene odgovore, nalazimo moguće smjernice za njihovo nalaženje ili, pak, konstruktivne ideje za njihovu naučnu provjeru.

Na kraju osjećam potrebu da iskažem jedan opći stav koji je značajan i za naučnu psihologiju i islam i islamske znanosti. Vidljivo je iz ovog cjelovitog tefsira, iz trideset knjiga publikovanih pod zajedničkim naslovom *U okrilju Kur'ana*, da autor, Sejjid Qutb, poznaje psihologiju i

da se, i njenim spoznajama, koristi u tumačenju uzvišenih misli Kur'ana. Knjige zapravo pružaju dovoljno dokaza o potrebi prevazilaženja shvatanja o velikoj diskrepanci između nauke i religije. Naučna istraživanja iz psihologije religije u svijetu pokazuju koliko psihologija pomaže teologiji, a koliki je doprinos teologije psihologiji. Ovo što važi za odnose između nauke i religije općenito, izrazitija povezanost se može sagledati nakon studioznog analiziranja kur'anskog teksta, kako je to uradio Sejjid Qutb, i serioznom preispitivanju dostignuća do kojih je, u teorijskim i empirijskim istraživanjima, došla savremena psihologija, posebno jedna od njениh disciplina, humanistička psihologija. Jedna, od mnogobrojnih naučno podsticajnih misli sadržanih u Kur'anu, uvjerljivo ukazuje na potrebu dubljeg spoznavanja dostignuća naučne psihologije o psihičkom životu, o čovjekovoj duši, koja se u pokušajima tumačenja ove, kao i drugih poruka Kur'ana Časnog, mogu primijeniti: *Pitaju te o duši. Reci: "Šta je duša samo Gospodar moj zna, a vama je dato samo malo znanja"* (*Al-Isra*, 85).

Prof. dr. Mujo Slatina

**KNJIGE KOJE VODE UNIVERZALNIM
VREDNOTAMA
LJUDSKOJ MUDROSTI¹**

Moglo bi se reći da je Sejjid Qutb istraživačima tefsirskog mišljenja, poznat onoliko koliko je nepoznanica našem širem čitateljstvu. Uloženi napori ljudi koji su preveli djelo Qutba ujedno su i htijenja i želje tih ljudi da se ovo djelo i njegove poruke predoče širem krugu čitalaca, posebno onima kojima treba pomoći da uđu i ostanu u okrilju Kur'ana. Iza rada profesora Omera Nakićevića, Jusufa Ramića, Mesuda Hafizovića i Enesa Ljevakovića, rada satkanog u ovih trideset svezaka, u čitavoj jednoj biblioteci, ne стоји само činjenica koja je u predgovoru s razlogom istaknuta, a koja glasi: „Ideja prevodenja djela Fi zilali-l-Qur'an javila se u danima teškog iskušenja svih muslimana Bošnjaka, posebno nas, stanovnika grada Sarajeva. U vrijeme kada nam je stizala pomoć od naših prijatelja izvana (Katarske humanitarne organizacije, koja je ponudila profesorima pomoć po 100 DM, a spoljnim saradnicima, asistentima i administrativno-tehničkom osoblju po 50 DM) ponudili smo im da nešto uradimo, da sredstva ne budu dar/hedija, nego da ih zaslužimo“. Iza rada ovih ljudi zasigurno se skriva dublje htijenje, nakana i nijjet koji prevazilaze motiv koji je u ovom citatu sadržan. Ovaj motiv je samo povod preko kojeg je, Božjom voljom, realiziran dublji pritajeni

¹ Tekst je autorizirano izlaganje održano u povodu promoviranja djela Sejda Kutba na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu 5.10. 2000. g.

motiv ljudske duše ovih ljudi. Iza rada profesora, u dubinama njihovih duša krije se usidren ljudski motiv da se odgojno i obrazovno djeluje, da se prevedenim tekstom pomogne ljudima, ponajviše onima iz sredine Gausove krive, da uđu i ostanu u okrilju Kur'ana. Ako prevodioci na samom početku svoga rada možda i nisu imali u prvom planu ovu ideju, sada su je posve svjesni.. Zasigurno će oni pobrati bolje i drugačije nagrade kada ove knjige budu knjige čitalaca, a one će to postati kada ih pročitaju. Kad to čitaoci učine, u dušama profesora bit će ispisane bolje, i njima dakako, draže nagrade od onih koje su primili. Kao što djelo Sejida Kutba pripada htijenju iskrenog ljudskog obraćanja čovjeku kako da ulazi i kako da ostane u okrilju Kur'ana, tako i rad/prevođenje profesora Nakičevića, Ramića, Hafizovića i Ljevakovića pripadaju tom istom htijenju. Profesori su svojim prevođenjem učinili da mi u Bosni lakše i brže primijetimo i doživimo Kutbovo htijenje. Što smo u ovim trenucima zadovoljni, što (sada i ovdje) imamo priliku da budemo okupljeni, da budemo zajedno, trebamo zahvaliti našim kolegama, našim profesorima.

Kako pedagoški čitati djelo Sejida Kutba, bilo je pitanje koje je mene vodilo kroz tekst ovih svezaka. Sa mentalnom usmjerenošću zadržavao sam se na stranicama ovih knjiga. Vršio sam uvid u one retke koji su bili predmet mog interesiranja. A predmet mog interesiranja sadržan je u pitanju: Kako pedagoški čitati Kutba? Ja nisam kanio pronicati u najbolje tefsirske redove djela Sejida Kutba, niti mi je to padalo na pamet. To je zadaća ljudi tefsirskog znanja i umijeća. Moja zadaća je bila da iz ugla znanosti o odgoju i obrazovanju motrim na tekst ovih svezaka. Zato dopustite da ovdje iznesem samo neke, za ovu priliku prigodne »odgovore« na pitanje -Kako pedagoški čitati Kutbovo djelo?

Neke opće naznake

Dozvolite da prvo iznesem nekoliko općih konstatacija na koje me je navelo djelo Sejjida Kutba.

Njegovo djelo pokazuje da se do valjane poduke islamskom učenju ne može doći slučajnim, površnim, rastrganim, tj. pedagoškodidaktički neosmišljenim aktivnostima, neosmišljenim učenjem i podučavanjem. Vrednote islamskog učenja ne mogu se u svojoj punini otkriti

brozopletom, površnom ili nemarnom čitaocu. Do njih se može doprijeti samo marljivim i neprestanim učenjem, studiranjem i analizom.

Drugo, islam traži samosvojne, originalne, kreativne ličnosti. Odgoj/obrazovanje je najkraći put koji vodi do ovog cilja. Ovakve ličnosti mogu biti nosioci i prenosiocici islamskih poruka i spoznaja. Islam ne traži samo korisnike, potrošače, nego i tvorce i realizatore vrednoti.

Treće, islam je, u svojoj biti zadaća, obaveza i odgovornost. On je stalna ljudska težnja za učenjem i spoznajom; on je budnost, opreznost, samokontrola i puna odgovornost učiteljevanja. On je traganje i otkrivanje spoznaja koje su izražene u kur'anskom zahtjevu i principu:

Uči/čitaj, u ime Gospodara twoga koji stvara,

stvara čovjeka od ugruška!

Uči/čitaj, plemenit je Gospodar tvoj,

koji poučava peru,

koji čovjeka poučava onome što ne zna (Kur'an, 95 / 1-5).

Ovo je prva kur'anska istina koja je stigla do Allahova Poslanika, koja se ulila u njegovo srce (svezak 30, 254) i iz koje je nikao čovjek „najljepše čudi“ (Kur'an, 68, 4). Ona je ono što je početak i što će dalje upravljati njegovim jezikom, osjećanjima i ponašanjem. To je niska iz Allahova odgojnog/obrazovnog programa koji priprema čovjeka za vršenje velike i odgovorne kosmičke uloge koju mu je Allah dodijelio (svezak 29, 53). To je niska iz „govora koji rastavlja istinu od neistine“ (Kur'an, 86:13). Iz ovog principa, iz Objave, rađa se čovjek. U Objavi su iznijeti principi odgoja, jer je čovjek biće koje mora biti odgajano.

Četvrto, ove knjige su živi glas i pomoć u razumijevanju Objave i sunneta. Između prvog i posljednjeg sveska javlja se čitav niz različitih ideja, mišljenja i stavova kojima se podučava i kojima se pokreće čovjekovo mišljenje i razmišljanje. Svaki svezak je uputa iz kur'anskog okrilja, uputa koja nas uvodi u okrilje Kur'ana. Knjige pružaju niz fakata, informacija, različitih znanstvenih činjenica i deskripcija, ali i izvanrednih misaonih kristalizacija koji nagone ne samo na razmišljanje, nego i bude potrebu za dalnjim traganjima i istraživanjima. Kratko,

knjigama se baca zraka spoznaje na put koji ide k Istini, Ljepoti, Dobroti, Pravdi, Svetosti.

A sada bih za ovu priliku dao samo par naznaka koje su u prisnijoj, konkretnijoj vezi s pitanjem: Kako pedagoški čitati Qutbovo djelo?

Svakom ko se profesionalno bavi odgojem i obrazovanjem poznato je da se u pedagoškom postupanju i djelovanju javljaju četiri opća motrišta ili četiri opća stava: stav prema onom koga podučavamo, stav prema onom čemu podučavamo, stav prema onom kako podučavamo i stav prema smislu i svrsi učenja i podučavanja. Za svako od spomenutih motrišta možemo naći potkrepnu u Qutbovom djelu. U njemu se nalaze smjernice, misli, stavovi i objašnjenja koja izviru iz Kur'ana i sunneta, a u tjesnoj su vezi sa ovim spomenutim motrištim. Te smjernice i misli svojevrsna su provjera valjanosti naših istraživanja, našeg ponašanja i odgojnoobrazovnog djelovanja.

Kur'anski metod ne izostavlja nijednu stranu »ljudske prirode«

Islam, veli Quth, „prihvata čovjeka onakvoga kakav on jeste, sa njegovim sklonostima i potrebama. Islam ne pokušava da unizi i uprlja čovjeka njegovim potrebama u kojima čovjek nema presudnu riječ...“. On „uzima u obzir cjelokupnu prirodu čovjeka“ (svezak 2, 209). Islam ne dopušta da se potrebe čovjeka gube i ubijaju „već daje znak za njihovo obuzdavanje i uređivanje, daje znak za ublažavanje njihove žestine i silovitosti, tako da čovjek postane njihov gospodar i da njima raspolaže i njima upravlja, a ne da one postanu njegov gospodar i da one njime raspolažu i upravljaju“ (svezak 3,164). I zaista, na šta bi odrastao čovjek licio ako bi ostao rob nagona kao što je na samom početku svoga odgojnog rasta i razvoja!? Dijete ne vlada svojim nagonima; ono je rob svojih nagona.

Islam se obraća ljudskom biću u cjelini. Kur'anski metod ne izostavlja nijednu stranu »ljudske prirode«, ne ostavlja nijedan od mogućih prilaza čovjeku kao ljudskom biću. Na svaki poziv »ljudske prirode« odaziva se kur'anski metod. Njime se „otkriva ono što priroda čovjeka, njegovo srce i um prihvataju apsolutnim, bezuvjetnim prihvatanjem, sa živom rezonancijom i jasnim viđenjem“; njime se otkriva „ono što se podudara sa potrebama te prirode“; njime se animiraju i ispravnom pravcu usmjeravaju unutarnje čovjekove snage

(usp.: svezak 9, 159-167). Kur'an se ne obraća čas razumu, čas emocijama, čas volji; on se obraća istodobno svim odredbama ljudske prirode (usporedi svezak 11, 173). On vidi čovjeka „sa svim njegovim aspektima, sa svim njegovim čežnjama, sa svim njegovim potrebama i sa svim njegovim usmjerenjima“ (svezak 12, 174). Složenost ljudske prirode je složenost i odgoja i vjerovanja. „I sve dok se ljudska priroda ne otvori svojim ključem, njeni hodnici će biti zatvoreni, njene staze bit će krivudave, i kad god se otkrije jedan od njenih sokaka, sakriju se ili iščešnu drugi. Kad god zasija jedna njena strana, potamne druge. Kad god se riješi jedan njen čvor, zapetljaju se drugi. Kad god se otvori jedna njena staza, zatvore se druge staze i pravci, i tako u beskonačnost“ (svezak 7, 31). Ako ne budemo stalno tragali za svim odredbama ljudske prirode, skriveni prirodni motivi ići će putovima devijacije, ukoliko se oni ne budu stalno i budno odgojno vodili i kontrolirali i ukoliko duša ne bude težila višim ciljevima, odgojni učinci bit će mršavi (usp. svezak 3, 164). Zato odgajatelj mora da dobro poznaje slabe i dobre strane čovjekove prirode. Odgoj, ustvari, i predstavlja sistem povezivanja obrazovnih dobara sa prirodom čovjeka. U svakom svesku Qutb, na ovaj ili onaj način, ukazuje i upućuje na neophodnost poštivanja »ljudske prirode« u procesu odgoja.

Čovjek ne postoji dok ne spozna Boga

U svakom svesku Qutb ističe, na ovaj ili onaj način, da istinskog odgoja, istinske promjene čovjeka nema bez univerzalnih vrednota. Svako njihovo relativiziranje vodi propadanju odgoja. Na univerzalnim vrednotama počiva istinski odgoj jer „čovjek nema prave egzistencije prije nego što se oslobodi obožavanja ljudi u korist obožavanja jedino Allaha i prije nego što postigne istinsko uvažavanje da njegov zakon bude Allahov produkt i produkt Allahove vlasti, a ne ljudski produkt i produkt ljudske vlasti“ (svezak 6, 96). Ova spoznaja jeste početak čovjekovog rođenja. Čovjek ne postoji, veli on, dok ne spozna Boga (svezak 6, 96), jer robovanjem svakom drugom osim Dragom Bogu, „guta svaku vrstu ljudskosti čovjeka, njegovo dostojanstvo, slobodu i vrlinu, ždere njihova sredstva i, na kraju, i njihove materijalne interese“ (svezak 12, 181). Sloboda, ljudsko dostojanstvo, čast, ugled itd. izviru iz univerzalnih vrednota, iz robovanja samo Dragom Bogu i nikom drugom. „Kada duše ostanu bez prave vjere i kada se liše uzvišenih

vrijednosti i visokih idea, one se onda zabiju u zemlju i okrenu svojim bliskim interesima i ovosvjetskim vrijednostima. One tada ne vide svetost u plemenitom pozivu i u velikoj Istini“ (svezak, 12, 145). Prema tome, nema autentičnog, istinskog odgoja bez objektivno važećih vrednota. Ovaj odgoj niče samo iz ovih vrednota. Nema, dakle, istinskog odgoja bez uvida u univerzalne vrijednosti i njihovih poštivanja. Ovog uvida nema bez učenja i odgoja. Islam historijski počinje sa poukom: -I pouči On Adema nazivima svih stvari- (Kur'an, 2/31), a završava naredbom da se uči: –Uči u ime Gospodara tvoga- (Kur'an, 95/1).

Pedagoškim vođenjem treba dodirnuti svaku stranu »ljudske prirode«.

Qutb podsjeća da je potrebno razlikovati način učenja i podučavanja od samog sadržaja učenja i podučavanja. „Sredstvo i metod prenošenja Isitne je nešto drugo od predmeta prenošenja njegovog sadržaja“ (svezak 6, 258). Mudri i lijepi poziv na put Gospodara valja razlikovati od kur'anskih odgojnih/obrazovnih dobara. U djelu Sejjida Qutba nalazimo čitave rukovjedi primjera, misli, objašnjenja kojima se, na ovaj ili onaj način, uopćavaju i saopćavaju načini i mogućnosti odgojno-obrazovnog vođenja i djelovanja. Okrutnost i grubost su veliki neprijatelji istinskog odgojnog vođenja čovjeka. Allah je naredio vjerovjesniku da poziva na put svoga Gospodara mudro i lijepim savjetom, podsjeća nas Qutb. Pod grubim pritiskom razum često zaluta. I zapovijest se u Kur'anu pojavljuje kao savjet, jer je Božja kazna unutar Njegove milosti.Savjet je djelotvorniji za srce od zapovjesti, prije stigne do savjesti i bliži je ostvarenju koje će izazvati dobrovoljnost, želju i stid“ (svezak 5, 125). Pedagoškim vođenjem prvo treba dotaći, dodirnuti srce čovjeka, a u učenju i podučavanju valja poći od emocije. Nema pedagoškog vođenja ukoliko u tom vođenju ne pokazujemo sigurnost i odlučnost i ukoliko ne pokazujemo individualnu odgovornost. Ovo je princip, veli Qutb, na kojem počiva islamski princip nagrade i kazne, princip koji u svakom srcu izaziva osjećaj sigurnosti (svezak 5, 236). Islamski odgoj ulijeva u srce smirenost, sigurnost, pouzdanje (svezak 12, 270). Kao što odgojni program Kur'ana „vodi ljudsku prirodu korak po korak, etapu po etapu, izlažući je lagahno i nježno, ali uz živost i toplinu u isto vrijeme, jasnoću i mudrost“ (svezak 9, 164), tako i naše pedagoško vođenje mora imati isti karakter. Vođenje predstavlja

stupnjeve razvoja znanja i vrednota u čovjeku na uspinjućoj ljestvici. Pozivajući se na hadis, Qutb podvlači: Bolje je da učitelj pogriješi u oprاشtanju nego u kažnjavanju. Ne samo primjeri Poslanika nego i mudrost Lukmana koja je sažeta u: „*O sinko moj, ne smatraj druge Allahu ravnim, mnogoboštvo je, zaista, velika nepravda*“ (Kur'an, 31:13), savjet koji Lukman upućuje svome sinu, savjet „u kome nema nikakve mahane“ - sadržaj je Lukmanove odgojne mudrosti koju mu je Dragi Bog darivao. Lukmanov mudri odgojni smjer pokazuje nam kako da lakše pojmimo i osjetimo pedagoški rad Poslanika. Qutb nas dovodi do smisla i svrhe pedagoškog vodenja.

Qutb je uočio mnoge signalizacije koje Bog šalje čovjeku

Studirajući 25 godina Kur'an, baveći se tematskim istinama ove knjige, u različitim poljima ljudske spoznaje, Qutb nam je predocio mnoge signalizacije koje Bog šalje čovjeku. Dosta signalizacija je o odgajatelju (roditeljima i profesionalnim učiteljima), o ranom, porodičnom, moralnom odgoju, o odgoju duše, o odgoju uopće u njegovom djelu. Kur'anske istine o razvoju tzv. bazične ličnosti, saznanja o potpunom dojenju, o ranom odgoju itd. stigle su do čovjeka prije iskustva i prije nego što su otkrivene u bilo kojoj znanosti o odgoju/obrazovanju. Nauka ih je kasnije samo potvrdila i naučno objasnila. „Allahova blagodat muslimanskom društvu nije čekala ova njihova saznanja kroz iskustvo. Ljudski zalог odgoja djeteta nije ostavljen na milo i drago za cijeli ovaj period ljudskog roda, jer Allah je milostiv prema ljudima, posebno ovim slabašnim mališanima kojima treba pažnja i zaštita“, zaključuje Kutb u drugom svesku na str. 229. Kur'an, gledan i iz ugla odgoja, sadrži, kako veli ovaj pedagog, dalekovidnu pouku. Posebno je obratio pažnju na one kur'anske retke koji govore o duševnom odgoju koji počiva na Kur'anu kao skladnom, mudro postavljenom odgojnem programu. Ovdje smo spomenuli samo neke signalizacije koje je Kutb vješto »pohvatao« u svom djelu. S drugima će čitaoci imati prilike da se susretnu.

Zašto pedagoško čitanje Kutbovog djela?

Pedagoško čitanje Kutbovog djela nije nikakvo reducirano, usko i posebno izdvojeno motrište. Ovo čitanje je dovoljno općenito. Ono to i mora biti, jer je Kur'an skladno i mudro postavljen odgojni program (usp. svezak 5, 241), jer je objavljen da odgoji čovjeka. Kur'an je, veli Kutb, Božiji projekat odgajanja čovjeka. On je „program odgoja“ - a ne knjiga sadržaja koja bi se čitala radi užitka ili samo radi spoznaje (svezak 19, 37.) Kur'an je knjiga odgojnog usmjerenja i orientacije, kako to već Kutb pokazuje u svome djelu. Qutbu ne pada na pamet da pedagoški pristup kur'anskom sadržaju smatra »kratkim« i nepotpunim. Naprotiv, on ističe kako je objavu svakog ajeta pratilo „stalni trud koji je predstavljen kur'anskim usmjerenjima i islamskim mudrim pedagoškim radom na stvaranju i razvijanju muslimanske zajednice“ (svezak 26, 156). Da bi Božija riječ dospjela u čovjekov razum i srce, toj se riječi sam čovjek mora učiti i podučavati. Odgajatelj je čovjek koji čini da Božija riječ bude obrazovno dobro; koji čini da se ta riječ ulije u srce i razum djeteta/čovjeka; koji čini da se njome u čovjeku obrazuju/formiraju ljudske životne snage koje su Allahu drage. Kada bi se moglo pitati Kutba o smislu pedagoškog motrišta kur'anske riječi, odgovorio bi: Bog jeste. Učite i podučavajte djecu vjeri i vjerovanju; odgajatelji, obrazujte/formirajte životne ljudske snage u čovjeku kako bi pomoći njih čovjek ušao u prostore univerzalnih vrednota (Istine, Dobrote, Ljepote, Pravde i Svetosti).

Knjige koje vode mudrosti

Knjige koje danas imamo pred sobom vode mudrosti, suošjećanju, radosti i ljudskoj koristi. Svaki od ovih svezaka je jedan prijatelj koji neće razočarati, prijatelj koji će nas ugostiti na jedan ili drugi način. Ove knjige su svojevrsna gozba ljudskom duhu. Nije važno šta ćemo iz te gozbe intelektualnog duha staviti na pojedinačnu trpezu. Važno je da naš duh i našu dušu kur'anskom gozbom gozbimo, važno je da odgojem i obrazovanjem pomognemo da mladi rastu i da se razviju u okrilju Kur'ana. Time ćemo ispuniti želju autora djela »*Fî zilali-l-Qur'an*« kao i želju njegovih prevodilaca.

Zijad ef. Ljevaković, prof.

U OKRILJU KUR'ANA

“Živjeti u okrilju Kur'ana blagodat je koju spoznaje samo onaj koji ju je okusio.”

(Sejjid Qutb)

Kao i sve ljudsko, i ovo, bez sumnje veliko djelo, ima svoj ishod. Djelo *U okrilju Kur'ana* izvire iz dva osnovna toka:

1. Sublimira u sebi ranija iskustva klasičnih komentatora Kur'ana i njihovih komentara, tradicionalnih (ali i racionalnih), pravnih i drugih pravaca koji su se razvijali u okrilju islama kroz znanosti tumačenja Kur'ana.

2. Utemeljen je na premisama dotadašnjih saznanja do kojih se moglo doći u Svetu Islamu u vremenu od 1900. do 1966. kada je autor ovog komentara ubijen iz vjerskopolitičkih razloga. Posebno je istaknuta socijalna, psihološka, pedagoška, moralnoetička i zakonodavna osnova Kur'ana utemeljena na dotadašnjim dostignućima znanosti sa jako izraženom privrženostu Kur'anu i njegovo osnovnoj ideji. Napušten je dotadašnji dekadentni pristup Kur'anu i, očigledno, uz još veliki broj autora i prije ovog tefsira, krenulo se u nešto novo. “U okrilju Kur'ana” zaokružuje jedan period buđenja Svetog Islama i najpotpunije izražava orijentaciju, sadržaje, nosioce i izazove te borbe koja je počinjala kao otpor zapadnoj kolonizaciji, a završavala kao otpor neznanju

(džahilijetu), dekadenciji, civilizacijskim, kulturnim i vjerskim slabostima.

U tom smislu značajna su dva smjera: vojnopolitički otpor kolonizaciji i vjerskokulturni plan da se islam očisti od svih neislamskih sadržaja i učenja i da se muslimani sačuvaju od asimilacije sa Zapada.

Oba smjera razvila su se iz saznanja da je Svet Islam slab i nemoćan. Kao takav je koloniziran od jačeg i moćnijeg, u praksi je u mnogo čemu odstupio od Kur'ana, a u pogledu njegovog učenja i daljnje razrade u životu ostao je u dubokoj prošlosti udaljenoj od savremenih tokova u nekoliko stoljeća. Pokušaji izlaska iz zaostalosti ili oslobođanja od ovisnosti bili su poticani iznutra Svetog Islama, ali i nametani izvana.

Iznutra, iz Svetog Islama, počelo je sa pokretom Džemaluddina el-Afganija i šejha Muhammed Abduhua, preko Ikbala, Rešida Ridaa, Ferida el-Vedždija i El-Mevdudija do Sejjida Kutba.

Izvan Svetog Islama, kao pokret nametnut od samih kolonizatora, javlja se ovaj smjer kroz pokret kadijanija, odnosno ahmedija.

U okrilju Kur'ana odvijalo se kroz komentare Kur'ana što predstavlja nadogradnju, zaokruženje i posljednji izraz onoga što je ranije već započeto i urađeno. Kroz ovaj tefsir se prelamaju rješenja i ideje sa kojima se susreće Islam. Kao univerzalna poruka Gospodara Univerzuma, Kur'an nadilazi sve prolazno i nesavršeno na zemlji. Nadilazi rasizam, nacionalizam i druge slične pojave, a ne poništava rasu i naciju.

Prirodno je da dolazi do nesporazuma između univerzalizma Kur'ana, koga Sejjid Kutb želi izvorno razumjeti s namjerom da ostane objektivan, naspram narastajućeg arapskog nacionalizma, koga zastupa svakodnevница radi kratkotrajnih zemaljskih interesa. Svearapsko jedinstvo nije problem ako to nije arapski nacionalizam koji je suprotan sveislamskom jedinstvu ili ako nije u sukobu sa sveislamskim težnjama.

Odatle je nastao sukob Sejjida Kutba sa dnevnom politikom radi koje je, na kraju, ubijen.

Postavke, sadržaj i način komentiranja Kur'ana Sejjida Kutba

Sažeto, za Sejjida Kutba život u okrilju Kur'ana (ili "u hladu Kur'ana") jeste život ljudi u oazi, obilju, ljepoti i hladu drveća, a izvan toga jeste pustinja i smrt. Islam je znanje Objave, a to jeste izvorno, osnovno, prirodno i jedino neupitno i neprolazno znanje. Sve drugo je, ukoliko nije utemeljeno na Objavi kao izvoru i osnovi, neznanje, odnosno džahilijjet. Kutb naglašava dvije vrste džahilijjeta. Jedna je život bez Objave uopće, a druga vrsta džahilijjeta je napuštanje Objave ili njenog iskrivljivanje u razumijevanju ili u životu. Ovaj drugi je za autora *U okrilju Kur'ana*, čini se, teži. Za njega kaže: "Nije shvatljiv povratak u džahilijjet po drugi put (život bez Objave), posebno nakon što su bili u njemu i napustili ga."

"Život u okrilju Kur'ana", a to se provlači kroz čitav njegov komentar, da se razumjeti, pored svih drugih vrijednosti, i kao:

a) pogled odozgo nadolje;

Vjernik u svom životu ima, pored zemljskog saznanja, koje stiče pomoću osjetila, razuma i uma, na različite načine, kao i iskustvom samog življenja i znanja Objave, i Božje znanje koje ga samo obogaćuje i daje mu vrijednost više, a nikako mu ne umanjuje ostala saznanja. Božnjim znanjem, znanjem Objave, čovjek se uzdiže na više nivoje života pa tako može gledati odozgo nadolje, a da se ne uzoholi i ne uzobijesti. Ovim višim saznanjima i životom Objave čovjek se uzdiže u svakom pogledu, tako da sve što ne valja, nije korisno ili mu šteti, prizemno je i nisko, -to gleda pogledom odozgo.

b) pogled izvana ka unutra;

Na ovom svijetu čovjek ima priliku znati samo vanjske manifestacije ili ono što se kao vanjsko manifestira, dok samu suštinu ne zna ili ne može nikada saznati ako nema života unutar Objave. Samo takvo življenje daje čovjeku mogućnost sagledavanja procesa, stvari i događaja komplementarno i cijelovito, kako iznutra, tako i izvana.

c) prihvatići, naviknuti i naučiti živjeti sa Objavom;

To znači živjeti u skladu sa prirodnom koju je stvorio Onaj koji daje Objavu ljudima jer je priroda, kao i čovjek, samo dio Njegovog stvaranja. Ali to ne znači živjeti samo sa bližim okruženjem na zemlji nego sa čitavim Univerzumom, jer Onaj koji šalje Objavu ljudima je Gospodar

Univerzuma i daje ljudima uputstvo kako se živi u skladu sa redom, poretkom i zakonitostima koje vladaju tim Univerzumom.

d) Vjernik, kako ga vidi Sejjid Kutb u svom razumijevanju Kur'ana, jeste biće dubokih korijena i gena. On ima vertikalnu stvaranja i nije u zemaljskoj horizontalnoj ravni nastao samostvaranjem, evolucijom iz nižih vrsta samorazvojem putem rada i prakse do ovog oblika. U vertikalnoj ravni, on je izravno od Allaha stvoren kao Adem i onda u zemaljskoj, horizontalnoj ravni ide putem Objave i krvnosrodničkim kodom preko Nuha, Ibrahima, Musaa, Isaa i Muhammeda (alejhimu's-selam).

e) Horizontalno – prostorne i izvanjsko nebitne promjene u svijetu i životu ljudi su nužne, posebno za čovjeka važne kvalitativne promjene unutar društva koje afirmiraju, a ne negiraju život.

Za jedne su važnije promjene u društvu, za druge u pojedincu, za treće u prostoru u kojem živi društvo i pojedinac. Za Kutba, kako on razumijeva Kur'an, promjene u svijetu u kojem živi čovjek (posebno promjene nabolje) moraju biti istovremeno i promjene pojedinca i društva, u civilizaciji i kulturi, sa posebnim promjenama nabolje u vjerovanju ljudi, jer kvalitet vjere određuje kvalitet svijesti i života svakog pojedinca, ljudske grupe i društva kao cjeline.

Tefsir *U okriju Kur'ana* jeste više razumijevanje Kur'ana - na osnovu sinteze ranijih kur'anskih tumačenja, prepoznatih kod autora rezličite orijentacije u tumačenju Kur'ana, sa saznanjima do kojih je došao autor u svom vremenu - nego što je tumačenje Kur'ana (tefsir) u klasičnom smislu.

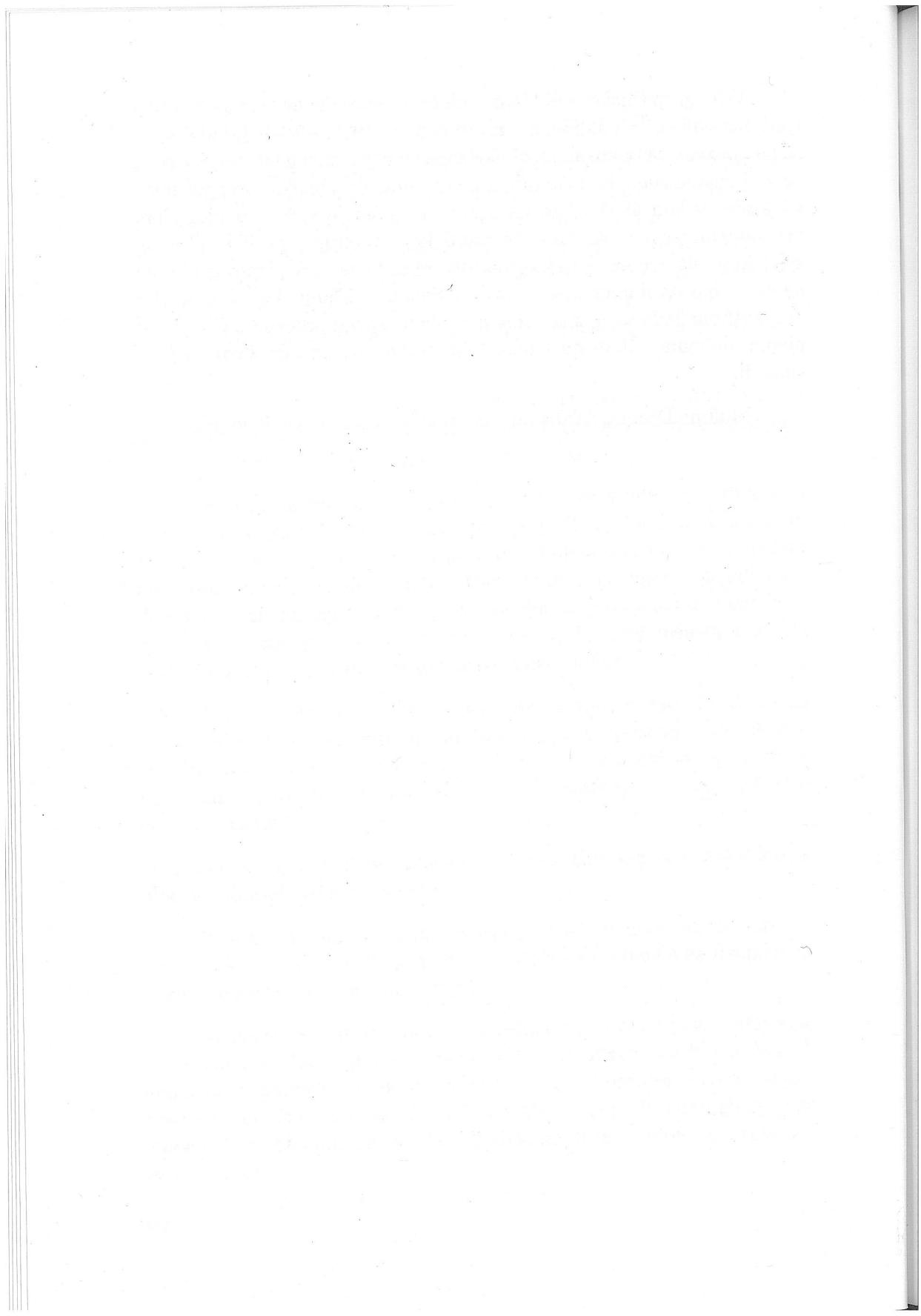
Dakle, riječ je o razumijevanju teksta Kur'ana više nego što je njegovo objašnjenje ili tumačenje.

Ovakav pristup Kur'antu otvorio je više mogućnosti tematskog tumačenja Kur'ana. Ranije se tema nametala kao orijentacija (primjer za to su tumačenja ajeta pravne naravi).

Naznačio je sintezu i analizu u tefsiru krećući se novim stazama. Pred nama, budućim generacijama, takva orijentacija će biti nužna. Ili ćemo imati ponavljanje istog, "bezgriješnog", ili prodor u nepoznato i novo sa mogućnošću pogreške koju će, ako se dogodi, neko poslije nas ispravljati. Uostalom, zar se čitav ljudski život ne sastoji od grešaka i ispravljanja?

Više grupa naših studenata, djece Bosne, željni znanja o svojoj vjeri, boravili su na studijama u Kairu između 1920. – 1940. godine, gdje su se upoznali sa pokušajima obnavljanja vjerske misli u islamu. Susreću se sa idejama Afganija i Abduhua kao i njihovih učenika, prepoznajući, na kraju Sejjida Qutba kao nastavak onog što je sažeto u njegovom pristupu tumačenju Kur'ana. Studenti koji studiraju poslije Drugog svjetskog rata uče na ovim idejama, susretali su se sa Sejjidom Qutbom i kada je bio zabranjen kod nas i u Svijetu Islam-a kao i u novim okolnostima kada ovog znamenitog alima imamo u prijevodu. Govoriti o njemu slobodno, čitati ga i učiti bez straha, predstavlja život i rad u slobodi.

Molimo Dragog Allaha da naše znanje uveća, a ovo djelo primi.

Senad Bećirević

U OKRILJU KUR'ANA
(Intervju sa mr. Mesudom Hafizovićem)

Promocija Kutbovog djela "Fi zilalil Kur'an" održana je u Sarajevu 5. 10. 2000. godine na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu, što je bio povod za razgovor sa jednim od prevodilaca ovog djela.

Profesor i magistar Mesud Hafizović koji na Fakultetu islamskih nauka predaje arapski jezik jedan je od prevodilaca ovog značajnog i obimnog djela.

Saff: Koji je povod da se počne sa prevođenjem ovog tefsira?

M. Hafizović: Grupa profesora FIN-a je krajem 1993. godine i početkom naredne, radila na izradi programa iz arapskog jezika za srednju i osnovnu školu. Po završetku izrade ovog programa nastavili smo sa pisanjem knjiga iz arapskog jezika za osnovnu školu. Početkom akademске '95/96. god. Katarska humanitarna organizacija ponudila je Fakultetu mjesечne donacije od 4000 KM, s tim da se pola dijeli nastavnicima i tehničkom osoblju Fakulteta, a druga polovina studentima. Nismo htjeli primiti donaciju bez protuusluge. Naime, predložili smo da nešto radimo, pišemo ili prevodimo. Ideju je dao tadašnji i doskorašnji dekan ovog fakulteta prof. dr. Omer Nakučević. Zapravo ideja prevođenja Sejjid Kutbovog djela stara je već 20 godina. Jedna grupa prevodioca je već tada počela da prevodi to djelo, ali je brzo i odustala od započetkog posla.

Saff: Koliko je prevodilaca učestvovalo u prevodenju djela?

Hafizović: U početku su bila nas trojica: prof. dr. Omer Nakičević, prof. dr. Jusuf Ramići ja. Od četvrtog džuza pridružio nam se i predavač islamskog prava magistar Enes Ljevaković, koji je tad i došao na Fakultet.

Saff: Koliko je trajao prijevod svih trideset tomova?

Hafizović: Prijevod svih trideset tomova, ili džuzeva, trajao je nepunih pet godina; od kasne jeseni '95 god. do maja '00. godine.

Saff: Kako ste uskladili mišljenja u pogledu prijevoda "*Fi zilalil Kur'an*", tj. naslova, na bosanski jezik.

Hafizović: Naslov smo preveli poslije iščitavanja teksta Tefsira prvog džuza i brojnih konsultacija Nastavno-naučnog vijeća FIN-a sa "U okrilju Kur'ana. Ovaj naslov smo izabrali rukovođeni stavom Sejjida Kutba koji je sebi odabrao naslov "Fi zilalil Kur'ani" nakon dugog, dugog iščitavanja i življenja sa Kur'anom. Osim toga, riječ hlad, ako bismo je doslovno preveli, kao što to neki rade, podsjeća nas na odmaranje, izležavanje, plandovanje, a ne na aktivnost, a znamo da je autor želio ovim djelom AKTIVIRATI cijelu ummu/muslimansko društvo kako bi ono radilo skoro bez predaha, praveći iskorak iz hлада u kome je do njegovog vremena živjelo.

Saff: Recite nam o metodi kojom je pisao Sejjid Kutb!

Hafizović: Kutbov Tefsir je tradicionalni i racionalni tefsir, ukoliko ga želimo svrstati u jednu od ovih poznatih kategorija tefsira. Međutim, Kutb često navodi mišljenja Zamahserija, Kurtubije, Ibn Kesira i drugih velikih mufesira, opredjeljujući se za jedno od njih, ili pak dajući svoje vlastito mišljenje. Uz to se ne smije smetnuti sa uma da je Kutb studirao i završio prirodno-matematičke nauke, da je slušao predavanja iz tefsira na El-Azharu, da je posjećivao književne tribine po Kairu, da se družio sa odabranim književnicima i naučnicima svog vremena, i da je pripadao pokretu Muslimanska braća. Sve to je odredilo njegovu metodu pisanja u tefsiru. Slobodno je možemo nazvati sintetičkom. Stil i izraz su književni. Rečenica često kratka, lapidarna, a ponekad opet duga, da prevodilac ne zna kako da se iz nje izvuče.

Saff: Po vašem mišljenju, ima li neki dio Tefsira koji je ljepše obrađeniji od drugih?

Hafizović: Tefsir je tefsir. Nema dijelova kojih je teže prevoditi od drugih. Meni su primjerice, najteži bili za prevođenje oni dijelovi koji govore o devijantnim vjerovanjima, raspravi o trojstvu, odluke raznih koncila i sabora. Kutba kroz Tefsir jedanput nalazite kao vrsnog poznavaoca islamskog monoteizma i komparativnih religija, a drugi put kao dobrog poznavaoca šerijatskog prava, hadisa i historije, a treći put kao odličnog astronoma, biologa, ljekara, inžinjera i ekonomiste. Sve je to on kad spojiš u Tefsiru.

Saff: Na koje ste poteškoće nailazili u svom radu?

Hafizović: To su poteškoće na koje nailazi svaki ozbiljan prevodilac sa arapskog jezika. Pitanje stila, terminologije, imena, toponima, dvoznačnih, čak i nejsnih mesta ili odlomaka. Ukratko nailazili smo na ono što se u prevodilačkoj umjetnosti ili vještini naziva prevodilačkim mukama. Hvala Allahu kad smo započeti posao okončali hairli!

(“*Saff*”, novembar 2000.)

the first time in the history of the world, the
whole of the human race has been gathered
together in one place, and that is the
present meeting of the World's Fair.

The object of the Fair is to exhibit
the products of all nations, and to show
the progress made by each nation in
the arts and sciences.

The Fair is a great success, and it is
a great honor to be here. We are
all here to learn, and to teach,
and to exchange ideas.

The Fair is a great success, and it is
a great honor to be here. We are
all here to learn, and to teach,
and to exchange ideas.

The Fair is a great success, and it is
a great honor to be here. We are
all here to learn, and to teach,
and to exchange ideas.

The Fair is a great success, and it is
a great honor to be here. We are
all here to learn, and to teach,
and to exchange ideas.

The Fair is a great success, and it is
a great honor to be here. We are
all here to learn, and to teach,
and to exchange ideas.

Prof. dr. Jusuf Ramić

VJERODOSTOJNOST TRADICIJE

Sejjid Qutb je rođen 1906. godine u jednom malom mjestu nedaleko od Asjuta u Egiptu. Osnovno i srednje obrazovanje završio je u svom rodnom mjestu, a Prirodno-matematički fakultet u Kairu. Bio je urednik časopisa *Nova misao* i *Muslimanska braća*, gdje je došlo do susreta između njega i pokreta ove istoimene muslimanske organizacije.

Sejjid Qut je zajedno sa Naserom i grupom mladih revolucionarnih oficira Egipta učestvovao u egipatskoj revoluciji 1952. godine. Bio je, prema svjedočenju generala Muhameda Nagiba (Memoari, 168), jedini civil koji je prisustvovao tajnim sastancima ove revolucionarne grupe. Kasnije se razišao sa njima. Hapšen je više puta i osuđivan, a 1966. god. pogubljen.

U Qutbovom životu postoje dva perioda koji jedan drugog isključuju. Prvi je period lutanja, traženja samog sebe, i sam ga je Qutb nazvao "periodom ateizma". O tome on kaže: "Jedanaest godina sam bio ateist sve dok nisam naišao na pravi Put, Allahov Put, i spoznao ljepotu i smiraj imana" (Muhammed B. Abdulaziz, *Povratnici Allahu*, 7).

Drugi period jeste period imana, period čvrstog vjerovanja u Allaha. Ovo prelamanje u Qutbu desilo se nakon njegovog povratka iz Amerike 1951. godine. Tada počinje i njegov rad na tefsiru. Za nepune dvije godine (1952.-1954.) Sejjid Qutb je napisao i objavio šesnaest džuzova (dijelova) ovog tefsira. U zatovru je, kada je uhapšen, napisao i

objavio još dva džuza. Nakon izlaska iz zatvora nastavio je rad na tefsiru i objavio njegove preostale dijelove.

Tefsir Sejjida Qutba doživio je mnoga izdanja. Štampan je u osam, dvanaest i više tomova. Neki izdavači su ovaj tefsir tiskali u trideset svezaka. Svaki džuz komentara tiskan je kao poseban svezak. Preveden je na skoro sve jezike svijeta. Ovih dana njegovo prevodenje je privredno kraju i kod nas. Ovo je prvi i jedini tefsir koji je u cijelosti preveden na bosanski jezik. Bilo je i ranije pokušaja da se jedan kompletan tefsir prevede na naš jezik i ponudi našoj javnosti.

Šukrija Alagić, naš poznati teolog, pokušao je da prevede *Tefsiru'l-Menar*, čiji su autori Džemaluddin Afgani, Muhamed Abduhu i Rešid Rida. Međutim, prevodenje nije privredno kraju. Slično se desilo i sa *Tefsirom Ibni Kesira (Muhtesar Sabunija)*, čiji je prvi dio preveo Ismet Kasumović, a onda se stalo. Ovdje treba spomenuti i pokušaj Huseina Doze. On je izdao tri sveske *Prijevoda Kur'ana s komentarom*. Četvrta je ostala na stranicama Glasnika VIS-a i onda se opet stalo. Qutbov tefsir, odnosno njegov prijevod u trideset svezaka ovih dana je ugledao svjetlost dana. On je priveden kraju i njegovo prevodenje dobro će doći ovdašnjoj čitalačkoj publici.

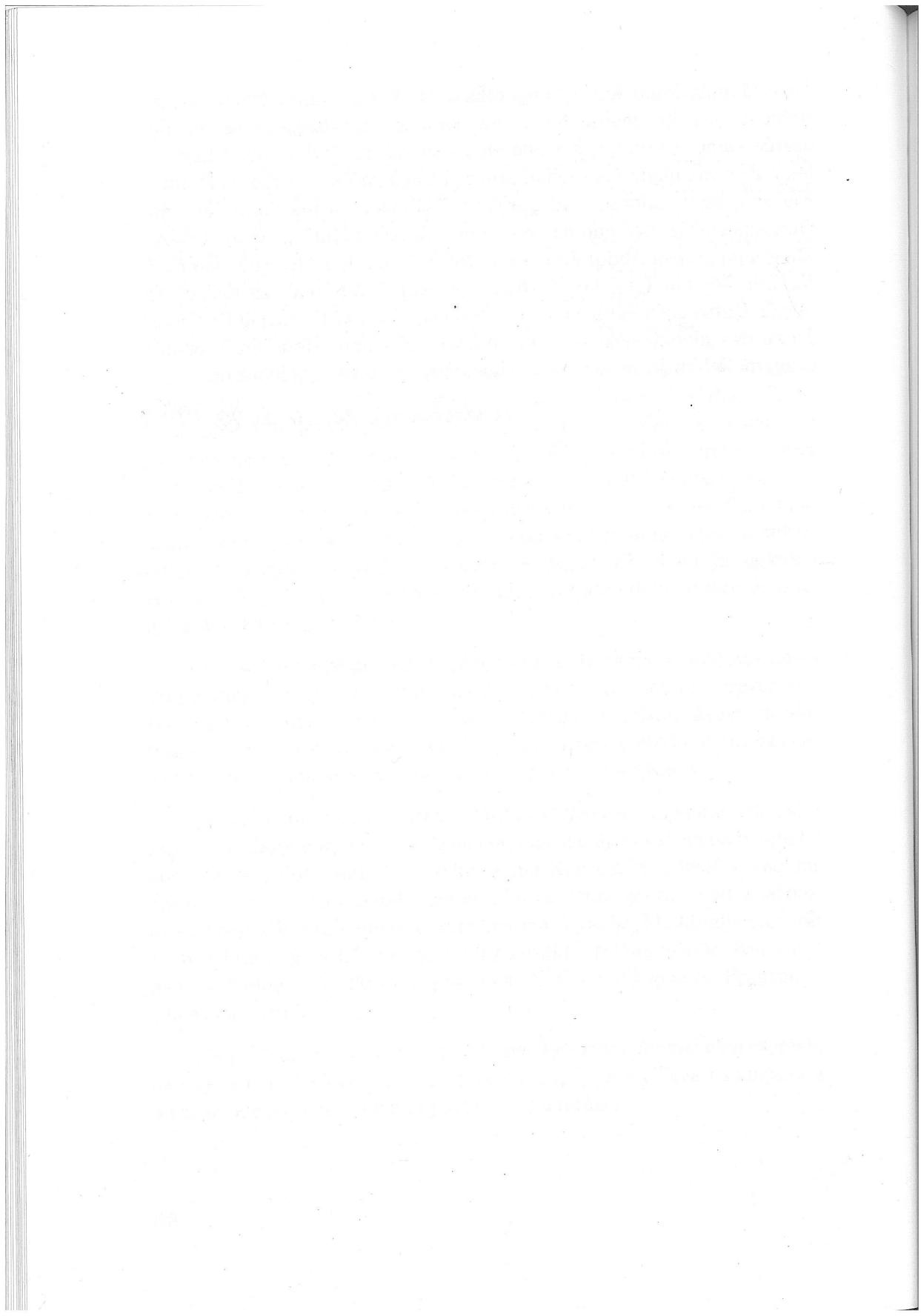
Sejjid Qutb nije nepoznat našoj javnosti. O njemu je kod nas dosta toga napisano, a neka njegova djela su i prije tefsira kod nas prevedena. Da napomenemo samo *Me'alimun fi't-tariki*, maniseft Muslimanske braće, zatim seriju napisa o Qutbu i njegovom metodu u tumačenju Kur'ana od Ibrahima Abu Rebi'a, a u prijevodu Enesa Karića.

Sejjid Qutb je sa tefsirom *Fi-Zilali'l-Qur'ani* obogatio islamsku misao i obilježio naše vrijeme. Iz samog naslova djela vidi se da je njegov autor živio sa Kur'anom. Njegov komentar Kur'ana je, ustvari, komentar života u okrilju Kur'ana i uputa islama. Qutb je bio pod snažnim uticajem svojih prethodnika Džemaluddina Afganija, Mevdudija i drugih reformatora koji su također pozivali povratku vrelima islama, Kur'anu i hadisu. Nema naprečka bez povratka Allahu i Njegovom Programu, ističe Sejjid Qutb.

Sejjid Qutb na početku svake tematske cjeline donosi njen sažetak, uvezuje njene dijelove jedne s drugima, objašnjava ciljeve i namjere, a onda se ponovo vraća tekstu i počinje da ga tumači.

U tumačenju kur'anskog teksta on koristi samo vjerodostojnu tradiciju. Jezičke analize teksta on potpuno zapostavlja ili se na njih osvrće samo u prolazu, što nije slučaj sa Aišom Abdurahman koja na tekst Kur'ana gleda kroz jedan prozor i traga za umjetničkom slikom u Kur'anu, za metaforama, alegorijama i neobičnom leksikom Kur'ana. Ona zapostavlja sve ono na čemu insistira Sejjid Qutb u svome tefsiru. Zbog toga je Aiša Abdurahman svoj tefsir i nazvala *Et-tefsiru'l-bejani li'l-Kur'ani lkerimi* (Jezičko-stilističko tumačenje Kur'ana), za razliku od Sejjida Qutba čiji tefsir nosi naslov *Fi Zilali'l-Kur'ani* (U okrilju Kur'ana). To su dva metodološki suprotna pristupa Kur'anu. Međutim, i jedan i drugi metod imaju svoje mjesto u inače bogatoj tefsirskoj literaturi.

(*Oslobodenje*, 22. 10. 2000. KUN)

Mustafa Bukva

PISMA ČITALACA

Zahvala

Čitajući prijevod tefsira *Fi zilali'l-Qur'an* od Sejjida Qutba, kojeg su naši vrijedni i uvaženi doktori i profesori islamskog univerziteta u Sarajevu počeli da prevode sa arapskog jezika, osjetio sam neodoljivu potrebu da im se na neki način zahvalim, pa sam vidio mogućnost preko našeg dragog lista "Preporoda".

Doprinos ovog djela u prezentaciji razumijevanja Kur'ana, širenja istine i znanja, oplemenjivaju vjerničkih duša, povratku onih koji su zalutali, a posebno mladih Bošnjaka, neizmerno je veliki.

Ovo djelo će zasigurno osvijetliti mnoge zatamnjene duše svojim porukama i poukama, a napose svojim jednostavnim i razumljivim stilom. Osvijetlit će u srcima svih muslimana pravu vrijednost naše upute, naše knjige vodilje, Kur'an-i Kerima.

Bošnjaci su do sada uglavnom Kur'an koristili učeći ga mrtvima. A on je objavljen živima. Objavljen je ljudima koji su podložni vrlinama i mahanama, koji su skloni usponima i padovima, ljudima koji imaju razum.

Kur'an je živa Božija riječ. Zasjala u tmini mraka koji je, nažalost, do danas ostao neosvijetljen za većinu čovječanstva.

Allah (dž.š.) je ukazao svoju milost ljudskom rodu objavivši ovaj Kur'an. On je izlio svoju blagodat svima na ovoj planeti ocrtvajući smjernice puteva, razdvajajući dobro od zla. On je približio ljudske duše njihovim tijelima, koja su tumarala i još tumaraju u svijetu mraka, u bezdušnom materijalizmu.

Allah najbolje zna, ali mi se čini da je današnje doba daleko premašilo ono predislamsko džahilijetsko. Dokaz su poroci i kušnje svih vrsta i oblika.

Pogledamo li oko sebe, vidjet ćemo znakove od kojih se ledi krv u našim damarima.

Nemoral koji je ovладao ljudskim razumom, raširio se poput kuge. Ruši ispred sebe sve ostavljujući pustoš u obiteljima i zajednicama, pa i u državama.

A mi se ponašamo kao da to ne vidimo, kao da se to zbiva na nekom drugom planetu, i nekoj drugoj rasi, a ne nama.

Pokušamo li nekim ljudima ukazati na pogubnost ovih poroka, uvrijede se, i smjelo i bez stida kažu: "Ja sam vjernik u srcu." Nažalost, ima ih koji nose muslimansko ime, a ne klanjaju redovno ili nikako namaz. Ne poste ramazan. Ne daju zekjat. Uz to još piju alkohol, ogovaraju i sumnjiče muslimane.

Muslimani bi trebali da se probude, trebali bi da skinu koprenu sa svojih očiju, da zavire u svoja srca. Možda su im srca prazna. Možda ih je zaslijepio ovodunjalučki život pa ne vide. Ima muslimana koji zbog pedlja zemlje kidaju rodbinske veze, okreću leđa svome bratu i sestri. Zbog sitnih ovodunjalučkih interesa se tuže i sude. Nepovjerenje muslimana prema bratu muslimanu se svakodnevno produbljuje. Zbog zavisti i pohlepe mrze jedan drugoga. Jedva čekaju da drugoga zadesi neka nesreća ili bol, da bi se radovao zbog toga. Mnogi na selima ne mogu na svoju njivu preko njive svoga amidžića, svoga tetka, ili rođaka, a o komšiji da i ne govorimo. U nedavnoj prošlosti se dešavalo da komšija Pero pusti Sulju sa kolima žita preko svoje nepožnjevene njive, jer je Mujo zabranio Sulji preko svoje koju je već požnjeo. Tako Suljo počne pripovijediti da je Pero bolji čovjek i komšija od Muje. A Allah (dž.š.) kaže:

O, vjernici, za prisne prijatelje uzimajte samo svoje, ostali vam samo propast žele, - jedva čekaju da muka dopadnete, mržnja izbija iz njihovih

usta, a još je gore ono što kriju njihova prsa. Mi vam iznosimo dokaze, ako pameti imate (3/118).

To se istinitim pokazalo u proteklom ratu. To je stvarnost koja se zbila, koji je zadesila hiljade Sulja i Muja. To je stvarnost s kojom nas upozorava naš Kur'an, koja je aktualno danas kao što je bilo prije četrnaest vijekova.

Danas se pitamo ima li izlaza, ima li rješenja za nastale probleme. Bosna i Hercegovina je okružena sa svih strana onima koji joj ne žele pomoći. Ostavljena je u procijepu iskušenja opustošena i osiromašena. Jedino joj je ostao njen Bošnjak koji odvajkada stražari na njenim granicama, koji je posrtao pred naletima osvajača, ali je nikada nije izgubio. Bošnjak je u svim tim vjetrometinama nalazio izlaze. Sebe je nastojao opravdati kroz razna događanja koja su potresala i harala njegovom Bosnom. Pozivao je na optuženičku klupu ratove, koji su je rušili, ubijali joj žitelje i krvlju njihovom pisali njenu povijest. Pozivao na optuženičku klupu razne sisteme i vladavine, koji su razbijali jedinstvo muslimana, asimilirali pojedince pa i grupe Bošnjaka u neke nove zajednice koje su ih obrađivale od njihove vjere. Pronalazio je bezbroj razloga samo da bi umirio svoju savjest, da bi opravdao stanje u kojem živi.

Slične priče imaju i druge zemlje. Palestina svoju, Libanon svoju, Alžir svoju, Čečenija svoju, Afganistan svoju, Albanija svoju itd.

Sve su to veliki razlozi. Treba ih uzeti u obzir, uzeti ih kao neizbjježne okolnosti koje su došle poput vjetra, poput hladnoće ili mraka.

Ali šta je sa razlozima koji leže negdje u nama, koji su skriveni u našim dušama?

Kada smo pozvali na odgovornost naše savjesti, naše neznanje, našu neprosvijećenost i nebrigu za naukom i knjigom? Te razloge je teško pozvati na odgovornost. Jer kada je riječ o našem egu, onda smo i pametni, onda smo i puni znanja. Zato nam treba danas više nego ikada ovaj tefsir, ovo temeljito tumačenje Kur'ana koje nam je razjasnio veliki znalač Sejjid Quthb. Ovo je bistra rijeka mudrosti, ovo je bujica koja nosi čovjeku neizmjernu blagodat. To su Allahove upute nama, do u detalje objašnjene i razumljive. To je kosmička baklja upaljena prije više od četrnaest vijekova, koja će biti putokaz do zadnjeg čovjeka na ovoj

planeti. To je naš orijentir, zvijezda vodilja kada su svi drugi kompasi poremećeni. To je put koji nas vodi u više sfere, koji nas diže iz kaljuže i blata, koji oplemenjuje naša srca, to je uputa i lijek, to je spoznaja koja se ne može mjeriti ni sa jednim drugim znanjem.

Nažalost, do tog znanja ne dolaze svi. U njegove blagodati mogu uroniti samo pojedinci. Samo pojedinci su obdareni da razmiju ljepote kur'anskoh kazivanja, da crpe i izlijevaju njegove mudrosti onima koji su ih žedni. A ovaj tefsir nas napaja. Poji nas sa izvora koji je nepomučen, koji otvara dušu i srce, koji vodi vjernika njegovom Stvoritelju i Gospodaru. To je smisao života, to je mudrost, to je čast i sreća, to je spas za čovječanstvo koje je nad ponorom.

Imati Kur'an, živu i originalnu Božiju riječ za uputu je privilegija. Samo zbog toga čovjek osjeti bezgraničnu radost što je musliman. Osjeti razdraganost i sreću da suze poteku. Uz to još imati mogućnost spoznaje kur'anskih poruka je neprocjenjivo blago. Posebno danas u vremenu uzvrelih iskušenja koja vrebaju na svakom koraku. Kur'an nas poučava životu, ponašanju, strpljenju, dobroti, darežljivosti. Upozorava nas i odslikava one koji su neprijatelji islama bili onda, a koji su i danas. Kur'an ukazuje na njihove spletke, preprednosti, ukazuje na njihove dvoličnosti i istrajnosti u neprijateljstvu, njihovu upornost i nebiranje sredstava u svojoj nakani. Danas kao i prvoj skupini muslimana neprijatelj je ostao isti. Iste su mu namjere, isti motivi. Možda su se danas namnožili. Izvjesno je da su se grupisali i sjedinili, stvorili su koalicije i bratime se. Pomažu jedni drugima da što više zla nanesu islamu, da što više slažu na islam i da uprljaju njegovu čistoću.

Bošnjaci su doskora smatrali da im je bilo dovoljno znati osnovne islamske dužnosti vezane za namaz, post, zekjat itd. Ali danas je vrijeme drugačije. Danas je Zemljina lopta opasana elektronikom, kamerama, mikrofonima, telefonijom, radio i tv mrežama, satelitima, kompjuterima i pisanim riječju.

Sve je usmjereno protiv čovjeka današnjice, sve je to angažirano do posije sjeme materijalizma, sjeme nemoralja i nevjerojanja. I najsitnija vijest se prenosi i čuje diljem Zemljine kugle. A protivnici islama to koriste. Svaki događaj koji se desi u islamskim zemljama, pa makar i beznačajan bio, prenosi se u udarnim terminima i posvećuje mu se veliki značaj. Nastoje uveličati sliku događaja tako da ostave dojam kod publike da je islam taj koji je nasilan, u kojem vlada nasilje i haos.

A islam je vjera mira. U islamu je pozdrav pri susretu i poznatih i nepoznatih: Mir neka je na vas. Islam je vjera čistote, vjera usklađenosti duše i tijela, vjera tolerancije i mira. Islam je vjera u kojoj nema nasilja ni prisile. Islam je sklad čovjeka i prirode, čovjeka i kosmosa. Islam je vjera u Božiju jedinost i ljudsko bratstvo. Islam je dar ljudskom rodu od Svevišnjeg i Sveznajućeg. Islam je poklon onima koji pameti imaju. Zato je čast i ponos biti musliman. Zato pada obaveza na muslimane, na nosioce islama da ga brane i čuvaju, da ga štite od nasrtaja i laži, da budu dostojni navedenih atributa islama na svakom mjestu.

Svjetska medijska kampanja je usmjereni da ove atribute islama iskrivi, da ga predstavi zaostalom i nazadnom vjerom. Želi da zamagli njegov sjaj i jasnoću. Želi da zatrue vjernika bezbrojnim ovodunjalučkim uživanjima, koja su lažna i površna. Želi vjerničko srce da skrene od imana, od vjerovanja u jednog Boga, Njegove meleke, kitabe – Knjige koje je objavio, Njegove Poslanike i Dan sudnji koji će bez sumnje doći. Ali ko može dlanom da sunce zatvori, ko može dan da zaustavi, ko može tminu noći da u svjetlost pretvorí? Svima nam je to jasno! To može samo Jedan i Jedini, Stvoritelj svega živog i neživog. Zato smo dužni da dati na emanet sačuvamo. Dužni smo da se međusobno pomirimo i pobratimo. Dužni smo da pokidane niti povežemo. To možemo samo ako znanje potražimo, ako se nauke prihvativimo.

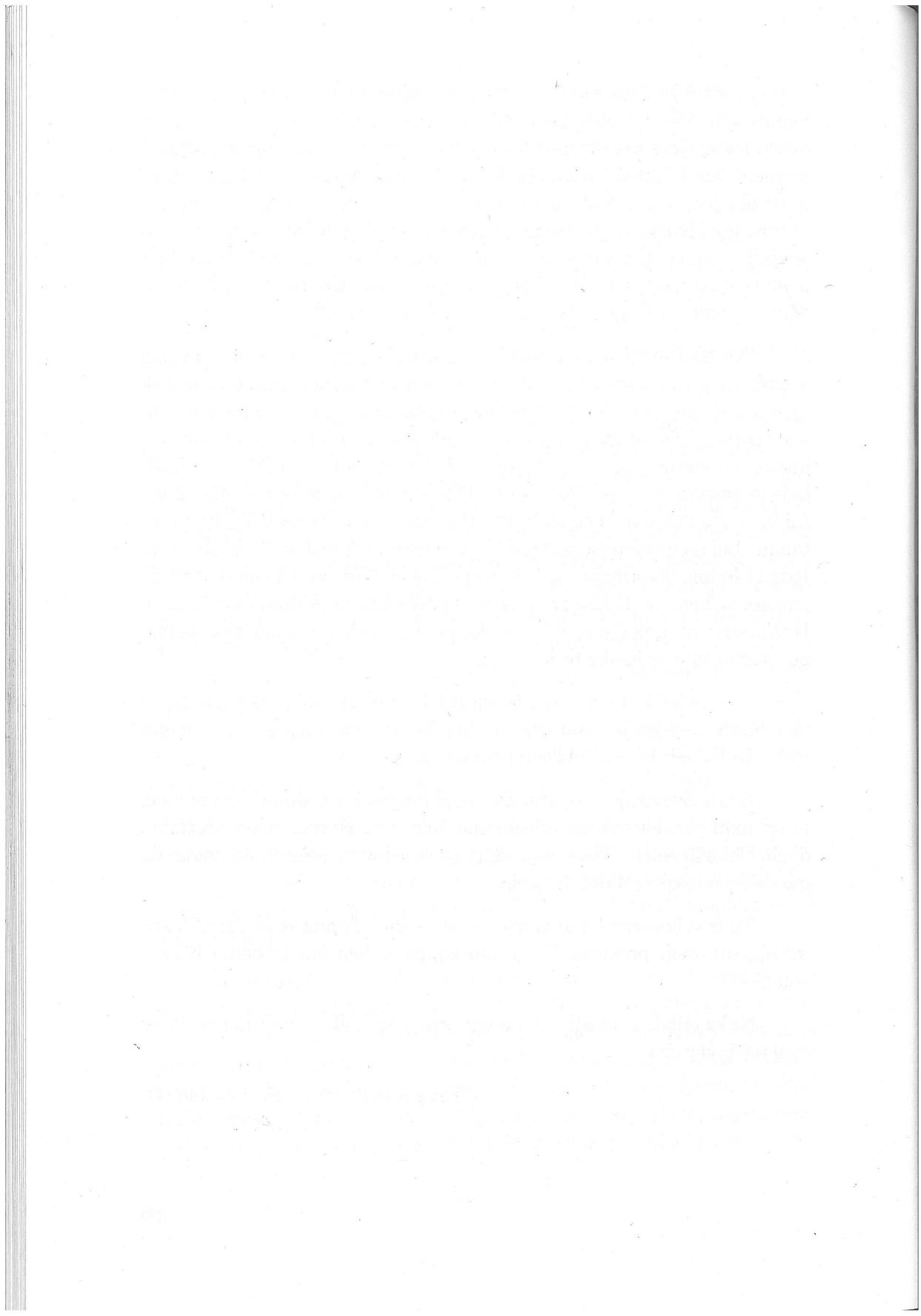
Zato neka je neizmjerna hvala Allahu (dž.š.) koji je Sejjida Qutba nadahnuo, koji ga je pomogao da napiše ono što današnjem čovjeku treba. Neka je rahmet i Božija milost na njega.

Hvala Svevišnjem Allahu koji je pomogao i nadahnuo prevodioce, te su nam preveli ovo za muslimane Bosne i Hercegovine kapitalno djelo. Neka ih Allah (dž.š.) nagradi za svako slovo, i neka ih pomogne da nastave ovaj započeti rad do kraja.

To je vrijednost kojoj nema cijene. Njihov doprinos će usrećiti sve muslimane ovih prostora. To je što trebamo kao što trebamo hleb i vodu.

Neka Allah nagradi i pomogne sve one koji su doprinijeli da se ovaj tefsir štampa.

(“Preporod”, 1. i 15. 11. 1997.)

SADRŽAJ

Prof. dr. Jusuf Ramić	1
UVOD U HISTORIJU I METODOLOGIJU TEFSIRA	
Prof. dr. Jusuf Ramić	7
TEFSIR SEJJIDA QUTBA	
Mr. Enes Ljevaković.....	27
SEJJID QUTB I NJEGOV ODNOS PREMA ISLAMSKOM PRAVU (FIQHU)	
Prof. dr. Omer Nakičević	37
SEJJID QUTB KAO KNJIŽEVNIK I KNJIŽEVNI KRITIČAR	
Prof. dr. Omer Nakičević	43
UMJETNOST KUR'ANSKOG KAZIVANJA	
Dr. Džemaludin Latić	53
KUR'ANSKO SLIKOVITO IZRAŽAVANJE	
Prof. dr. Ismet Dizdarević	63
ISLAM I NAUČNA PSIHOLOGIJA	
Prof. dr. Mujo Slatina	67
KNJIGE KOJE VODE UNIVERZALnim VREDNOTAMA LJUDSKOJ MUDROSTI	
Zijad ef. Ljevaković, prof.	75
U OKRILJU KUR'ANA	
Senad Bećirević	81
U OKRILJU KUR'ANA (Intervju sa mr. Mesudom Hafizovićem)	
Prof. dr. Jusuf Ramić	85
VJERODOSTOJNOST TRADICIJE	
Mustafa Bukva.....	89
PISMA ČITALACA	
SADRŽAJ.....	95

